

ספר

קצות החושן

סימן סז

דיני שמיטה ופרוזבול

בתוספת

ביאורים, עיונים, הערות ומראי מקומות

שנת השמיטה

ישמע חכם ויוסף לקח ונבון תחבולות יקנה (תשפ"ב)

אודה בזאת לכל החברים המקשיבים שבזכות השתתפותם בחבורה נתלבנו הדברים ונתבהרו כראוי, ובפרט להבחורים החשובים מרדכי שלמה ברמן נ"י משה יצחק הלוי גנשרסקי נ"י ואברהם יוזוק נ"י שעברו על הנכתב והעירו הערות חשובות, כשחלקם הגדול נקבעו ע"ג הכתב במקומם הראוי. וביותר הגדיל הבה"ח אברהם זאב הורוויץ נ"י שטרח ועבר על הדברים בעיון רב, וערך המון מראי מקומות והערות נכוחות וישרות, ולחוסר הזמן קבעתי דבריו כמות שהם בסוף הקונטרס, ובפנים צויין הדבר ע"י כוכב. ויה"ר שיזכו כולם להמשיך לעלות במעלות התורה, להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד, מתוך ישוב הדעת ובריאות.

©

בכל עניני הספר

יוסף צבי ברזל

רחוב האדמו"ר מגור 35 בני ברק

טלפון: 050-4166070

פתח דבר

הנה זה כבר שנים רבות שזכיתי ללמוד וללמד בדברי רבינו ה"קצות החושן" מידי ליל שישי [בזמן החורף] עם חברים מקשיבים צורבי דרבן מבני החבורה דהישיה"ק "דברי מרדכי" בב"ב.

וזכותו הגדולה של רבינו בעל ה"קצות החושן" עולה כפורחת לשעשע את הלומדים בשעשועי דאורייתא, בדברים ערבים ומתוקים מדבש ונופת צופים, כשהלימוד והעיון יחד בדבריו המאירים, מביאים לידי שקלא וטריא כשדברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, וממש ניתן לומר שאין מי שעוסק בתורת רבינו הקצות החושן שלא יתעוררו לו ויתחדשו לו חידושים וביאורים קושיות ופירוקים בפלפולא דאורייתא, והדברים פרים ורבים כנטיעות שנמשלו בהם דברי תורה כמבואר בגמרא חגיגה ג.:

ורבותינו גדולי ראשי הישיבות זצוק"ל ושיבדלחט"א יעצו והדריכו לתלמידיהם לקבוע זמן ועת ללימוד בספר קצות החושן, באשר הוא מתייחד בהדרכתו והרגל צורת הלימוד בדרך הראוי והישר להבין ולהשכיל ביסודות התלמוד, והדבר ידוע שרבנו ראש הישיבה מרן הגרא"מ שך זצוק"ל ייעץ ועודד לתלמידי הישיבה לקבוע זמן לימוד בעיון בתורת רבינו הקצות החושן, ובא' ממכתביו כתב שעל כל אחד לקבוע שעה או שעתיים בשבת ללימוד בספר קצות החושן...

ובספר מכתבי "אור יחזקאל" להמשגיח הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זצוק"ל כתב, אמרתי לכתוב לו מה ששמעתי מקעלם, כי אין כדאי לאדם ללמוד בכל ספרי המחברים האחרונים, לא לעייל ירקא במקום בשרא דתורא... לבד כל זאת יש טעמים שונים בזאת... שמעתי שכדאי ללמוד בספרים אלו: בקצות החושן, בתומים, בנתיבות, וברבי עקיבא אייגר.

וראה מכתבו של רבנו מרן הגרא"ל שטיינמן זצוק"ל במכתבו להוצאת ספר קצות החושן במהדורתו של הגרי"מ דזימיטרובסקי שליט"א, בזה"ל, "אשר ממש לא מש הספר הנחמד הזה מכל צורב, כקטן כגדול נהנין ומשתעשעין בדבריו המשמחים לב".

ובהאי שתא למדנו בחבורה ע"פ הצעת הלומדים, את דברי רבינו הקצות החושן הנסובים על דברי השו"ע סימן ס"ז דיני שמיטה ופרוזבול, באשר הוא עניני דיומא דשנת השמיטה, וכאשר דבר בעיתו מה טוב, הזדרזתי להוציאו כעת, בזמן שהרבים עוסקים בענינים אלו ותררוח שמעתתא דא בבי מדרשא.

וקראתיו בשם יוסף לקח [ששמי בקרבן] על שם הכתוב במשלי (א, ה) "ישמע חכם ויוסף לקח", כי החכמה הבאה על ידי השמיעה, מוגבלת היא רק במה ששמע, אבל תוספת הלקח של השומע רחבה היא מאד, כי החכמה גדולה היא מאד עד אין קץ, נע"י בפ"י המלבי"ם שם], ויה"ר שהדברים הכתובים בקונטרס זה ישמשו ככלי להוספת לקח טוב בדברי מרנא ורבנא ה"קצות החושן", להגדיל תורה ולהאדירה.

יוסף צבי ברזל

תוכן הענינים הנידונים בדברי רבינו הקצוה"ח

- ס"ק א'. טעמו של הרא"ש למנהג שפשט במקומו שלא להשמיט כספים * מקשה איך הניחן לגבות החוב בשנת השביעית עצמה * נסמך על דברי הטור שאם אין זכות הוי קנין דברים..... א
- ס"ק ב'. דברי ההג' מיי' ששביעית משמטת את הפלגא מלוה שבעיסקא * מו"מ בדברי רבא שאמר שאם מת לא נעשה מטלטלין אצל בניו * ראייה מדברי הגמ' בקדושין דאפילו פקדון נעשה כמלוה * תמיהת רבינו על ראייתו מסוגיא הנ"ל * מש"כ ההג' מיי' שאם נטל המלוה משכון והחזירו ליד לוח שביעית משמטתו, הוא לשיטתו שכשנתן המלוה את המשכון ללוה ואבד לא הפסיד המלוה * ראייה מדברי רש"י והרמב"ם שאפשר לקדש בפלגא מלוה שבעיסקא..... ח
- ס"ק ג'. מקשה למה מלוה לעשר שנים אינו מועיל לסלק את השמטת החוב משום דהוי כמתנה ע"מ שלא תשמיטני בשביעית * מתרץ דשמואל לשיטתו שאין מועיל תנאי בשביעית אלא משום דלא ידע דעקר דשמא יפרע לו בשביעית, ומלוה לעשר שנים ידע דעקר * ולפי זה לרב דמהני תנאי בשביעית משום דידע ומחיל אף דודאי עקר, יועיל גם המלוה לעשר שנים משום דהוי כמתנה * מיישב לפי זה השמטת הרי"ף האי מילתא דמלוה לעשר שנים..... יט
- ס"ק ד'. מביא דברי הב"ח שסתם מלוה אף שפרעונה לל' יום, השביעית משמטתה..... כו
- ס"ק ה'. מביא דברי הגידו"ת שמלוה שתפס מטלטלין מן הלוה, אין שביעית משמטתו * תמיהת התומים מדברי הגמ' בגיטין * ישוב רבינו מדקדוק לשון הגמ' והתוס' * מביא ראייה לזה מלשון הרמב"ם * מדקדק שאף שהלוה לא נתנו למשכון המלוה תפסו בתורת משכון, ואם לאו שביעית משמטתו..... ל
- ס"ק ו'. מביא דברי הגמ' בגיטין דפרוזבול מהני בין שנחתם בדיינים ובין בעדים * מקשה איך מועיל הפרוזבול בחתימת עדים והרי ליכא דעת המתחייב * מחלק בין מה שזכין קרקע ללוה כדי לכתוב פרוזבול * מיישב דכיון שנאמן אדם לומר פרוזבול היה לי אי"צ לעדות לראיה אלא להקנאה, ובזה אין חסרון של דעת המתחייב * מיישב לפי זה מה שפסקו דנאמן לומר פרוזבול היה לי ולא כסתם משנה שאינו נאמן..... לג

ס"ק ז'. מביא דברי הסמ"ע שעל דמי הנייר נחשב הנייר למשכון ולא על דמי הסופר והחוב * מביא קושיית הט"ז שא"כ לא ישמט כל החוב וביאורו באו"א * מקשה על הט"ז מדברי הרמ"ה שאם לא תפסו בתורת משכון לא יועיל קידושיו * מיישב דברי הסמ"ע מקושיית הט"ז שכששילם המלוה דמי הנייר הוי הנייר שלו עד שיפרע לו הלוה דמיו . . לה

ס"ק ח'. מביא קושיית הכנה"ג למה לא כתב הטור דטוענין ללוקח שתנאי היה בהלוואה * מיישב דאין התנאי בגוף השטר אלא על הלוה ולכך לא זכה הלוקח בקניית השטר בתנאי זה מד

מראי מקומות והערות על סדר הדברים מה

קונטרס הגיון לבי

הארות ועיונים בעניני שמיטת כספים ופרוזבול

- א. קיום מצות העשה - כיצד? נט
- ב. נשים במצות השמטת כספים ס
- ג. האם שייך לתקן עבירת לאו דלא יגוש בהשבת החוב ללוה סב
- ד. נשבע לשלם חוב שעברה עליו השביעית סג
- ה. מצות השמיטה בחוב שאין בו שוה פרוטה סד
- ו. כתיבת שעות בשטר פרוזבול שבערב ראש השנה סה
- ז. תליית שמיטת כספים ביובל סו
- ח. זמן השמטת הכספים לפי מקום הלוה או המלוה סז
- ט. האם המחזיר חוב אחר שביעית עובר בלפני עור סט
- י. המחמיר לכתוב פרוזבול בערב שביעית איך יכתוב בערב מוצאי שביעית ע
- יא. ביאור דעת החזו"א לענין פרוזבול עא
- יב. ביאור דין המלוה חברו ע"מ שלא לתובעו עב
- יג. חיוב השבת אבידה במי ששכח לכתוב פרוזבול עג

א	החושן	סימן ס"ז	קצות
א.	המנהג שלא להשמיט והכל יודעין זה, הו ליה כאלו התנה המלוה ³ על מנת שלא תשמט בשביעית ⁴ .	שו"ע חו"מ סימן ס"ז דיני שמיטה ופרוזבול א אין שמיטות בספים נוהגות מן התורה* אלא בזמן שהיובל נוהג,	למנהג. הרא"ש (כלל ע"ז ס"ב) כתוב הטעם שהניחן על כיון שפשוט

ומדברי סופרים* שתהא שמיטת בספים נוהגת בזמן הזה* בכל מקום*¹.
הגה. כן הוא הסכמת הפוסקים, אצל י"א דאין שמיטה נוהגת בזמן הזה*², ונראה
שעליהם סמכו צמדינות אלו שאין נוהגין דין שמיטה כלל בזמן הזה. והמנהג היו
נוהגין עדיין בזמן הרא"ש כמו שכתב בתשובה שהיה לווח ככרוכיא לצטל המנהג
ולא אשגחו ציה. וכבר כתבו גם כן האחרונים טעם למנהג* שאין נוהגין שמיטה,

— יוסף לקח —

- הדבר מבואר בגמ' (גיטין לו.) שהק' איך
תיקן הלל פרוזבול שלא תישמט ההלואה
בשביעית, והרי עוקר בזה מה שאמרה תורה
שתישמט. ותי' אביי דאיירי בשביעית בזמן
הזה שהיא מדרבנן אליבא דרבי, ויליף ליה
מדכתיב וזה דבר השמיטה שמוט, בשתי
שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקע
[יובל] ואחת שמיטת כספים, בזמן שאתה
משמט קרקע אתה משמט כספים, בזמן שאי
אתה משמט קרקע [רש"י - כגון עכשיו שבטלה
קדושת הארץ] אי אתה משמט כספים, ותיקנו
רבנן דתשמט זכר לשביעית, וכיון שנמנעו
העם מלהלוות, עמד הלל ותיקן את ענין
הפרוזבול שלא תשמט. [נראה ברש"י קצת
באו"א בדרך הלימוד]. עיי"ש.
 - כן הביאו הראשונים (הרמב"ן הרשב"א
והר"ן בגיטין שם) בשם יש מי שאומר [ובספר
התורות הביא כן בשם בעל העיטור בשם הר"י
אלברצלוני ובעל המאור], ופירשו טעמם לפי
המבואר בגמ' שמהתורה שמיטת כספים
תלויה ביובל, לכך גם מדרבנן לא תנהג
שמיטת כספים אלא בזמן שהיובל נוהג
מדרבנן, ובימי רבותינו שהיה בי"ד קבוע
בא"י נהגו יובל מדרבנן, וקדשו אותו ותקעו
בשופר ושלחו את העבדים והחזירו השדות
לבעליהן, לפיכך היתה גם שמיטת כספים
נוהגת, אבל עכשיו שאין מקדשין את היובל
אפילו מדרבנן, אף שמיטת כספים בטלה
ואינה נוהגת אפילו מדרבנן. [והביאו שגם
- הראב"ד סבר כן בתחילה, אלא שחזר בו].
והראוני שגם המאירי בספרו מגן אבות (ענין
ט"ו) כתב שאינו נוהג בזה"ז אלא ממנהג
חסידות, עיי"ש.
והשיגו הראשונים על דעה זו, שכבר מימי
הלל הנשיא שתיקן את סדר המועדות
וקידשן לדורות, לא היה בי"ד בא"י שיקדש
את היובל, וכ"ש בימי רב אשי שבטלו
המומחין בא"י לגמרי, ואעפ"כ מצינו לו
ולרבנן שבדורו שהיו טורחין לכתוב
פרוזבול, ומוכרח שמיטת כספים נוהגת
מדרבנן, אף בזמן שאין היובל נוהג מדרבנן,
[והטעם שלא תיקנו יובל מדרבנן, פי' תוס' (גיטין
לו.): שאין רוב הציבור יכול לעמוד באיסור עבודת
קרקע שני שנים רצופות]. ועי' בספר התרומות
(שער מ"ה ס"ד) שהאריך בכיורור הדעות בזה,
ובספר בית הלוי (ח"ג סי' א').
- צ"ע מ"ט הו"י כאילו התנה כן, הלא נראה
מדברי הרמ"א שהיו סבורין שהדבר מותר מן
הדין לפי שאין שמיטת כספים נוהגת בזמן
הזה, וכדעת בעל המאור וכו' כמשנ"ת,
וממילא לכל היותר לפי דעתם הו"י כמו על
מנת שלא תשמיטני שביעית, לפי שהם
סוברים ששביעית עצמה אינה משמטת, וזה
לא מהני לדעת החולקים.
ואולי צ"ל שאעפ"כ כיון שהרא"ש סובר
שאין היתר שלא להשמיט, והם סבורים שלא
תישמט החוב ואינם רוצים לעשות את הדבר
באיסור אלא בהיתר, ממילא מונח בדעתם

— יוסף לקח —

הלוה שפיר חל התנאי, אף שהתנה על מש"כ בתורה. ויל"ע בגדר הדבר, ולכאור' מצינו בזה מחלוקת בין הראשונים ובין האחרונים ז"ל. רש"י (מכות ג:) כתב שמועיל התנאי משום שא"ל על מנת שלא תשמיטני אתה בשביעית. וכיו"ב הביא הגרא"ו (שם) שדעת הרמב"ן (ב"ב קכו.) שמסלק את עצמו מדין שביעית. וכבר נתקשה הגרא"ו איך מועיל סילוק בדבר זה, שיתחייב במקום שהתורה פטרתו. וביאר שכמו שמועיל סילוק שלא יזכה במה שראוי לזכות, דכיון שבידו למחול אחרי שיזכה אפוכי מטרותא ל"ל. כמו כן כיון שבידו לחייב את עצמו אחרי שנפטר, יוכל לסלק את עצמו שלא יפטר מתחילתו, ויאולי סמך בדבריו על המבואר בגמ' (ב"ב קכו.) דבכור יכול לומר איני נוטל כיון דמתנה קרייה רחמנא. ומבואר בראשונים (נימו"י רא"ש ועוד) שהוא משום מחילת מתנת הבכורה. והכא נמי יכול הלוה למחול מתנת השביעית בהפקעת ההלואה. ובחי' הר"ן (שם) דימהו למקבל מתנה שצוות שאינו רוצה בה דמהני. וי"ל שגם כאן הפקעת החוב היא כמתנה שיכול לומר שאינו רוצה בה. ועי' עוד להלן בביאורו של החזון איש ואפשר שהדברים שוים].

אבל הרמב"ם (שמו"י ט, י) כתב בזה"ל, התנה עמו שלא ישמיט הוא חוב זה ואפילו בשביעית תנאו קיים, שכל תנאי שבממון קיים, ונמצא זה חייב עצמו בממון שלא חייבתו תורה, עכ"ל. ומלשון זה למדו רבינו (להלן ס"ח) וכמה אחרונים [מחנ"א (אונאה טו) קה"י (מכות ס"ד) ועי' דר"א (ביאור ההלכה שמו"י ט, י ד"ה ונמצא)] שהגדר בדין מתנה ע"מ שלא תשמיטני בשביעית שתנאו קיים, הוא משום שהתנה שאם לא יפרע לו את ההלואה לפני סוף השביעית וממילא תישמט, מתחייב לו ממון אחר בשיעור ההלואה לאחר השביעית. וכיון שזמן פרעון התחייבות זו היא לאחר השביעית אין השביעית משמטתה*, כדין המלוה לעשר שנים. [ובתומים (אורים סו, יט) דן מ"ט לא היא אסמכתא למ"ד דלא קני].

אומדנא שאם שביעית נוהגת ומשמטת ליהוי ביה תנאי המועיל, והיינו באופן שאומר על מנת שלא תשמיטני בשביעית*. מיהו ראה להלן (הערה מס' 4) שלכאור' לפי חלק מהביאורים בהגדרת תנאי דעל מנת שלא תשמיטני בשביעית, קשה לומר שיחול מאליו ע"י אומדנא לחוד, וצ"ע.

ומצאתי בשו"ת הרשב"א (ב, שיד) שהביא דברי השואל, שאמר שבמקומות שלא נהגו לכתוב ע"מ שלא תשמיטני בשביעית, מן הסתם אנו דנין כאלו התנה כן. והשיג עליו הרשב"א בזה"ל, לא ידעתי מאין, דאדרבה כל שלא נהגו לכתוב אנו אומרינן שטועין בדיני שמיטה שסבורין שאינה נוהגת בזמן הזה, ורחמנא אמר שהיא נוהגת, או תקנת חכמים היא כדעת הראשונים, וזה פשוט מאד בעיני. וכתב עוד (שו"ת ד, קכו) שבמקומות שלא נהגו לכתוב פרוזבול או להתנות, לא אמרינן דבסתמא כוונתו כן, שהרי לא ידעו מכך והיו סבורים שאין שמיטת כספים נוהגת כלל.

שוב עיינתי בלשון תשו' הרא"ש, וראיתי מבואר בדבריו שלא היה טעם מנהגם משום שסמכו על דעת בעל המאור [כפי הנראה מריהטת לשון הרמ"א], אלא לפי שכתבו בלשונות השטר יפויי לשון כדי שלא תשמיט השביעית, והרא"ש לא הסכים עמם שהיפויים הללו מועילים לזה, ולא הסכימו לבטל מנהגם לסמוך עליהם. ומעתה ניחא יותר מש"כ לדון דהוי כאומרים על מנת שלא תשמיטני בשביעית, שהרי באמת גם הם מודים ששמיטת כספים נוהגת בזמן הזה, אלא שסומכים שיש תיקון בלשונות השטר שלהם שיועיל להם לענין שישאר החוב, ועיינן.

4. כן איתא בגמ' (מכות ג:) שהאומר על מנת שלא תשמיטני בשביעית אין שביעית משמטתו. והאומר על מנת שלא תשמיטני שביעית משמטתו. דשביעית עצמה אינה בידו שיתנה עליה שלא תשמיט, אבל על

יוסף לקח

שזיכתה תורה ללוה, שחובו יושמט על ידי השביעית, וכיון שכך יכול הלוה למחול על זכות ממון זו, וזה מה שנעשה בתנאי דע"מ שלא תשמיטני אתה בשביעית, ולפיכך אף אם מת הלוה, היורשין יהיו חייבין לפרוע את החוב, שחוב זה אין לו הפקעה בשביעית. ואף שנות השמיטה שיבואו אח"כ לא ישמיטו חוב זה, שנפקע מחוב זה זכות הממון של השמטתו בשביעית, שאין בכל שביעית זכות השמטה חדש]. וכיו"ב נראה בחי' רח"ה (מכירה פי"ג) דחייל על החוב הך דינא, ובשיעורי הגר"ש רוזובסקי (מכות או' קס"ז קס"ח) ע"ש.

ונראה שאפשר לכיין ביאור זה בכונת רש"י והרמב"ן הנ"ל. וראה בדרך אמונה שהביא לשון רבינו בחיי (פרשת ראה) שהלוה יכול למחול הפקעת מצות שביעית בשעת ההלוואה, ולומר על מנת שלא ישמטנו שביעית ליתיה ממון זה. ומשמע כהנ"ל. [מיהו הקה"י (מכות ס"ד ד') היטה כונת רש"י לאופן אחר, עיי"ש]. וראה בשיעורי הגר"ש רוזובסקי (מכות או' קס"ז) שנקט כן בכונת הרמב"ם, וכונתו שכשם שיכול לחייב עצמו בממון שאינו חייב, כך יכול למחול על מה שאינו חייב בכך. ומתאים לזה לשון הב"י כאן שהוכיח מלשון הרמב"ם שבידו לוותר ממון שזיכתה לו תורה, ועיין.

ודן החזו"א לפי ביאורו אם יוכל הלוה לחזור בו ממחילתו, שאם זכות שמיטת החוב על ידי השביעית נקבע בשעת חלות ההלוואה, כיון שבאותה שעה מחל על זכותו, ממילא חלה הלוואה בלא זכות הפקעת השמיטה וא"א לשנותה. ואם הפקעה זו חלה רק בסוף שנת השביעית שהוא זמן ההשמטה, כל זמן שלא הגיע סוף השביעית לא חלה מחילתו ויכול לחזור בו. אלא שכתב החזו"א שבלא"ה אם יחזור בו, אף שבאמת ישמט החוב ע"י השביעית, מ"מ כיון שהתנה בשעת ההלוואה שמלוה ע"מ שיפקיע הלוה את זכות השמיטה, נמצא שההלוואה לא נעשית כמו שהתנה עמו, וממילא מעות

אמנם הקה"י (שם בהמשך דבריו, ובשביעית ס"ד) כתב לדקדק מלשון הרמב"ם שהוא מדין התחייבות, כלומר שעשה התחייבות אחרת בשעת ההלוואה, והתחייבות זו אף שזמנה בשביעית, אין שביעית משמטתה, שאינה בכלל הלוואה אלא כהקפת חנות וכיו"ב שאין שביעית משמטתה, שכל חוב שלא בא ע"י הלוואה אינו בכלל השמטת השביעית*, עיי"ש. וכיו"ב כתב הגרא"ו (קוב"ש כתובות אות קס"ה) בדברי הרשב"א, שתנאי זה מועיל משום שמתחייב חיוב חדש, והתחייבות זו אין שביעית משמטתה, כיון שהיא מוגדרת כהקפת חנות ולא כהלוואה, נראה גם בדברי הר"ן (כתובות נו.) עיי"ש*.

אמנם החזו"א (אהע"ז נו, טו) מיאן בביאורים אלו, משום שא"א לכיין זאת בלשון הגמ' שאמרו "אין שביעית משמטתו", ולפי הביאורים הללו השביעית משמטת את ההלוואה, אלא שנוצר חיוב אחר בשעת ההלוואה שאינו מוגדר כמלוה או שזמן פרעונו אחר שמיטה. ועוד שאינו בכלל מתנה עמשכ"ב כלל, ובגמ' אמרו שזה מועיל משום דתנאי שבממון קיים וכר"י* הסובר כן. ועוד שאם היא התחייבות חדשה צריך לעשות עליה קנין, כדי שלא יוכל לחזור בו*, ולא מצינו בגמ' שהמתנה ע"מ שלא תשמיטני בשביעית צריך לעשות קנין*. וראה בקה"י (מכות סוף ס"ד) שדן דבמלוה בשטר וכתב לשון זה בשטר הוי התחייבות בשטר דמהני, ונתקשה במלוה ע"פ היכי מצי לחול התחייבות זו שבע"פ, עיי"ש מש"כ, ועי' מש"כ בזה בשיעורי הגר"ש רוזובסקי לומר שחלה ההתחייבות מחמת הדמים שנתן לו. [ובענין התחייבות בלא קנין, עי' רמב"ם (מכירה יא, טו) ונו"כ, ובשו"ע (מ, א) וש"ך (שם, ד). ועוד בשו"ע (קט, ד) וש"ך (שם, יא) ואכ"מ].

ולכך ביאר החזו"א (חומ"מ ליקוטים י"ב, ט"ו) גדר התנאי באו"א, ובהקדם העמדת היסוד שהשמטת ההלוואה בשביעית היא זכות ממון

ואבתי קשיא לי בשנה כמצואר בדברי המהרי"ק⁵ תחילת השמיטה אין צית
השביעית גופה דאינו (שורש נ"ג), ומהר"ר איסרלן דין נזקקין לגבות שום
משמט, אצל מיד כשהגיע בתרומת הדשן⁶ (סי' ד"ט) חו"כ⁷, וגם המלוה צעמנו

— יוסף לקח —

ההלואה נמצאים בתורת גזל בידו, ואין שביעית משמטת את חיוב הגזלן. [בענין זכות מומן זו של הפקעת השביעית, אם היא חלה בשעת הלואה או בשעה שהיה ראוי להישמט, העירוני לדון שנחלקו בזה הראשונים והפוסקים, שבתשו' הרשב"א (ב, רפב) כתב דישראל שקנה מן הנכרי הלואה שהלוה לישראל, אינה משמטת בשביעית. ועי' במאירי (מכות ג:) בדין הלוהו לעשר שנים לענין שמיטה שניה, ודלא כהשו"ע. ויעוין במרדכי (ב"מ שצ) לענין הלוה על המשכון והחזירו, שחזור על מלוה זה דין השמיטה. ובתומים (סז, כה) לענין יתומים שהגדילו אחר נתינת הלואה, שלא השתנה דינם. ולשוון הגר"ח מבריסק בספרו (מכירה יג, ג) לא שייך כלל שום חלות דינא דשביעית בחוב קודם שביעית, וממילא גם התנאי דשלא תשמטנו שביעית עיקר חלותו הוא רק בשעתו, בעת שראוי לחול עליו דין שביעית]^{*}.
והנה הגרעק"א (גליון פאה פ"ו) כתב בתו"ד, דבהיה דע"מ שלא תשמיטני בשביעית, י"ל דהתנאי שאם תרצה להשמיטני, נהיינו שלא תפרע קודם סוף השביעית, או שלא תפרע לאחר השביעית ותאמר אעפ"כ על אמירת משמט אני - קה"י שביעית סי' כ"ד, יהיו המעות למפרע רק דרך פקדון^{*}, [ומש"כ הגרעק"א פקדון והחזו"א כתב גזל, לפי שבדברי הגרעק"א נעשה הדבר מדעת המלוה, ובדברי החזו"א נעשה שלא מדעת המלוה, ופשוט]. ונראה מדבריו שמבאר כן בגדר התנאי דע"מ שלא תשמיטני בשביעית. [ונראה בקה"י למכות סי' ד' שכתב לבאר גם בכוונת רש"י כן], ויש לתמוה על דבריו כשתי התמיהות שתמה החזו"א לעיל על המפרשים שזה התחייבות חדשה^{*}. אמנם השאלה הג' ששאל החזו"א דבעי קנין, לפי דברי הגרעק"א אתי שפיר דלא בעי קנין לזה.
5. טעמו, לפי שבכל שטרותינו אנו כותבין

אחריות נכסים, ומוכח בגמ' (גיטין לו:) שלמ"ד שטר העומד לגבות כגבוי דמי אין השביעית משמטת, וכיון שכתב המרדכי (יבמות סי' נ"ב) דקיי"ל דשטר העומד לגבות כגבוי דמי, ממילא אין החובות נשמטים בשביעית. [ומש"כ דקיי"ל הכי, אף דב"ש הוא דאמרי כן (סוטה כה.), עי' מה שהביא רבינו (יב, א) מדברי הכנה"ג בזה, שלענין כמה דברים הוי כגבוי אף לבי"ה]. וטעמו מועיל רק לענין מלוה בשטר, אבל מלוה ע"פ ישמט^{*}.
6. טעמו, שכיון שתיקנוהו רבנן זכר לשביעית, לא תיקנוהו אלא בא"י ובארצות הסמוכות לה כבבל ומצרים, כמו שמצינו כיו"ב דעת ר"י בתוס' (קדושין לו: ד"ה כל) לענין תרומות ומעשרות דרבנן, נואף שלענין חלה תיקנו בכל הארצות, וביאר ר"י שהוא משום דדמיא יותר לחובת הגוף מחובת קרקע. שמיטת כספים דאיתקשא לשמיטת קרקע, דינה בזה כענין חובת קרקע, עיי"ש]. וטעם זה יועיל אף לענין מלוה על פה^{*}. ולפי טעם זה הדין נותן שבא"י תהא נוהגת שמיטת כספים מדרבנן.
7. הנה כן דעת הרא"ש (גיטין ד, כ) שאין כותבין פרוזבול בשביעית אף שאין משמטת אלא בסופה, כדכתיב מקץ שבע שנים תעשה שמיטה, וזה דבר השמיטה הזאת שהיא בסוף שבע שנים שמוט כל בעל משה ידו, אבל מתחילת השמיטה אין ביד נזקקין לגבות את החוב, וגם המלוה אין לו ליגוש דכתיב לא יגוש את אחיו כי קרא שמיטה לה', מיד כשנכנסה השמיטה לא יגוש, אבל אם יפרע הלוה בשנת השביעית איצ"ל משמט אני. ובכלל לא יגוש שלא יזקקו לכתוב פרוזבול מיד כשנכנסה השביעית, שהרי מתעסק בזה בענין גביית החוב.
ובפשוטו נראה שלפי דברי הרא"ש, לא יגוש שייך רק בשנת השמיטה שהחוב קיים ואסור לגבותו, אבל אחר השמיטה שכבר נשמט

ה	החושן	סימן ס"ז	קצות
	שכתב הרא"ש פרק השולח (גיטין ס"ז) ע"ש, וזוה לא שייך תנאיה ⁹ , דזה	החדשות (משו') ואלין לדקדק אחריהם.	אין לו ליגוש מהתחלת שצב, אף על גב דאינו משמט אלא צסופה, וכמו

יוסף לקח

ליגוש חוב הלואה. ועוד ניחא לשיטתו גדר אמירת משמט אני, שזה משמט את החוב בפועל, ואינה אמירה גרידא.

8. טעמו, דכיון שכותבין בשטרות, "בין בדיני ישראל ובין בדיני עכו"ם", רשאי לגבות כדיני עכו"ם שאין להם דין שמיטה, כמבואר בטור (סי' כ"ו ס"ה), וכאילו שכתוב בהן ע"מ שלא תשמיטני בשביעית, וכיון שאם ידון בדיני ישראל מכליא קרנא, הוי כמו שקיבל עליו לדון בדיני עכו"ם, וכמו ששנינו (ב"מ דד.) מתנה ש"ח להיות כשואל*. נראה בתרוה"ד (שם) שלא הסכים לדבריו, לפי שאין הכוונה אלא שאם לא יתרצה לדון בדיני ישראל, יוכל לכופו כדיני עכו"ם, אבל באופן שמתרצה לדון בדיני ישראל ונפטר בהם, ודאי שאינו יכול לדונו בדיני עכו"ם. וראה עוד בדברינו בענין זה להלן]. ונתקשה שטעם זה אינו מועיל אלא לענין מלוה שבשטר, ולכך כתב כדברי התרוה"ד, עי"ש. וע"ע בתומים (ס"ק ב') שהאריך בטעמים הנ"ל. ונהראוני לספר מהרי"ל מנהגים (ליקוטים סי' י"ז) שכתב טעם אחר לזה, והביאו התומים (ס"ק ב') והשיג עליו, עיי"ש].

9. רבינו נתקשה בדברי הרא"ש לפי דעתו שסובר שגם בשנת השביעית יש איסור לא יגוש. ולכאוי' יש מקום ליישב קושיא זו מצד אחר, שהרי הרא"ש ג"כ ידע שהראשונים נחלקו עליו וסברי שלא נאמר איסור לא יגוש בשנה השביעית אלא אחר שנת השביעית, וכיון שכן לא היה יכול למחות ביד בני אותה העיר שנתיישב בה משום מה שגובין החוב בשנת השביעית, שהרי רשאים לילך בזה אחר דעת שאר הראשונים שלא נאמר לא יגוש בשנת השביעית אלא אחר שמשמט בסופה, ולכך לא מיחה בידם על שנת השביעית עצמה, אף שהוא עצמו סובר שיש איסור בדבר ולא יועיל לזה תנאי דע"מ שלא תשמיטני בשביעית, וכמו כן לא מיחה בהם

החוב לא שייך לא יגוש, שהרי אין תביעת החוב כלום שכבר נשמט החוב*. וכשהלוה מחזיר חובו בשביעית יקבלו המלוה שהרי החוב קיים, אלא שאסור לגבותו ופרעון שפורע מצמצו אינו בכלל גבייה, והלוה חייב להחזיר שכבר הגיע זמן פרעונו, וכל זמן שאינו מחזיר הוי בכלל לזה רשע ולא ישלם. ובסוף השמיטה נשמט החוב, ואם יבא הלוה להחזיר אינו פרעון חוב הלואה שהרי החוב פקע, אלא הוי מתנת מעות בשיעור דמי ההלואה, ולכך צריך המלוה לומר משמט אני כלומר שנעשה שמיטה ואין כאן חוב, ואם בכל זאת רוצה ליתן לו יקח כמתנה בעלמא*, נוראוי ללוה ליתן למלוה מעות בשיעור ההלואה, שהרי אמרו בגמ' דתלי ליה, וכנראה לא יאה המלוה נחשב בזה בכלל שונא מתנות יחיה**]. וראה בספר שיח השדה (ליקוטים סי' ג') שכתב שלפי זה ניחא שהניחם לגבות החוב אחר השמיטה, דכיון שהועיל התנאי לענין החוב שלא ישמט, ממילא מותר לגבותו אחר השמיטה שלא נאמר בו לא יגוש, ומ"מ עדיין יקשה איך הניחם לגבותו בתוך שנת השביעית.

וענין ה"לא יגוש" ניחא יותר לדעת הרא"ש, שהוא בשמת השביעית כשהחוב קיים, אבל לדעת הראשונים שה"לא יגוש" נאמר בגביה שלאחר שביעית, הדבר מחודש שיש משמעות לתביעתו אחר שנשמט החוב ואין הלוה חייב למלוה כלום, וכשתובע פרעון ההלואה אין בזה תביעה כלל שהרי אין חוב, ואין זה אלא כבקשת מתנה, וכי מי שיבקש מתנה בגלל ההלואה יהיה בכלל לא יגוש, וברדאי שיל"ח אבל יש בזה קושי וחידוש, נולשיטת היראים ניחא, שסובר ששמיטה אינה מפקעת החוב, והחוב קיים אלא שאסור לנוגשו וצריך לשומטו, ולכך לנגישת החוב יש שם תביעת חוב שהרי הוא קיים, וזהו גוף האיסור

אינו תנאי שצממון אלא מילתא דאיסורא¹⁰. קנין דברים¹¹, והכא נמי כיון דאינו משמט ועיין צטור (סימן כ"ו) דאם אין זכות חשיב אלא מלתא דאיסורא אית ציה, וזריך עיין¹².

יוסף לקח

תנאי לענין זה. ועוד יש לדון שכיון שאמרו בגמ' שאין בזה אלא מצוה, ממילא גם מה שתובע לא יעשה חוב ממון אלא מצוה על הגברא, וכיון שכך שוב הוי מילתא דאיסורא ולא יועיל בזה תנאי שבממון, ויצא שלמ"ד שעבודא לאו דאורייתא לא מהני ע"מ שלא תשמיטני בשביעית. וצ"ע.

עוד יל"ע שלכאו' לפי דברי רבינו, יוצא שלדעת הרא"ש כל מה שאמרו בגמ' שכשאמר על מנת שלא תשמיטני בשביעית אין שביעית משמטתו, אינו אלא לענין ההשמטה של סוף שנת השביעית, אבל כלפי איסור הגבייה בשנת השביעית לא יועיל התנאי להפקיעו ממנו, שעל זה אין התנאי מועיל דהוי מילתא דאיסורא*. ובודאי שזה מחודש ובפשטות לא משמע כן, מ"מ אינו נסתר מדברי הגמ', דאפשר שאה"נ שהתנאי מועיל רק לענין ההשמטה, וכלפיו לחוד אמרו שאין שביעית משמטתו*.

והנה דעת היראים (מצוה קס"ד) שהחוב לא נשמט כלל אפילו בסוף שנת השביעית, אלא שיש על המלוה אחר השביעית לאו דלא יגוש, והלוה תובע את המלוה לדון שיאמר לו משמט אני. ומעתה יש להקשות לפי שיטתו את קושיית רבינו, איך אמרו בגמ' שמועיל תנאי דע"מ שלא תשמיטני בשביעית, הלא הוי מילתא דאיסורא לחוד, ואינו תנאי שבממון כלל*. וע"כ צ"ל דסובר כדעת הסוברים דע"מ שלא תשמיטני בשביעית הוי התחייבות חדשה, ובאמת השביעית משמטת את החוב מלנוגשו*, או כדעת הגרעק"א שמתנה שאם לא יפרע לו את החוב מעצמו*, יהיו המעות גזל בידו. וצ"ע מה יענה היראים על קושיות החזו"א הנ"ל בדגמ' מבואר שאין השביעית משמטת ומהני משום תנאי שבממון].

11. הטור הביא בשם ספר התרומות, שאם קיבל הלוה בקנין לדון "בין בדיני ישראל ובין בדיני עכו"ם", ויש למלוה איזה זכות

על הגבייה שלאחר שביעית כיון שהועיל התנאי בדין הממון שלא ישמט החוב, ממילא מותר להם לגבותו. ועיין.

10. לפי שאיסור הנגישה אינו ענין בזכויות הממון, שהרי גוף חוב הממון קיים, אלא שיש איסור לנוגשו בשנת השמיטה, ולכך אם יפרענו הלוה מקבלין הימנו בלא לומר משמט, שבאמת לא נשמט. ובפשוטו הדבר ברור שמעשה גבייה אינו ענין של זכות ממון, שהרי האדם חייב אף בלא הגבייה, והגבייה אינה פועלת בחיוב הממון כלום, ולכך א"א לומר שאיסור הגבייה, תיחשב כהפקעת זכות ממון של גבייה.

אלא שמצינו לרבינו (קד, ב) שחידש שבמקום שאין שעבוד, כמו במטלטלין או למ"ד שעבודא לאו דאורייתא, שמבואר בגמ' (כתובות פו.) שצריך הלוה לפרוע רק משום שפריעת בעל חוב מצוה, כל זמן שאין המלוה תובעו אינו מצווה לפרוע חובו. ונהנתי"מ (קד, א) חולק בזה וכתב שמצוה זו מוטלת על הלוה, ואף כששכח המלוה לתובעו מצווה הלוה לפרעו. וציינו שבנחל יצחק (סי' ט') ובאמרי בינה (גביית חוב סי' ב') נקטו כדעת רבינו בענין זה], מעתה נמצא שלפי דברי רבינו בתביעתו מייצר את מצות הפרעון, וכשאמרה תורה לא יגוש שאינו יכול לתבוע, אינו יכול לייצר חוב ומצות פרעון. וכיון שכך יש מקום לדון כענין ממוני, שיועיל בו תנאי שבממון כמו שמועיל על השמטת החוב.

מיהו באמת אין זה מועיל לתרץ קושיית רבינו, שהרי גם לפי זה אם תבע את הלוה כשהגיע זמן הפרעון קודם שהגיעה שנת השביעית, כבר נעשה הלוה מצווה לפרוע את החוב אף שלא יתבע שוב לאחר מכן, נמצא שבכה"ג אין התביעה שבשנת השביעית מייצרת כלום בחוב הממון, ותחזור הקושיא איך התיר להם הרא"ש לתבוע חוב זה בשביעית, והרי אין מועיל

יוסף לקח

בדיני ישראל ובין בדיני עכו"ם מועיל לענין חוב שאחר השמיטה, מ"מ לא יועיל לענין דבר שהוא מחוייב בו גם בדיני ישראל, וכלפיו הוי קנין דברים שאינו כלום, ולא אמרינן שכיון שהועיל התנאי לענין השמיטה יועיל אף לענין זה, וה"ה בענייננו לא נימא הואיל והועיל לענין השמטת החוב יועיל לענין היתר הנגישה.

❖

ובעיקר דברי הטור שכתב שיכול לדון בדיני עכו"ם כשאינו זוכה בדיני ישראל, צל"ע למה לא ידון בדיני ישראל שזוכהו לפי מה שמגיע לו בדיני עכו"ם, שהרי מדין תורה מגיע לו בכה"ג לפי דיני העכו"ם, שהרי נתחייב לו בקנין בין בדיני ישראל ובין בדיני עכו"ם. ועמד בזה הסמ"ע (סא, יד) וכתב שבאמת בעלמא בכגון זה ידונו דיני ישראל באותו זכות שיש לו לפי דיני העכו"ם, מאחר שקיבל עליו וחייב את נפשו בהם, ומש"כ הטור שידונו בדיני עכו"ם, היינו דווקא בכגון זה שיש איסור לדיני ישראל לדון בדיני העכו"ם, כגון להוציא מידו ממון שעבר עליו השמיטה.

ודבריו צריכים ביאור, וכבר תמה כן הנתיח"מ (שם, ט) למה לא ידונו דיני ישראל גם בחיוב זה, שהרי כמו שמותר למלוה ליטול ממון זה לפי שנתחייב בהם הלוה בדיני עכו"ם, וע"כ דהוי כמו ע"מ שלא תשמטני בשביעית, כך יוכלו דיני ישראל לדון על חיוב זה שחייב בו מן הדין, ואיך יכול להיות שלמלוה מותר לגבות מן הלוה, ולדיינים יהא אסור לדון לחייב את הלוה, וכי לא יוכלו דיני ישראל לחייב את הלוה שהתנה עמו המלוה ע"מ שלא תשמטני בשביעית.

ונראה מזה, שכיון שנתחייב לדון גם לפי דיני העכו"ם, והעכו"ם מחייבים לפרוע הלוואה אף אחר שביעית, ממילא גביית ממון זה מוגדרת כגביית דמי ההלוואה שנשמטה מה"ת, ולכך קאי עליה בלא יגוש בין אם הוא יגבה אותה, ובין אם דיני ישראל יחייבו

בדיני העכו"ם שאינה קיימת בדיני ישראל, חייב הלוה לדון עמו בדיני עכו"ם, ואינו יכול לחזור בו, שהרי קיבל כן על עצמו בקנין. ולמד מזה הטור שאם כותב בשטר חוב שיכול לגבות חובו בין בדיני ישראל בין בדיני עכו"ם, יוכל לגבות חובו ע"י דיני עכו"ם כשאין יכול לגבותו בדיני ישראל, כגון חוב שאחר השמיטה. אבל כשיכול לכופו גם בדיני ישראל, אין קנינו כלום שכיון שאינו מוסיף על חיובו לא הוי אלא קנין דברים וכו'.

ולכאור' מזה למד רבינו דה"ה כאן, לא תועיל ההתחייבות שאומר בשעת ההלוואה ע"מ שלא תשמטני בשביעית, להתיר את הנגישה בשנת השביעית עצמה, שהרי איסור הנגישה אינו בטל מכח התנאי דאל תשמטני, ולכך אף אם עשה קנין לענין זה, אינו אלא קנין דברים דלא מהני, נויש להוסיף שרבינו לשיטתו (לקמן ס"ח) שסובר שגדר התנאי דאל תשמטני בשביעית מועלת, משום שהיא התחייבות חדשה, שהיא בקנין].

אמנם יל"ע מה ראה רבינו להביא לענין זה מדברי הטור הללו, הלא עיקר הדבר שאיסור נגישה אינו ענין של ממון, הוא דבר ברור מאליו, וממילא לא יועיל תנאי להתירו שאין תנאי מועיל אלא בדבר שבממון, וכלפי האיסור הוי מתנה עמשכ"ב שאין תנאו קיים, וכיון שתנאי לא מהני בזה לפי שאינו דבר שבממון, גם קנין לא יועיל בדבר, וכמבואר בגמ' (ב"ב ג.) דקנין דברים לא מהני, ובמה נתיחד הענין שלפנינו, שהוזהר להוכיחו מדברי הטור הללו.

ואולי ניתן לבאר הדברים, שלולי דברי הטור היה מקום לומר שאף שהנגישה אינו ענין ממוני אלא מילתא דאיסורא, מ"מ כיון שעושה תנאי כלפי עיקר השמטת החוב שלא תשמטני בשביעית, יועיל התנאי ממילא אף לענין מילתא דאיסורא שבו, שכבר אינו קנין דברים לחוד ואינו תנאי עמשכ"ב לחוד. ולזה הביא מהטור שאף שקנינו להתחייב בין

ב. משמטת פלגא שהיא ג. מי שיש לו עסקא משל ח"ל: האי עיסקא דפלגא מלוה. כתנן צהגהת חבירו, שביעית משמטת מלוה ופלגא פקדון¹⁴, שביעית משמטת חלק מיימוני¹³ (משפטים ק"י י"ג) פלגא שהיא מלוה ב.

— יוסף לקח —

בשביעית, כמו כן לא יהא בו דין לא יגוש בשנת השביעית. והעירוני לעיין בספרו שיח השדה (ח"ב ליקוטים סי' ג') במה שהוסיף בזה. ולכאור' תירוצו יכול להיאמר רק לשיטת החזו"א הנ"ל, המבאר שתנאי דע"מ שלא תשמיטני בשביעית הוא ענין מחילת זכות השמיטה שחל בחוב ההלואה, ופועל בחוב כבר בשעת ההלואה ולא בסוף שנת השביעית בשעת ההשמטה. לפי שאם הוא פועל בשעת ההשמטה, אין כאן עדיין שום חלות בחוב שנאמר שחוב זה לא ישמט בסוף השביעית, כדי שלא יהיה בו לא יגוש בשביעית, וכפרט שצריך לפרעו בשביעית, ולא יבא לידי אי ההשמטה, ועי' בדברי הגר"ח (מכירה יג, ג).

ובודאי שתירוצו לא יתיישב לפי ביאור הרשב"א ודעימיה שהוא התחייבות חדשה המוגדרת כהקפת חנות, ומה שאינה נשמטת אינו משום חסרון השמטת שביעית. ובפרט אי נימא דהוי התחייבות לאחר שביעית, נמצא שהחוב שהוא נוגש בשביעית הוא חוב הנשמט בשביעית, וממילא כיון שרבינו סובר כן בגדר תנאי דע"מ שלא תשמיטני בשביעית, [כמבואר בדבריו להלן ס"ח], ממילא לא היה יכול לתרץ כן. וראה עוד מש"כ בשיעורי הגר"ש רוזובסקי למכות ליישב בשני אופנים את קושי רבינו.

13. תשובה זו נמצאת בתשו' מוהר"מ מרוטנבורג תשו' תקע"ג, [וכיו"ב בדפוס ברלין ח"א תשו' ש"ד]. ומובא גם במרדכי (בבא מציעא רמז ש"צ) עיי"ש. וכמסקנת רבינו כאן, כ"כ רבינו גם בספרו אבני מילואים (כח, יח) עי"ש.

14. הדבר מבואר בסוגיית הגמ' (ב"מ קד:): שהנותן עיסקא לחברו למכרה ולחלוק בריוח ביניהם, כיון שהסחורה של הנותן לא הוי המקבל עליה אלא שומר, [ונחלקו הראשונים

את הלוח, כמש"כ הרא"ש (גיטין לז:): שאין בי"ד נזקקים לחוב בשנה השביעית משום לא יגוש, לכך אינו יכול לגבותה ע"י דיני ישראל, ומ"מ יכול לקבל מה שיגבו דיני העכו"ם ממנו, שהרי נתחייב לו הלוח גם מה שמחוייב לפי דיני העכו"ם, ואף שהמלוה גורם לזה שיגבו העכו"ם מן הלוח אין בזה לא יגוש*, לפי שאין המלוה תובע בעצמו מן הלוח אלא ע"י דיני העכו"ם.

וכיו"ב מצאתי בספר שמיטה כהלכתה (עמ' ג) שכתב לענין מלוה ששלח שליח לגבות חובו, שאין המלוה עובר בלא יגוש משום שאין שליח לדבר עבירה, נויש בדבר חידוש שהרי הוא גורם שיגבו ממנו, והמוסר ממון חברו לעכו"ם כשהראה לו ממון חברו חייב, דהוי בכלל גרמי דכמאן דקלייה דמי, ולמה לא ייחשב מחמת כן כמי שנגשון, וי"ל דכ"ש כאן גבי גויים שאינם מצווים במצות השמיטה כלל, ועוד שאין שליחות לעכו"ם. ואף שאם יתבע ע"י ישראל עובר המלוה בשמוט, הכא כיון דאיכא חוב בדיני העכו"ם, י"ל שלא יעבור אפילו בשמוט. ועדיין יל"ע שהרי יהא צ"ל משמט אני כשיחזיר לו הלוח, וכיון שכך מה יועיל בתביעתו, הלא כשיאמר משמט יפטר גם בדיני עכו"ם, שמהיכ"ת שלא תועיל מחילה בדיני עכו"ם, ואולי יוכל לומר משמט אני את חיוב הפרעון בדיני ישראל לחוד. וצ"ע*.

12. רבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל בספרו דרך אמונה (ביאור פ"ט ס"ד ד"ה אין שביעית) כתב ליישב קושיית רבינו, ע"פ המבואר בגמ' (מכות ג:): דכל היכא דלא קרינן ביה לא יגוש לא נשמט החוב, לפי שהוקשו ונסמכו זל"ז, וממילא י"ל דה"ה להיפך דכל היכא שלא נשמט החוב, לא קרינן ביה לא יגוש בשנת השמיטה, וכיון שחוב זה לא ישמט מקץ שבע שנים משום תנאי דע"מ שלא תשמיטני

יוסף לקח

כיון שיכול הלואה למכרם ולא יוכל המלוה לגבות מהם דניידי, אבל כאן שאסור למקבל למכרם להפסד וחייב להעמיד כנגדם בעיסקא, לכך סומך עליהם וחייל שעבודא, ואף שיכול המקבל להבריחם ולהסתירם שהרי הם ניידי, אין הלואה חושש מכך שלא לסמוך עליו שלא יבריחם. ולהלן יתבאר עוד בזה בס"ד].

או שמא כיון שאמר רבא שאינו נעשה מטלטלין אצל בניו, מוכח שאינו קונה את הפלגא מלוה להיות שלו ככל מלוה, אלא הכל הוא פקדון כמו שהיה הדין נותן מתחילה, אלא שתיקנו חכמים שיתחייב על חצי הפקדון באחריות של אונסין כמו מלוה, וכעין ששנינו (ב"מ צד.) מתנה ש"ח להיות כשואל, וחייב מחמת תנאו באונסין אף שאינו אלא שומר חנם, הכא נמי אף שדינו שהוא שומר על הסחורה שהרי היא פקדון בידו, מ"מ מתחייב על חציה כמלוה, [ומה שחששו לריבית, היינו רק משום דמיחזי כריבית]. ומעתה דן רבינו לענין שמיטת חצי המלוה, שאם חצי המלוה מוגדר כהלואה ממש הדין נותן שישמט בסוף השביעית, ואם הוא פקדון עם קבלת אחריות כמלוה הדין נותן שלא ישמט, שאין שביעית משמטת אלא הלואה ולא פקדון*.

ויש עוד הרבה נפק"מ בנידון זה, וכגון: מש"כ הש"ך (ח"מ צט, ז) שבחלק החצי מלוה, שוה הנותן לשאר בע"ח של המקבל וחולקים ביניהם, משא"כ חצי הפקדון נוטלן הנותן לבדו שהרי הוא שלו, ומבואר בדברי הש"ך שהחצי מלוה הוא ממש הלואה, [והתומים (שם) השיג עליו טובא, וראה בפתחי תשובה (שם) שהביא שגם הדגמ"ר והשער משפט והבית מאיר השיגו עליו בזה]. עוד מצינו בש"ך (ח"מ רצא, ב) שכתב לשיטתו, שבעיסקא שהיא פלגא מלוה ופלגא פקדון, כשפשע המקבל בשמירתו ואבד, גובה הנותן ממנו חצי הפקדון מקרקע עידית, כדין שומר שפשע והוא בכלל מזיק לשלם ממיטב, וחצי

אם הוא ש"ח או ש"ש, ע"י ברמב"ם ובראב"ד (שלוחין ו, ב) ואכ"מ], וממילא היה הדין נותן שאם תיפסד הסחורה באונס יהא פטור עליה לגמרי, לכך תיקנו רבנן מילתא דניחא לתרוייהו שתהא פלגא מלוה ופלגא פקדון, וממילא אם יארע אונס יהא חייב על המחצה מלוה, [ובשביל שלא יחשב עיסוקו בחצי הפקדון, כריבית עבור הלואת החצי מלוה, יש לו ליתן לו שכר עמלו וכיו"ב, כמבואר בגמ' (ב"מ סח.) ועי"ש ברש"י].

ואמרנו נהרדעי דלפיכך יכול לשתות שיכר במעות חצי המלוה שהרי הם שלו, כלומר מאחר שחציו מוגדר כהלואה, נמצא שלהוצאה ניתנה ויכול לאכלם שהם שלו לגמרי. ופליג רבא ואמר דלהכי קרי ליה עיסקא, כדי שלא ישתה בהם שיכרא, אלא יתעסק בהם להרויח במכירה. ועוד אמר רב אידי בר אבין שמאחר שחציו נידון כמלוה, אם ימות המקבל לא יוכל הנותן לגבות מן היתומים את חצי המלוה מהסחורה, לפי שהיא מטלטלין של המקבל, ומטלטלי דיתמי לא משתעבדי לבעל חוב. וגם ע"ז פליג רבא ואמר דלהכי קרי ליה עיסקא שלא יהיו כמטלטלין אצל בניו. ע"כ סוגי' הגמ'.

ומעתה יל"ה"ס איך מוגדר חצי העיסקא שהיא כמלוה, האם תיקנו חכמים שיעשנה הלואה ממש, כלומר שהנותן ילוהו חצי הסחורה ויפקיד בידו חציה השני, ואף שאמר רבא שלא ישתה בו שיכר, אין זה מכריח שאינה הלואה ממש, שאף אם היא הלואה היא כמו שהתנה שמלוהו בשביל לעסוק להשתכר בהם ולא לדבר אחר. ומה שאמר רבא שאין נעשה מטלטלין אצל בניו, היינו ג"כ משום דהוי כמו שהתנה עמו שיוכל לגבות חוב זה אף מן המטלטלין, וכמו שיתבאר להלן דמפורש שמועיל תנאי זה.

[ונתן רש"י טעם לדבר, שסמך הנותן עליהם, לפי שאסור למקבל להוציאם. והיינו שהטעם שמטלטלי דיתמי לא משתעבדי, משום שאין המלוה סומך שיעבודו עליהם,

המלוה, לכלל חשיבא מלוה הפלגא, לענין מקדש צמלוה אינה מקודשת¹⁵ וכן צמכר לא קנה וכו'.

תדע דמההיא טעמא דמפרש רבא (ז"מ קד): דלהכי קרי לה עיסקא דאס מת לא נעשו מטלטלין וכו', ומההיא טעמא לא מצינו

— יוסף לקח —

המקבל בעיסקא כדי לעסוק בו ולהוציא במכירה, וכל שעה ושעה עומד לזה, ואעפ"כ נקט שהוא נחשב ברשותו כל זמן שלא מכרו, ולכך יכול לקדש בו. ולכאור' היה מקום להביא ראיה לזה מגמ' (קדושין מז). דאיכא מ"ד דמלוה לאו להוצאה ניתנה והמקדש בה מקודשת, אף שיכול להוציאה כל רגע, שהרי הלוח לקח את המלוה כדי להוציאה לצורכו, מ"מ כל זמן שלא הוציאה לא זכה בה, ולכך הרי היא מקודשת.

אלא שבאמת יש ללמוד מלשון רש"י שם שאין הדבר מתפרש כפשוטו, שכתב שלמ"ד מלוה להוצאה ניתנה, היינו שאין חייב להעמידה בעיסקא שתהא מוכנת כל רגע להחזירה. הרי שלמ"ד מלוה לאו להוצאה ניתנה, לא רק שאינו זוכה במעות ההלוואה מיד בשעת ההלוואה, אלא שגם אחר שמוציא את המעות חייב להעמיד לו תמורתם שיהיה לו מאין לגבות, וממילא אפשר שהוא סובר שרק משום כך היא מקודשת, שגם הדבר שקונה במעות הללו הוא של המלוה, ובלא זה כיון שיכול להוציא את המעות כל שעה לא היתה מקודשת בהם. אלא שלענינו די בכך, שהרי גם את החצי פקדון, חייב להעמיד בעיסקא אותו או חילופיו, ולכך נחשב שהדבר ברשותו לקדש בו.

מיהו עדיין יש לדון להביא ראיה שתהא מקודשת אף באופן שעומד להוציא לגמרי, מהמבואר שם בגמ' (מז): גבי פלוגתא דמלוה ברשות בעלים לחזרה, שזה רק לענין שלא קנה הלוח את המלוה עד שיוציאם, ומבואר שהיא מקודשת בהם כל זמן שלא הוציאם אף שעומד להוצאה. [ובמקור"א ביארנו שנראה שמשום סוגיא זו נטה רש"י בע"א לפרש ענין מלוה להוצאה ניתנה באופן היוצא מפשוטו, וממה שפירש הוא עצמו לעיל מיניה (קדושין ו)].

המלוה אינו גובה אלא מבינונית, כדין בעל חוב שגובה ממנו מבינונית. כתב התומים (צג, יד), שלדעת הסוברים שמלוה ופקדון נחשבים כשני מינים לענין שבועת הפקדון, וצריך שיכפור ב' מעין כסף ויודה בב' פרוטות, בעסקא שהיא פלגא מלוה ופלגא פקדון ג"כ יהא הדין כן. ומבואר בדבריו הללו דחצי המלוה הוי מלוה ממש, ולא פקדון עם חיוב אונסין כמלוה. [וראה בדבריו (צ"ט, ו) דמשמע דלא ס"ל הכין].

ולכאור' יש לדון שכן נראה גם מדברי הגמ' (ב"ב ע:). לענין שטר עיסקא היוצא על היתומים, דדייני א"י אמרי גובה מחצה, והיינו חצי המלוה שבעיסקא כדין שטר מלוה היוצא על היתומים, ואת חצי הפקדון אינו גובה דטענינן להו שמא אביהם החזיר לו. ולכאור' אי הוי פקדון עם חיוב אונסין, למה לא נחוש גם לחצי זה שמא החזירו. וי"ל. עוד יש להביא קצת ראיה מדברי הגמ' (ב"ב קסח). דשנינו שהלוה נותן שכר הסופר של השטר, והקשו בגמ' פשיטא, ומשני בעיסקא. והיינו שמקבל העיסקא נותן שכר הסופר, ולכאור' הוא מדין לוח שבו, דאי משום פקדון למה יהא מוטל עליו שכר הסופר, ועיין.

ויעויין עוד בדברי רבינו לעיל (סו, לה) שתלה בנידון זה, אם חלק המלוה נקנה בקנין אגב, שאם חצי המלוה הוי ממש הלואה, אינו נקנה באגב אלא בכתיבה ומסירה כמו כל חוב ממון. ואם הוא פקדון שיש בו חיוב אונסין, ולכך אסור למשתי ביה שיכרא ואם מת המקבל אינו נעשה מטלטלין אצל בניו, נקנה בקנין אגב כשאר פקדון.

15. משמע מדבריו שאם היה החצי מלוה מוגדר כפקדון היתה מקודשת, וכן אם קידשה בחצי הפקדון היתה מקודשת. ויש בזה חידוש, שהרי פקדון זה נמצא אצל

[והכא נמין לענין מכר. וכל שכן לענין שמיטה, דהא טעמא דרצא דאמר אס מן אינו נעשה מטלטלין אלל צניו, היינו כדפיר' התם כיון דצעי שיתקיים ולא לכלותו להוציאו, הוי אסמכתא עליהם כמו אמקרקע¹⁹ וכו'.

למימר דלא חשיבא נמי מלוה¹⁶ לענין קידושין ומכר, דהא אפילו פקדון דקיבל עליו אחריות דינו כמלוה לענין קידושין¹⁷, כדמשמע פרק האיש מקדש (קדושין מו:). דפריך האי פקדון היכי דמי אי דקיבל עליו אחריות היינו מלוה¹⁸,

יוסף לקח

דאי איירי בפקדון שקיבל עליו אחריות כמלוה דמי, ותתקדש אף שלא נשתייר שו"פ, משום דחייבת לו על הגניבה, וממילא כשמקדשה בו אית לה הנאת מחילת החוב, ואי כשלא קיבל אחריות ליפלוג בדידה וכו'. נמצא שמה שאמרו דפקדון שקיבל אחריות היינו מלוה, היינו כשנגנב ונתחייבה עליו, ולכך מחילת חוב הפקדון כמחילת חוב המלוה, ואינו ענין לפקדון הנמצא בעין שיהא נידון כמלוה להוצאה ניתנה. וכבר נתקשה בזה רבינו בהמשך דבריו.

19. הנה רש"י פי' כן שם דטעמא דלא משתעבדי מטלטלי דיתמי לבע"ח, משום דמעיקרא לאו עלייהו סמיך, דלאו למיגביה מינייהו אוזפיה, שהרי בידו להוציאן, אבל הני אין בידו להוציאן וסמך עלייהו. ולכאו' יש בדבר חידוש שאין הטעם שלא חל שעבוד על המטלטלין משום החשש שמא יבריחם שלא כדין, אלא שמא ימכור כדין ויעלמו ממנו הנכסים כיון שהם נכסי דנייד, ולכך מספיק מה שאסור לו למוכרו למישתי ביה שיכרא, כדי שנאמר שסומך שעבודו עליו. מיהו יל"ע בזה שהרי רש"י עצמו (שם סו: ד"ה במישלם) כתב דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי לבע"ח, משום דשעבוד מטלטלי מדין ערב הוא, ומטלטלי לית עליה דין ערב דלא סמך עליו מעיקרא, שהרי בידו להצניען ולאבדן. משמע מדבריו שיעשה כן שלא כדין כדי להסתירן ולאבדן ממנו, וכיון שכך שוב יקשה שגם אם אסור למוכרו, מ"מ נחשוש שמא ימכרנו שלא כדין ויאבדם ממנו. וצ"ע. והנה איתא בגמ' (כתובות טו.) אמר רבא מריש הוה אמינא הני ארנקי דמחוזא אשה גובה פרנא מהם, מ"ט אסמכתייהו עלייהו, כיון דחזאי דשקלי להו ונפקי וכי משכחי ארעא זבני בהו, אמינא אסמכתייהו אארעא היא.

16. היינו שבדברי רבא הללו נראה דלא הוי מלוה אלא פקדון, שאילו היה מלוה היה בדין שיחשבו כמטלטלין ביד בניו, שהרי זכה בהם המקבל ולא יוכל לגבות מהם. אבל לא נסתייע גם ממה שאמר רבא קודם לכן שלא ישתה בהם שיכרא, לפי שאין בו כדי להביא ראייה דהוי פקדון, דודאי אפילו אי הוי מלוה שייך להתנות שמלוהו כדי להשתכר בהם ולא שיוציאם לגמרי, לכך לא נתקשה מזה כלל, [אמנם רבינו (לעיל סו, לה) צידד כן גם מחמת זה, ואפשר שהוא בצירוף ענין שאין נעשה מטלטלין אצל בניו, עיי"ש].

17. דבריו הללו מחודשים טובא, ומ"מ נראה לבאר שכונתו שקבלת האחריות על הפקדון מקנה לו בו איזה קנין, כעין מה שמצינו לענין בע"ח שקונה את המשכון של הלוה, ומחמת כן יכול לקדשה בו כמבואר בגמ' (קדושין ח:), אף שלדעת הרבה מן הראשונים הוי המשכון פקדון גמור בידו והוא כשומר שכר, [נ"ע בדברי התוס' (ב"מ פא:)], וכיון שהמלוה יכול לקדש בו, נראה בודאי שהלוה אינו יכול לקדש בו אף שהמשכון שייך לו. ועוד מצינו כעין זה בגמ' (פסחים לא.) שקבלת אחריות על משכון שבידו מחשיבתו כשלו לענין חמץ, וכיון שכך נמצא שכבר בשעת ההפקדה זכה באיזה ענין של קנין בפקדון זה. ועדיין צ"ע.

18. הנה נחלקו שם תנאי אם המקדש במלוה מקודשת, ומתחילה ביארו בגמ' שנחלקו אם מלוה להוצאה ניתנה ודחוהו. ושאלו מברייטא דהאומר לאשה התקדשי לי בפקדון שבידך, והלכה ומצאתו שנגנב אם נשתייר שו"פ מקודשת, ובמלוה אף שלא נשתייר שו"פ מקודשת, רשב"א אומר משום ר"מ מלוה הרי היא כפקדון. ודייקו דלכו"ע המקדש במלוה מקודשת. והכריח רבא דלאו מתרצתא היא,

אבל גזי שמיטה אטו ראוֹזן שהלוח לשמעון ויחד לו שמעון מטלטלין זרשותו, דכהאי גוונא גזי מצניו כדליתא פרק אעפ"י (כתובות נה.)²⁰, מי לא משמטת ליה שביעית²¹ [והא כיון דלא מפיש ליה ראוֹזן למשכון, לא קריי' זיה של אחיך זידך], וכו'.

— יוסף לקח —

(רביעאה ב, פג) דטעמא דלא סמך עלייהו שייך רק בהלואה שהיא תלויה בדעתו, שהרי הלוח לוי מדעתו וסמך על מה שסמך, אבל בנוזיקין שלא נעשה החיוב מדעתו, שהרי לאונסו של הניזק הזיק המזיק את נכסיו, אין בזה ענין סמיכות דעת לומר שסומך רק על דבר דלא נייד, ולכך היה בדין שגם מטלטלין ישעבדו לתשלום הנזק, ולכך דווקא בענין זה כתב רש"י דאעפ"כ לא משתעבד מטעמא אחרינא, דאיכא למימר לאחר מיתת אביהם קנאום. וביאור דבריו, דבהלואה המלוה שמלוה את המעות מדעתו נחשב כהמשעבד את הנכסים, ולכך בדבר שאין עליו סמיכות דעת כמטלטלין בסתמא אינו משעבד. משא"כ תשלומי נזיקין ששעבד נכסי המזיק חלין מן התורה, והתורה שיעבדתם לגמרי בין קרקעות ובין מטלטלין, בזה אין טעם לומר שהניזק יעכב את שעבוד המטלטלין ויפקיעם, שאף אם אינו סומך דעתו עליהם מ"מ למה לו לסלקם, ולכך אין בזה טעם להפקיע שעבוד מטלטלין מן היתומים.²⁰ דאיתא שם בגמ' מטלטלי ואתנהו בעיניהו בלא שבועה וכו', ופרש"י שהכוונה כשייחד הבעל מטלטלי לכתובתה והם בעין, גובה מהם כתובתה בלא שבועה, דטעמא דאמור רבנן הנפרעת מנכסי יתומים לא תיפרע אלא בשבועה, משום דאימר צררי אתפסה, והכא הלא אלו הם הצררי שהתפיסה הבעל לכתובתה. אלא שעדיין צריך לפרש איך גובה מהם הלא מטלטלי דיתמי לא משתעבדי, ובהכרח דבעלמא לא משתעבדי משום שלא סמך דעתו עליהם, ובכה"ג שייחד לה הרי סמכא דעתה עלייהו ולכך גובה מהם. ונמצא מבואר דהיכא דייחד מטלטלין לגביית חובו גובה מהם, ולא אמרינן ביה דמטלטלי דיתמי לבע"ח לא משתעבדי.²¹ אמרו בגמ' (גיטין לז.) דהמלוה על

ופרש"י דלהו"א גביין ממטלטלי דיתמי, דבעלי סחורה הן והן להם במקום קרקעות, ולבסוף שראה שקונות בהם קרקע ש"מ אסמכתייהו אארעא, ואין גובות מהיתומים אלא קרקע. והרי אף שבעלי סחורה הם הלא יכול למוכרן ולהסתירם מהם ואיך סמכי עלייהו, ומבואר שאם סומך עליהן מועיל לו לענין השיעבוד אף שיכול להבריחן. ונראה שביאור הדבר פשוט, שמה שיכול להבריחן אינו מפקיע את השיעבוד מצד עצמו, אלא שהוא טעם למה הבעלים אינו סומך עליו, וכיון שאינו סומך לכך נפקע מהם השעבוד, ומעתה במקום שהוא סומך עלייהו אע"פ שיכול להבריחן שפיר יש על זה שיעבוד, וכיון שכן לא היה רש"י צריך ליתן טעם כלל לסחורה דסמך עלייהו משום דאסור למכרם לשיכרא, שאם הוא סומך על זה מהני לשיעבוד יהיה מאיזה טעם שיהיה, וכיון שאמר רבא דלהכי קרי ליה עיסקא שלא תיעשה מטלטלין אצל בניו, הרי מתברר שהוא סומך עליהם, אלא שרש"י בא לפרש מדוע הוא סומך עליהם אף שיכול להבריחם, ולזה כתב דכיון דאסור לו למכרן וממילא קשה יותר להבריחן, על כן הוא סומך עלייהו, וא"ש. וכיון דקיימינן בהא, יש לציין שרש"י (ב"ק יד:) פי' דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי, הואיל ואיכא למימר לאחר מיתת אביהם קנאום. ומשמע מיניה דאם היה ידוע בבירור שלא קנאום אחר מיתת אביהם היה גובה. וכבר עמד המאירי שם על דבריו הללו, וכתב דלאו דווקא בכה"ג, אלא אפילו ידוע שקנאום אביהם וכו', ומש"כ רש"י דרך שיטפא כתבה, דאע"ג דידעינן שהם של אביהם אין בהם שעבוד. מיהו הלא דברי רש"י ברור מללו, וסותר דבריו שכתב כאן ולעיל. ומצינו ישוב לדבריו בשו"ת שואל ומשיב

שיהא ממושכן צעד מעותיו, שביעית משמטתו, כיון דלא תפס ליה ראובן וקרינן ציה לא יגוש²³, דמה מועיל לו משכון יותר מצלל משכון, אטו צלל משכון מי לא מחייב שמעון לפרוע, ואי משום לא יגוש צהאי נמי שייך לא יגוש, כיון דלא

סוף דבר דשמיטה משמטת פלגא מלוה, ואף על גב דהנותן לא צעי שיוציאנה ויכלנה לגמרי וכו' מה צכך, הוי ממש כראובן שמלוה לשמעון על משכון שהוא ברשות שמעון ויחד לו שמעון אותו משכון, דאפילו נטלו ראובן וחזר והפקידו אללו²²

— יוסף לקח —

שדווקא כשהוא תפוס במשכון נחשב של אחיך בידך, [ומדוקדק בלשון הקה"י כיון שעומד לגבייה בלא קנין ובלא גוביינא דבי דינא], אבל כאן שהוא רק ייחד לו לגבות ממנו, הוי מחוסר גוביינא ולא הוי בכלל של אחיך בידך, וממילא שביעית תשמיטנו.

22. הנה האופן שלפנינו גבי עיסקא אינו דומה לאופן זה שנטלו ראובן וחזר והפקידו אצל שמעון, שהרי אנו דנים שנתנית הסחורה מראובן לשמעון היא בחציה מלוה גמורה שהלוה לשמעון, אלא שהתנה שלא ישתה בה שיכרא ויחדה לגבותה מבניו. ויתכן שכוונת המהר"ם שאפילו אם באמת חצי המלוה גם מוגדר כפקדון אלא שנתחייב עליו באונסין כמלוה, מ"מ אין הכוונה שמעיקרא ניתן בתורת פקדון, אלא דהוי מלוה גמורה מתחילתה, וכשייחדה לגבות ממנה הרי זה כנטלה ממנו למשכון וחזר ונתנה לו, ולזה כתב דגם בכה"ג לא אמרינן דהוי של אחיך בידך, כיון דמחוסר גוביינא, [ולא דמי לפקדון שמעיקרא הוא פקדון שלו, ואינו נחשב מחוסר גוביינא שלא זכה בו הלוה מעולם, משא"כ משכון הוי של הלוה, אלא שאם הוא ברשות המלוה מהני וכנ"ל], וממילא שביעית משמטתו. וצ"ע.

23. הנה כאן הוסיף המהר"ם חידוש, דאף באופן שנטלו ראובן למשכון, ובאותה שעה הרי היה הדין שאין שביעית משמטתו, שהרי זה בכלל של אחיך בידך, וכשחזר ונתנה ביד שמעון לפקדון כמש"כ המהר"ם שהפקידו אצלו, היה מקום לומר דבכה"ג כיון שהלוה מחזיק במשכון עבור המפקיד, בי גזא דמפקיד איתיה כל שעה, וימשיך ליחשב בכלל של אחיך בידך.

משמיענו המהר"ם שאעפ"כ אינו בכלל של

המשכון אין שביעית משמטתו, ופירשו בגמ' טעמא משום דקני ליה מדר' יצחק, והקשו תוס' הלא ר' יצחק מדבר במשכנו שלא בשעת הלואתו, ולשון המלוה על המשכון משמע שבשעת ההלואה הלוהו על המשכון. וביארו דכיון דקני שלא בשעת הלואה, אלים שיעבודיה בשעת הלואה ליחשב בכלל ולא של אחיך בידך, שהוא דרשת הספרי שהביאו שם התוס' לענין תפיסת משכון, עיי"ש. וזהו שכתב המהר"ם שאם המשכון אצל הלוה הדר הוי ליה מחוסר גוביינא ולא הוי של אחיך בידך, ולכך שביעית תשמיטנו.

אבל לדעת הראשונים החולקים על דברי התוס', וסוברים שכשם שמשכון שלא בשעת הלואה קונה מדר' יצחק, כך גם משכון בשעת הלואה שניתן לגוביינא קונה, וביארו טעמא דאינו משמט משום שקנינו במשכון הוי כאילו גבה כבר את החוב, עד שיש הסוברים שכשיפרע הלוה את חובו, הרי הוא כפודה מיד המלוה את המשכון, [כ"כ בקה"י בדעת בעה"מ סו"פ שבועת הדיינים], א"כ גם אם יפקיד המלוה את המשכון ביד הלוה לא תשמיטנו שביעית, כיון שרק פקדון הוא בידו, והוי כמו שעדיין נמצא ברשות המלוה, ועי' להלן.

וביאור דברי התוס' ראה בקה"י (קדושין סי' י"ח ס"ק א') שענין קנין משכון דר' יצחק שלא בשעת הלואה, לפי שהוא עומד לגוביינא ולא לזכרון דברים, ולכך אף משכון דשעת הלואה שניטל לזכרון דברים, מ"מ כשיעמוד לגוביינא יהא בו קנין דר' יצחק, וכיון שכך אלים כבר בשעת נטילתו משום מה שיקנהו ממילא לאחר זמן, ולכך נקרא בכלל של אחיך בידך שאינו נשמט. ולזה כתב המהר"ם

המקדש במלוה מקודשת, אלא ללא קיבל עליה אחריות, ואם כן לא נתחייב בגניבה עי"ש ברש"י, ופריך אי הכי אדתיי סיפא ובמלוה אף על פי שלא נשתייר שוה פרוטה, לפלוג וליתני צדידיה צמה דברים אמורים שלא קיבל אחריות וכו' עי"ש. ומוכח כולה סוגיא שם דפקדון דקיבל עליה אחריות מקודשת²⁵, ולא קרי התם מלוה אלא לחלק פקדון שנגנב. וכן מוכח שם דפליגי במלוה צעין אי מקודשת, דרבי מאיר סובר מלוה ברשות בעלים לחורה והו' כפקדון, אף על גב דבאונסין לא פליגי²⁶ עי"ש, והו' פקדון שקיבל אחריות, וז"ע. ומה שכתב לענין שמיטה דאפילו נטלו ראובן וחור ויחדו אללו שביעית משמטתו כיון דמחוסר גוביינא, נראה דאזיל לשיטתו וכמו שכתב צמרדכי בשניות (סוף ד"מ אות תס"ג) ז"ל: והר"מ בר ברוך חולק על רבינו ינחק שפסק דכי חור [המלוה] והפקיד אללו המשכון ונגנב או נאבד מצית ליה, שהפסיד המלוה²⁷. כי אדרבה נראה

תפס ליה מחוסר גוביינא²⁴, ושלוס מאיר בר ברוך עכ"ל. ובעניי לא יכולתי לירד לסוף דברי הגאון הנזכר, דמה שכתב ותדע דאפילו פקדון שקיבל עליו אחריות דינו כמלוה לענין קידושין, כדמשמע צפרק האי"ש מקדש דפריך האי פקדון היכי דמי אילימא דקיבל עליו אחריות היינו מלוה. אמתהא, דמבאר שם ההיפך, ושם צ"ס (מ:): אמר רב המקדש במלוה אינה מקודשת מלוה להוצאה ניתנה, מיתבי האומר לאשה התקדשי לי צפקדון שיש לי בידך, והלכה ומצאתו שנגנב או שנאבד, אם נשתייר הימנו שוה פרוטה מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת, ובמלוה אף על פי שלא נשתייר הימנו שוה פרוטה מקודשת, רש"א אומר משום רבי מאיר מלוה הרי הוא כפקדון, עד כאן לא פליגי וכו', אמר רבא ותסברא הא מתרנחא הא משבשתא היא, האי פקדון היכי דמי אי דקיבל עליה אחריות היינו מלוה, והיינו משום דסבירא ליה

יוסף לקח

25. דמאי דקרי ליה בגמרא "היינו מלוה" אינו אלא לענין היכא שנאבד או נגנב, ולמאן דאמר שהמקדש במלוה מקודשת, אבל חלק הפקדון שלא נגנב הו' בכלל פקדון ומקודשת בו לכו"ע, אף למ"ד המקדש במלוה אינה מקודשת.
26. היינו שהסובר מקודשת סובר שמלוה כל זמן שלא הוציאה הלוה הו' ברשות בעלים, ורק בשעה שהוציאה זכה בה, ולכך כל זמן שלא הוציאה הרי מעות המלוה כפקדון בידו דמי, ואע"ג שהוא חייב באונסין כדמסקינן בגמ', נמצא שפקדון שחייב באונסין הרי היא מקודשת ולא אמרינן דהו' כמלוה, וכבר כתבנו לעיל שכאן יש חידוש יותר שאף שיכול הלוה להוציאו כל שעה ועומד לכך, ואינו צריך להעמיד עיסקא כנגד הוצאת המעות עצמם, אעפ"כ מקודשת אם היה בעין.
27. כאילו היה ברשות המלוה, שהרי כשנטל

אחיך בידך, ומשום שאין לו שום זכות ממון במשכון, אלא במה שהוא במציאות בידו, וכיון שאחר שהחזירו אינו בידו, שוב לא הו' בכלל של אחיך בידך, אף שהוא ביד הנפקד שבא מחמתו, ונאפשר לחדד עוד בזה, שלא שייך חלות הפקדה בדבר שאינו שלו כלל, ולכך א"א שיהא יד הלוה כיד המלוה בזה]. ויש לפלפל לפי זה מה יהא הדין, אם המלוה יפקיד את המשכון ביד אחר, אי בכה"ג הו' בכלל של אחיך בידך, או שמא אף בכה"ג אינו בכלל של אחיך בידך. ועיין.
24. אבל אם הוא תפוס במשכון אינו נחשב כמחוסר גוביינא, אף שעדיין צריך שומת בית דין ועדיין הו' בכלל של אחיך לגמרי, אלא דה"ש של אחיך" הו' "בידך", ודו"ק. ונכבר הבאנו לשון הקה"י (קדושין סי' י"ח) דלא הו' מחוסר גוביינא, כיון דלא צריך קנין ולא גוביינא דבי דינא].

וכו' 29. ודוק מיניה טעמא דמשכנו בית דין אז נעשה משכון וקנהו, ולא נעשו מטלטלין אלל בניו, הא אם משכן מעצמו אפילו התנה להחזיר 30 ומת תוך הזמן, נעשה מטלטלין אלל בניו וכו'.

לו שלל הפסיד 28, ואם מת הלוח נעשה מטלטלין אלל בניו, שהרי אין קנין למלוה כדפרישית, וראיה מפרק המקבל (ז"מ קיד): משכנו ומת שומטו מעל בניו, ומסיק וכי מאחר שמחזירין למה ממשכנין מעיקרא

יוסף לקח

באונסין, והיינו שנעשה שלו לגמרי, אבל להסוברים שאינו חייב באונסין אינו שלו אלא של הלוח, ולשיטתם אם מכר הלוח את המשכון בהיותו בידו, לא יוכל המלוה להוציא מן הלוקחות דלית ליה קלא, ולכך דקדקו בגמ' לומר שלא נעשה מטלטלין אצל בניו דווקא, ולא כלפי לקוחות. וראה גם בלשון רש"י (פסחים לא:): כל ימי ההלואה המשכון קנוי לו, עיי"ש, והכריח כן המחנ"א (זכיה מהפקר ט') בדברי הגמ' שם, שמבואר שאם גוי היה קונה משכון מישראל, לא היה הישראל בעל המשכון עובר עליו, ומוכרח שבזמן הזה שהוא ממושכן אינו שלו כלל.

והנה התוס' (ב"מ שם) הקשו למה חוזר המלוה ונוטל את המשכון מן הלוח, הלא כבר אין שביעית משמטתו משום שמשכנו מעיקרא. וכתבו ליישב שנוטלו כדי שלא יכפור וכו'. אמנם לשון הרמב"ם (מלוה ג, ה) מורה שטעם זה שאין שביעית משמטתו, מועיל לפרש גם למה מחזיר לאחר מכן, ולא רק למה משכן מעיקרא, וכבר תמחו עליו המפרשים. וביאר האבהא"ז לפי מה שנתבאר למעלה דעל מטלטלי דיתמי חל שיעבוד מצד עצמו, אלא שכיון שהמלוה אינו סומך דעתו עליו נפקע השיעבוד, מעתה י"ל שאם לא היה חוזר ונוטל את המשכון, היה מגלה שאין סומך דעתו עליו והיה נפקע השעבוד, וכיון שחוזר ונוטלו כל יום סומך עליו במקצת, וחייל שפיר השעבוד.

30. היינו שהתנה שיחזירנו לו ביום או בלילה כדין השבת עבוט דאורייתא, והוצרך לזה שאם לא התנה עמו בלא"ה יהא של הלוח אפילו בדאורייתא, שכל מה שחידשו בגמ' שאחר שמשכן מעיקרא ומחזיר אין שביעית משמטתו ואין נעשה מטלטלין אצל

המלוה משכון ואבד, איבד את חוב ההלואה כמבואר בגמ' (ב"מ פא.), וקמ"ל שאף שהחזירו ליד הלוח לא פקע בזה דין משכון שיש עליו, אלא שהלוח מחזיק עבור המלוה את המשכון, ולכך כשאבד המשכון אבד למלוה החוב. ומהר"מ חולק עליו בזה וסובר דהחזרת המשכון ליד הלוח מבטלת את ענין המשכון לגמרי, כיון שעכשיו צריך גוביינא, וכמשנ"ת לעיל.

28. כלומר שכשהחזיר את המשכון ליד הלוח בטל ממנו שם משכון, וזוכה בו הלוח לגמרי ולכך נעשה מטלטלין אצל בניו, מה שאם היה ברשות המלוה לא היה נעשה מטלטלין אצל בניו. שלדברי המהר"מ כל זכותו במשכון שלא תשמט השביעית ושלא יעשה מטלטלין אצל בניו, הוא במה שהוא נמצא ברשותו ואין צריך גוביינא, ולכך כל שהחזירו לו אפילו לזמן כל שהוא, בטל ממנו כח המשכון.

29. ומפרש בגמ' דמשכנ מעיקרא כדי שלא תהא שביעית משמטתו ולא יעשה מטלטלין אצל בניו, כלומר שגביית המשכון מתחילה נותנת למלוה זכות במשכון, ושוב גם כשיחזירהו ללוח אינו אלא כפקדון אצלו כמו שפרש"י שם, וממילא יוצא שאם יאבד המשכון אפילו בהיותו אצל הלוח יפסיד המלוה את חובו, כיון שגם כשהוא אצל הלוח הוא מוחזק עבור המלוה, דמהאי טעמא אין שביעית משמטתו ואין נעשית מטלטלין אצל בניו.

וראה בתומים (צו, יד) שדקדק מלשון רש"י שכתב "דקנייה ונעשה פקדון אצל הלוח", שהוא של המלוה לגמרי ואפילו מכרו הלוח לא יועיל, וכתב שרש"י לשיטתו שקונה משכון שלא בשעת הלואתו להתחייב אפילו

ואלו מדברי התשובה המזכר משמע דמודה לענין מטלטלין³³, וככל זה נריך עיון דרך הקודש של הגאון המזכר.

ובעיקר הדין, הנה מדברי רש"י נראה דחלק מלוה מהני לענין קידושין ומכר³⁴, שכתב בפרק האיש מקדש (דף מו.) גבי מקדש במלוה אינה מקודשת דמלוה להוצאה ניתנה, וכתב רש"י ז"ל להוצאה ניתנה הלוה רשאי להוציאו בהוצאה, ואינו

ונראה דעתו דדוקא משכנו על פי בית דין שלא בשעת הלואתו, דאית ציה קנין דרבי יצחק³¹, אצל משכנו בשעת הלואתו לית ציה משום דרבי יצחק לא, ואם כן למאן דפוסק דאפילו בשעת הלואתו קונה מדרבי יצחק³², אם כן הכי נמי צעסקא הוי משכון, אף על גב דהוי צרשותו.

וגם בזה קשה לי דצמרדכי כתב צס הר"מ צ"ר צרוך דעשה גם כן מטלטלין אצל בניו,

— יוסף לקח —

בדברי רבינו לקמן (עב, ב) שהביא דברי המל"מ שרק בנטל משכון על פי בית דין קונה, והשיג עליו רבינו, והביא שמ"מ דעת הרי"מ כך וכו'.

32. כן מצינו מבואר בראשונים, ואולי כוונתו לתוס' שדקדקו דמלוה על המשכון אין שביעית משמטתו היינו אפילו במשכנו בשעת הלואה, וקאמר לה מדר"י וביארו דהכוונה דאלים שעבודיה בשעת הלואתו שיחשב של אחיך בידך, וזה יועיל אף במחזורי ללוה וכו'. והראוני לדברי הש"ך (ע"ב, ט) שכתב דכיון שלפני סוף השביעית שהדין שהחוב ישמט וכבר ברור שלא ישלם, היו ב"ד גובים את המשכון, חל קנין דרבי יצחק, וממילא הדין נותן שאף כשמשכנו בשעת הלואתו יחול קנין דר' יצחק.

33. שהרי זהו שאמר רבא דלהכי קרי ליה עיסקא, שאינו נעשה מטלטלין אצל בניו. וכלפי זה אמר דאפילו נטלו וחזר והפקידו אצלו וכו'.

34. הנה דברי רש"י נאמרו לענין קידושין, ומה שכתב רבינו שכ"ה גם לענין מכר, הוא לפי משמעות הגמ' (קדושין מז.) שהקשו מהא דשויים במכר שזה קנה, על דין המקדש במלוה אינה מקודשת, הרי שדימו דין מכר לדין קדושין.

אמנם מצינו דבר חידוש ברמב"ם שלענין קדושין פסק (אישות ה, יג) דהמקדש במלוה אינה מקודשת, ולענין מכר פסק (מכירה ז, ד) שאם מכר לו קרקע בחובו אין אחד מהם יכול לחזור בו, אע"פ שאין מעות המלוה

בניו, היינו משום שהוכרח להחזירו ואין כאן אלא מה שחייבתו תורה, אבל אם היה מחזיר שלא מחמת הכרח הדין, או שהיה משאיר אצלו לאחר הזמן שחייב, בכה"ג חזר הלוה וזכה בו וממילא שביעית תשמט, כן מבואר בדברי התו"ח שכתב, דלהכי חוזרין וממשכנין דאי לאו הכי הוה ליה מחילה, דדוקא בשעת השבת העבוט לאו מחילה הוא דרחמנא עליה רמיא, אבל לבתר הכי כשמניח לו המשכון ואינו חוזר וממשכנו, הוה ליה כאלו מחל לו השיעבוד שהיה לו על המשכון וחזר ונעשה מטלטלין אצל בניו ושביעית משמטתו.

31. כלומר שמה שחילק בין משכנו ב"ד למשכנו בעצמו צ"ב, כיון שענין המשכון נעשה בין הלוה למלוה, ואי"צ ב"ד בשביל למשכן. ולכך ביאר רבינו שכוונתו שמשכנו על פי בית דין, היינו בשעה שאם היה בא לדונו בב"ד שיפרע לו חובו, כלומר שכבר הגיע זמן הפרעון ואינו פורע, היו הב"ד גובים משכון ממנו, משא"כ שלא ע"פ ב"ד היינו בשעת הלואתו שאינו ענין לבי"ד כלל, אלא תלוי בדעתם ובתנאם, לזה הוא קורא שגבה משכון מעצמו.

ומה חילוק בין זה לזה, שבמשכנו שלא בשעת הלואתו הרי הוא קונה משכון, ושלא בשעת הלואתו אינו קונה משכון, וכיון שאינו קונה כשמחזיר אין לו למלוה במשכון כלום, שהרי לא היה לו אלא ענין זה שלא היה מחוסר גוביינא, ועכשיו שהוא ביד הלוה הוא שוב מחוסר גוביינא. מיהו יעוין

חייב להעמידה צעסקא שמהא מלויה בכל עת שיתצענו. ומשמע דהיכא דמחויב להעמידה צעסקא³⁵ דינה כפקדון³⁶.

— יוסף לקח —

35. בעיקר דברי רש"י שחידש בפירוש לאו להוצאה ניתנה דהיינו שעליו להעמידה כעיסקא, כבר כתב התוס' רי"ד שדבר זה רחוק מן הדעת לומר שצריך הלוה להעמידה את ההלוואה בעיסקא, ואינו יכול להוציא או בשיכרא או בדבר אחר הכלה מן העולם, לכך פירש דמלוה לאו להוצאה ניתנה, היינו שכל זמן שהמעות בעין הוו של המלוה, ולכך יכול לקדש בו דהוי נתינת כסף ממש. עי"ש.

ונראה שבודאי אין כוונת רש"י שא"א לעשות הלוואה בלא הצורך להעמידה בעיסקא, הגע עצמך מה יעשה מי שאין לו מעות לקנות מאכל לבני ביתו, וכי לא יוכל ללוות מעות לקנות בהם מאכל ומשתה. אלא הביאור הוא שנחלקו בסתם הלוואה, אם דעת המלוה מעותיו ליתן את המעות בהלוואה על דעת שיעמיד לו הלוה מעות בעיסקא שבזה מעותיו בטוחין יותר או לא, אבל כשמפרש שלוה את המעות לצורך קניית מאכל ושיכרא, בודאי שאין צריך להעמיד עיסקא כנגדם.

והנה באמת בדרך זו שפירש התור"י, פירשה רש"י בעצמו (שם ו:), וכיון שכן צ"ע מ"ט לא פירש כן גם כאן (מז:). ונראה לבאר דהנה בהמשך הגמ' (שם:) העמידו מחלוקת רבנן ור"מ במלוה ברשות בעלים לחזרה, והיינו כפירוש רש"י לעיל (ו:). לענין מלוה להוצאה ניתנה, דהיינו אם זכה בהם הלוה מיד או רק משעת ההוצאה, ולכך א"א לבאר שמה שאמרו בתחילת הסוגיא מלוה להוצאה ניתנה היינו ג"כ באופן זה, ולכך הוכרח רש"י לפרש באופן אחר. וצ"ע עוד בסוגיא.

36. הנה בעיסקא גמורה נקטינן דאי הפלגא מלוה הוי כפקדון, היינו שמעיקרא לא נתנם לו כלל אלא הפקיד אצלו, אלא שנתחייב באחריותו כמלוה, ולכך ניחא טפי מה דהוי בכלל פקדון ממש. אבל

מצויות בשעת המכר. הרי שהוא מחלק ביניהם, ומ"מ בדעת רבינו י"ל שכתב כן אפילו לשיטת הרמב"ם, ומשום שאם לחלות קדושין מועיל הפלגא מלוה, כ"ש שיועיל לענין חלות מכר, שהרי אפילו מה שאינו בכלל כסף לענין קדושין, הוי בכלל כסף לענין מכר.

ובעיקר שיטתו של הרמב"ם שחילק בין קדושין למכירה, כבר תמה עליו הראב"ד שבגמ' השוו זל"ז ואיך חילק ביניהם, וכתב המגיד משנה שסמך על סוגיא דב"מ כנגד הסוגיא דקדושין. עיי"ש. ורבתינו האחרונים כתבו לחלק בין תורת כסף בקדושין לתורת כסף במכר, נראה באבני מילואים (כת, טז). באר"ש (אישות ה, כד). ובברכת שמואל (קדושין ה, א). אבי עזרי (מכירה ה, ד) ועוד].

ועוד מצינו תי' נפלא בדברי רבינו הנתייה"מ (קהלת יעקב כח, ז) לבאר מאי שנא מכר מקידושין, שמתחילה כתב שכיון שנכסי הלוה משועבדים למלוה, מיד כשנותן מנכסיו עבור החוב נעשית גוביינא וקנה בלא מעשה קנין, שהרי אפילו בעל כרחו הוי פרעון, ובהמשך דבריו כתב שאפילו נאמר שצריך דעתו של המלוה לקנות הפרעון, מ"מ קונה בעצם הגוביינא בלא קנין, וביאר טעם הדבר ע"פ המבואר בגמ' (פסחים לא). דאיכא מ"ד דבע"ח למפרע גובה, דאיגלאי מילתא שקנה משעה ראשונה, נמצא שקנה במעות ההלוואה כשהיו בעין בשעת ההלוואה, ואפילו למ"ד מכאן ולהבא הוא גובה, הוי מעשה קנין בשעת מתן המעות, וחלות הקנין בשעת הגוביינא או בשעת זמן הפרעון, עיי"ש. וכל זה שייך רק בנכסי הלוה. אבל כשהלוה היא אשה ומקנה את עצמה עבור החוב, הלא אין על עצמה שעבוד דנימא שהועילו המעות בשעת ההלוואה לקנינה, ועכשיו אחר שהלוה כבר אין המעות בעין לקנות בהם, ולכך אינה מקודשת.

זיה שיכרא, אם כן הרי צא לה הנאה מחודשת על ידי קידושין, שמוציא אותן לכל מה שתרצה, ועי' מה שכתבתי צסימן ס"ו ס"ק ל"ה³⁸]:

להנות זו מעתה, שכבר הוציאה אותו דינר ועצרה הנאתן עכ"ל, והיינו דאף על גב דעדיין [הס] צעין³⁷ כבר עצרה הנאתה. ומשמע גבי עיסקא דאסור למשמי

— יוסף לקח —

עדיין בעין יכול לקדש בהם, ולדעתם כל זמן שהמעות בעין הוו של המלוה. וזה חידוש. 38. שדן שם רבינו לענין אם אפשר לקנות את הפלגא מלוה בקנין אגב, והוכיח רבינו מדברי הראשונים שיכול להקנות גם חלק המלוה באגב, ומוכח שהוא מוגדר כפקדון ולא כמלוה ממש, דהלואה לא שייך לקנות באגב. עי"ש. ועי' עוד בדברי רבינו בענין זה לעיל (מו, ה). והנה הלא השו"ע כתב ששביעית משמטת חלק הפלגא מלוה, ומוכח שטובר שהוא מוגדר כמלוה, שהרי אין שביעית משמטת פקדונות, ורבינו השיג על דברי המהר"ם שכתב שכן הדין לענין קדושין ומכר דהוי מלוה ואינה מקודשת ואינו קונה. וכלפי זה מוכיח מדברי רש"י והרמב"ם שלענין קדושין ומכר שפיר יכול לקדש בחלק הפלגא מלוה, ולא הזכיר כלום שבהשגה זו חולק על השו"ע שכתב ששמיטה משמטתו, וריהטת הדברים משמע שאין רבינו חולק על חלק זה, וצ"ב למה אינו מוכרח מאליו, דכיון דהוי כפקדון ממילא אין שמיטה משמטתו, כמו שמועיל לענין קדושין ומכר ולענין קנין באגב. ועי' בתומים (ס"ק ו') שהביא שהרדב"ז (ח"א סי' רי"ד) פסק להיפך מהמהר"ם, דאפי' הפלגא מלוה שבעיסקא אין השביעית משמטת. והוכיח כן ממה שאמרו בגמ' שאינה נעשית מטלטלין אצל בניו, ש"מ שהכל שלו, ולא אמרו דהוי מלוה אלא לענין לחייבו באונסין. וצידד התומים כדבריו וכתב ככל דברי רבינו כאן, שהמהר"ם לשיטתו שבחזרת המשכון למלוה בטל כח המשכון לגמרי, ואנן קיי"ל כר"י שגם אחר שהחזיר המשכון ליד הלוחה הוי של המלוה, ולכך אין שביעית משמטתו דהוי בכלל מלוה על המשכון. [וראה בשער המשפט (רעח, ב) שהביא סתירה בזה בדעת הרדב"ז]. ונתקשה התומים בדעת השו"ע, שפסק כאן

המלוה מעות לחבירו הרי נטלם ממנו לצורך הוצאה, ומיד שקיבלם זכה בהם לעצמו ואיך נדונם כפקדון. וצ"ל דס"ל שבדברי רש"י כלול ממילא גם החלק הזה, שלא יצאו המעות מרשות המלוה כל זמן שלא הוציאתם [וכמבואר בלשון רש"י שם ו: וכן מוכח מדברי רש"י ב"מ ד. שכתב שכל זמן שלא הוציאת המעות הוי בכלל הילך, ועי"ש ברשב"א], כמו שמה שיקנה עם המעות הללו צריך להיות של המלוה, כמו כן המעות עצמם הוו של המלוה, ולכך שפיר הוו כפקדון בידו באותה שעה, [ואף שמחוייב באונסים, י"ל שהוא כמו שנתחייב מקבל עיסקא באונסין. ובפרט שי"ל שהוא שואל עליהם כיון שרשאי להשתמש בהם להוציאם, וכמבואר בדברי הגמ' (קדושין מז:): עי"ש]. וכשמוציאם כיון שצריך להעמיד כנגדו לבעל המעות, לא זכה במעות אפילו בשעת ההוצאה, ומעות ההלואה קנו את חלק הסחורה שמעמיד כנגדה לבעל המעות, והחלק הנוסף בעיסקא זוכה הוא לעצמו לבדו, שהרי לצורך כך לוח את המעות, נמצא שזכה במעות ההלואה בשיעור המביא את היותר מן הקרן בעיסקא. [ואם בשביל שזוכה בעל המעות צריך להודיע למוכר שיזכה לו, עליו להודיעו [עי' בסוגי' הגמ' ב"ק קב:], שזה מה שהוא מחוייב מחמת דינו להעמיד לו כנגדו בעיסקא]. 37. אף שהרמב"ם כתב בלשונו שכבר הוציאה אותו ממון, סבר רבינו כמש"כ הב"י דאין כוונתו לומר שאינו בעין כלל, אלא דכיון דמלוה להוצאה ניתנה מיד זכתה במעות, ולכך נחשב שאותו ממון כבר יצא מרשות המלוה ואינו בעין. ודלא כהבית שמואל (אהע"ז כח, יט) והמהר"ט שנקטו בדעת הרמב"ם כפשטות לשונו, שמדבר דוקא כשכבר הוציאה אותו ממון, אבל אם הם

יח החושן	סימן ס"ז	קצות
<p>אמר רב יהודה אמר שמואל אין שביעית משמטתו, ואף על גב דאמי לידי לא יגוש, השתא מיהא לא קרינא ציה לא יגוש.</p>	<p>י המלוה את חברו וקבע לו זמן לעשר ג' שנים ד או פחות או יותר, אין שביעית הבאה בתוך הזמן משמטתו, והשתא לא קרי ביה לא יגוש.</p>	<p>ג. זמן לעשר שנים. צפרק קמח דמכות (ג:) אמר רב יהודה אמר שמואל המלוה את חברו לעשר שנים שביעית משמטתו, ואף על גב דהשתא לא קרינא ציה לא יגוש, סוף דאמי לידי לא יגוש.</p>
<p>ולבאורה קשה תיפוק ליה כשמלוה לעשר שנים, הרי התחייב עצמו לפרוע³⁹ לעשר</p>	<p>איכא דאמרי</p>	

— יוסף לקח —

וביותר צ"ע, דלפי דבריו הדין נותן שלא יוכל להקנות את הפלגא מלוה באגב, שהרי אין כאן ממון להקנותו באגב, שהוא הלואה ממש והלואה אין נקנית באגב, וראה זה פלא שהנתיב"מ (סו, יט) בעצמו נקט בפשיטות דלא כהמהרי"ט, אלא שיכול להקנות את הפלגא מלוה ג"כ בקנין אגב, והביא כן מהנימו"י וביארו דכיון דאסור למישתי ביה שיכרא הוי כפקדון. ולכאור' הוא סותר את דבריו בזה, וצ"ע.

39. היינו שכל המלוה את חברו זמן פרעונו קודם סוף שנת השביעית, נמצא שבהלואה זו לא חייב עצמו הלואה לפרעה אחר השביעית, שנתחייב רק קודם השביעית שאז זמן פרעונו מן הדין, ואחר שביעית שהתורה פטרתו לא נתחייב כלפי זמן זה. משא"כ כאן שאמר בפירוש שזמן הפרעון יהיה אחר השביעית, נמצא שחייב את עצמו לפרוע חוב זה אף שתעבור עליו השביעית, ולכך הקשה רבינו שא"כ בלא"ה לא תשמיטנו השביעית כיון שהוא כמתנה ע"מ שלא תשמיטני בשביעית. והראוני לדברי המנח"ח (תע"ז, ח) שכתב ליישב קושיית רבינו, דמשכחת לה שהלווה בראש השנה והיה סובר שהוא ראש השנה שאחר שמיטה ונתעבר החודש, נמצא שבשעת ההלואה לא ידעו כלל שתעבור על החוב שמיטה, ולא שייך לומר דהוי ליה כתנאי, דלמה היה לו להתנות, על כן צריך קרא דאינו משמט מחמת קביעת זמן דלא קרינא לא יגוש.

ובשם רבינו הגרי"ג אדלשטיין שליט"א שמעתי שאמר, דכיון שאפשר שיעשה

כדברי המהר"ם ששביעית משמטת פלגא דמלוה, ולקמן (עב, ג) פסק כדעת הר"י שמלוה שנתן ללוה את המשכון ואבד הפסיד המלוה. [ועי' בשו"ע יו"ד (קעו, לא) דמשמע ג"כ דהכל הוי בחזקת פקדון]. ורבינו לקמן (צט, א) והתומים (צט, ו) נחלקו בזה עם הש"ך, דמדברי הש"ך נראה שסובר דהפלגא מלוה הוי מלוה ממש, ואילו רבינו והתומים סוברים דהוי כפקדון או כמשכון, עי"ש.

אמנם מדברי הנתיב"מ נראה שדן את הפלגא מלוה כהלואה ממש, לפי שכתב (צג, ה) שמקבל עיסקא נעשה תיכף בקבלת המעות לווה על חצי המעות, ואפילו אם הסחורה נפסדה אצל הנותן והמקבל אינו יודע מה אירע, נשבע הנותן שנאנסה בידו ומשלם המקבל על חצי המלוה, לפי שחלק זה של המקבל הוא והוי כפקדון ביד הנותן, ולכך נידון כלוה האומר איני יודע אם פרעתין. ומבואר בדבריו דהיינו שזכה המקבל לגמרי בחצי המלוה. [מיהו גם רבינו (קעו, ג) נקט כן והביא דברי המהר"ם, וכנראה שכתבו לפני מש"כ כאן, וכאן חזר בו].

וכן מבואר עוד בדברי הנתיב"מ (צז, א) שכתב, על המבואר בשו"ע שם שאסור למשכן שלא בשעת הלואה, דבעיסקא על חלק המלוה יהא אסור למשכן, דהוי ממשכן על הלואה שלא בשעת ההלואה, ואילו על חלק הפקדון יהא מותר למשכן, דכיון שאינו מחזיר לו בזמן הפרעון הוי כגזילה ולא כהלואה. ומבואר דהפלגא מלוה נידון כהלואה ממש. וצל"ע למה לא העיר הנתיב"מ כאן כלום על דברי רבינו.

שנים⁴⁰, ולא גרע מתנאי על מנת שלא תשמיטני בשביעית⁴¹, דאין צו משום מתנה על מה שכתוב בתורה, משום דיכול לחייב עצמו בדבר שצממון⁴². ואפילו כתב שטר

יוסף לקח

בסוף השביעית. לכאור' זה אינו לפי שלכתחילה אומר שיהיה הפרעון אחר השביעית, וכיון שכך למה נותן את המעות, והרי מרשהו להשתמש במעות כלומר שאינם בתורת פקדון וגם אין המקבל רוצה בפקדונם, ולכך נראה שלביאורו של הגרעק"א לא שייך לומר כלל בכה"ג דהוי כמתנה ע"מ שלא תשמיטני בשביעית.

ואין לדמותו לדברי הרמ"א במלוה בתורת פקדון, דכוונתו ליפות כוחו כפקדון שאין השביעית משמטתו, ומשו"ה הוי כמתנה ע"מ שלא תשמיטני בשביעית. דבמלוה ואומר בתורת פקדון קשה מאי האי דקאמר פקדון על הלואה, והרי הלואה אינה פקדון, ומוכרח שבא ליפות את כוחו שלא ישמט בשביעית כפקדון, ולכך הרי זה כאומר על מנת שלא תשמיטני בשביעית. אבל הכא לא קשיא מידי בדבריו, דודאי מה שאמר לעשר שנים היינו שהרחיב לו את זמן הפרעון, ומהיכ"ת שכוונתו להתנות על השביעית שלא תשמטנו. שו"ר בקה"י (מכות סוף סי' ד') שכתב שלפי ביאור הגרעק"א ודעימיה, צריך להתנות בתנאי גמור ע"מ שלא תשמיטני בשביעית עם כל דיני התנאים, ולא סגי בגילוי דעת לחוד, ובזה יישב קושיית רבינו, דהכא אינו אלא גילוי דעת ולא תנאי גמור.

41. לכאור' כוונת רבינו להקשות בין ללישנא קמא דשמואל דאמר שהמלוה ליי' שנים שביעית משמטתו, משום דלבסוף אתי לידי לא יגוש, וע"ז קשיא הא לא גרע ממתנה ע"מ שלא תשמיטני בשביעית, דאמר ביה שמואל דמהני שלא תשמיטנו השביעית. ובין ללישנא בתרא שאמר שאין שביעית משמטתו, מ"מ אמאי צריך לטעמא דהשתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש, בלאו הכי לא תשמיטנו משום דהוי כמתנה ע"מ שלא תשמיטני בשביעית.

והנה אם המתנה תנאי ע"מ שלא תשמיטני

פרובול או יטול משכון, ומחמת כן לא ישמט החוב בשביעית, ממילא אין קביעת זמן ההלואה מכרחת דליהוי כעל מנת שלא תשמיטני בשביעית, שהרי אפשר שלולי זאת לא ישמט החוב מטעם אחר, ועיין. שו"ר כיו"ב כבר בשיעורי הגר"ש רוזובסקי (מכות סוף אות קנ"ו) עיי"ש.

40. ואע"פ שבדרך כלל את התנאי ע"מ שלא תשמיטני בשביעית עושה המלוה, שהרי זה הוא תנאי שעושה לטובתו, מ"מ הוא מועיל משום שמחמת כן מתחייב לו הלואה התחייבות חדשה, וכמבואר בדברי רבינו להלן ס"ח, או מטעם שהלואה מוחל על זכות הפקעת הממון בשביעית כדעות אחרות, וממילא הדבר פשוט שה"ה אם הלואה מעצמו התחייב לפרוע לאחר השביעית, שהדין נותן שיועיל לחייבו. וזה כוונת רבינו במש"כ דלא גרע מעל מנת שלא תשמיטני בשביעית.

מיהו עדיין יל"ע בזה לפי מה שנתבאר לעיל שהגרעק"א סובר שהטעם שהמתנה על מנת שלא תשמיטני בשביעית מועיל, משום שהמלוה מתנה שאם לא יפרענו עד סוף השביעית, תתבטל ההלואה וממילא הוי המעות פקדון ביד המקבל ואין שביעית משמטת פקדון, ולכאור' דבר זה שייך רק למלוה שהוא בעל המעות להחליט אם יהיו המעות בתורת הלואה או פקדון. ונמצא שקושיית רבינו לא קשיא לביאורו של הגרעק"א.

ואין לומר שמה שנקט רבינו בלשונו שהלואה מתחייב בעצמו וכו', היינו לפי מה שסובר שזה ההגדרה במתנה ע"מ שלא תשמיטני בשביעית, אבל לדברי הגרעק"א יקשה קושיא זו בנוסח אחר, דכיון שקבע המלוה זמן פרעון החוב לאחר השביעית, הרי הוא המלוה כמתנה ע"מ שלא תשמיטני בשביעית, לפי שא"א שיהא חייב בפרעון חוב שעברה עליו השביעית, שכבר נשמט

ישמיטנו בשביעית⁴³, ומכל שכן זה שחייב עצמו לאחר עשר שנים*.

לשון פקדון מהני שלא ישמט וכמו שכתב הרמ"א (סעיף ט'), דהוה ליה כמו תנאי שלא

— יוסף לקח —

בשביעית, שפיר יש להק' קושיית רבינו למה לי לטעמא דהשתא מיהא לא הוי בכלל לא יגוש, תיפו"ל דאין שביעית משמטת הקפת חנות וחוב שנמחל בו דין השביעית, ועי'. מיהו ראה בשו"ת אחיעזר (ח"ג סי' פ"ב) שכתב שאין אומרים שהתחייבות הויה כהקפת חנות, אלא כשלא באה משום מלוה, כאומר על מנת שלא תשמיטני בשביעית שאם תשמיטו השביעית מתחייב לו התחייבות חדשה, משא"כ בכה"ג שהלוה לעשר שנים הלא התחייבות זו לפרוע אחר י' שנים באה בשביל פרעון הלוואה, אי"ז נחשב כהקפת חנות ולכך היה בדיון ששביעית משמטתה. ועיין. עוד העירוני שיתכן לדון על דרך זה שהמלוה שקבע זמן הפרעון לעשר שנים, יחשב כהקפת חנות שזקפה עליו במלוה, ועיין.

43. הנה הרמ"א לא ביאר טעם האי דינא, ומקור דינו של הרמ"א הוא מדברי המהרי"ק (שורש קפב) וז"ל, אפילו הויה הלוואה גמורה, פשיטא שיכול לקבלה עליו בתורת פקדון, דכל תנאי שבממון תנאו קיים, כ"ש דינא להלוך אחר יפוי כח המבואר, ונאמר אע"ג דהוי מלוה מ"מ לא תשמטנה שביעית, דהא מסקינן בפ"ק דמכות שהמלוה את חברו ע"מ שלא תשמיטני בשביעית אין שביעית משמטתו, ואין לך תנאי גדול מזה שמקבל עליו בתורת פקדון.

ונראה מלשונו שבאמת הויה הלוואה גמורה כמו שהיא, אלא שבזה שמקבלה בתורת פקדון, הרי הוא כאומר ע"מ שיהא דינה כדין פקדון, וכמו שאין השמיטה משמטת פקדונות כך לא תשמט חוב זה, והיינו דהוי כמתנה על מנת שלא תשמיטני בשביעית. [ולדברי הגרעק"א שהוזכר לעיל יש דמיון ברור יותר, שהרי ע"מ שלא תשמיטני בשביעית, מועיל משום שאם לא יפרע לו החוב הוה המעות פקדון. וראה עוד בקה"י מכות (סוף סי' ד)].

שביעית מהני גם לשביעית שאחריה, כמו שנקט בפשיטות בדרך אמונה (פ"ט ביאור"ל ד"ה ונמצא), א"כ יש נפק"מ בין מתנה לעשר שנים למתנה ע"מ שלא תשמיטני שביעית, שבמתנה לעשר שנים אין טעם שגם שביעית שלאחריה לא תשמיטנה, וכמפורש בלשון השו"ע ששמיטה הבאה בתוך הזמן אינה משמטתו, ומשמע ששמיטה הבאה אחר הזמן תשמט, [אמנם המאירי הביא בשם י"א דאף שביעיות שלאחריה אין משמטות, ורבים חולקים עליו. ראה בדרך אמונה (ט, מח)], ולענין זה לא יהא האומר לעשר שנים כמתנה ע"מ שלא תשמיטני בשביעית.

מיהו אין נפק"מ זו מועלת ליישב קושיית רבינו, שעדיין יקשה למה לי' לגמ' לומר שמלוה לי' שנים אינו משמט מטעמא דליחא בכלל לא יגוש, תיפו"ל משום דהוי כמתנה ע"מ שלא תשמיטני בשביעית זו, שהדין נותן שיועיל. וביותר מ"ט דלישנא קמא דאמר ששביעית משמטתו, ומשמע אפילו שביעית שבתוך הי' שנים משמטתו, ולמה תשמט ולא יהא כאומר ע"מ שלא תשמיטני בשביעית זו.

42. שיטת רבינו בגדר ע"מ שלא תשמיטני שביעית, שהוא מועיל מטעם התחייבות חדשה בעל פה על לאחר שביעית [עי' בדבריו להלן ס"ח], וכבר הבאנו לעיל (ס"ק א') דעות הסוברים כן, וכיון שכך נמצא שהוא להיפך דכל ע"מ שלא תשמיטני בשביעית, מהני משום דהוי כמלוה לעשר שנים, דאל"ה תישמט גם התחייבות זו בעצמה ע"י השביעית, וכמו שביאר הקה"י (מכות סי' ד') והובא לעיל. נמצא שטעמו ג"כ משום דלא קרינן ביה לא יגוש, ולק"מ. [שו"מ שכו"ב כתב הקה"י (שביעית סי' כ"ד) עי"ש בדבריו].

אבל לשיטות הסוברים שהתחייבות זו מוגדרת כהקפת חנות, ולכך אין השביעית משמטתה, וכן לשיטות הסוברים דמהני משום מחילת הלוה על זכות הפקעת החוב

אונאה⁴⁴, והקשו בתוס' (שם ד"ה אצל) וזמכות ג: ד"ה ושמואל) דאם כן מאי פריך זמכות משביעית על אונאה, הא גבי אונאה לא ידע דעקר. ומירלו דשביעית נמי לא ידע דעקר⁴⁵,

ונראה דשמואל לשיטתו, דצפרק הזהב (ב"מ נא:) קאמר שמואל טעמא דיכול להתנות תנאי שלא יהיה אונאה, ולא הוי מתנה על מה שכתוב בתורה, משום דמי יימר דאית ציה

— יוסף לקח —

דלאו ודאי קעקר לא נחשב שהדיבור בא לעקור דברי תורה, וחל דיבורו שפיר אף אם לבסוף יעקור דבר תורה. ועי' מה שביאר לפי זה לענין האומר הריני נזיר חוץ מן היין. ונראה גם כזה בחי' רבי אריה לייב].

45. הגרע"א (ב"מ נא:) הקשה על דברי התוס', למאי דאמרינן בדעתא דר"מ דהיכי דהוי מי יימר דעקר מודה דמהני התנאי, אמאי סבר ר"מ (כתובות נו:) דבמתנה ע"מ שאין לך עלי כתובה לא חייל, הא לא הוי ודאי עקר, דשמא תמות האשה בחיי הבעל ולא תבא לידי גביית כתובה כלל. אע"כ צ"ל דדוקא אונאה דהוי מלתא דלשעבר, שאם באמת בחפץ זה אין אונאה אין כאן צד עקירה כלל, משא"כ בכתובה שעכשיו יש ספק לפנינו שמא ימות הוא קודם, ממילא אף אם למעשה בסופו של דבר היא תמות קודם, מ"מ כיון שבשעת התנאי היה ג"כ מציאות דשמא ימות הוא קודם, מקרי ודאי עקר, במה שעוקר זכותה שאם ימות קודם לא יהא לה כתובה. ומעתה גבי שביעית נמי מקרי ודאי עקר, כיון דספק פרעון בשביעית הוא ספק דלהבא, ואין הפרש בין כתובה לשביעית. ועי' עוד בדבריו.

ולכאור' יש מקום לדון בדמיון שביעית לכתובה, דבאמת לענין כתובה הספק אם ימות הוא קודם או שתמות היא קודם, הוי ספק שקול ואין בו שום צד ידיעה בשעת הקידושין, אבל ענין פרעון החוב אם יהיה קודם סוף השביעית או לא, י"ל דכיון דזמן הפרעון הוא קודם חלות שמיטת השביעית, ואדם מחוייב לפרוע בזמן הפרעון, וכשאינו פורע בזמנו שלא מחמת אונס הוי בכלל לזה רשע ולא ישלם, כיון שכך י"ל שנקטינן בפשיטות שיפרע בזמנו [אף דאמר ר"ל ולוא שיפרע בזמנו], שהרי זהו זמן חיובו, וכל זמן שלא עבר זמנו ולא פרעו, לא אמרינן שלא

44. צריך לבאר טעמא דמילתא מה לי שלא ידוע בשעת התנאי אם יעקור או לא, לענין שיעיל להתנות עמש"כ בתורה, הא סו"ס השתא כשנודע שהתנאי עוקר דבר מה"ת לא יחול, כיון דמתנה עמשכ"ב תנאו בטל. ולכאור' הדברים מורים שמה שלא חל תנאי עמשכ"ב אינו משום חסרון כח התנאי, אלא לפי שבתנאי זה בא המתנה לעקור דבר מה"ת, ולא כל כמיניה דהמתנה לעקור בתנאי דבר מה"ת, ולכך היכא דלא הוי ודאי שיעקור, אין מעשה זה נחשב כמעשה הבא לעקור דבר מה"ת, ולכך חיילי דבריו ואף אם לבסוף איגלאי מילתא שהתנאי עוקר דבר מה"ת, מ"מ כיון שמתחילתו לא בא בודאי לעקור דבר מה"ת, שפיר חייל ולאחר מכן ממילא עקר, ועיין.

וכו"ב כתב הגר"ז (נחלות ו, י. ובכתבים נזיר יא.) להוכיח שדין מתנה על מה שכתוב בתורה שתנאו בטל, אינו דין בהלכות תנאים, אלא שהוא גזה"כ שדבור הבא לבטל דין תורה אינו חל, והראה מקור לזה מדברי הגמ' (ב"ב קכו:) גבי האומר פלוני בני לא ירשני, דמדמי לה הגמרא למתנה עמש"כ בתורה, והתם לא שייך דיני תנאים כלל. ועוד הביא ראיה מדאיתא בגמ' (ב"מ נא.) שהאומר ע"מ שאין בו אונאה, דמי לדין מתנה עמש"כ בתורה, ומחלק בין היכא דודאי קעקר להיכא דלאו ודאי קעקר עיי"ש, ואי נימא דהתנאי בטל משום דיני תנאי, דתנאי זה אינו יכול לחול, מאי איכפת לך מה שלא ידע בשעה שהתנה שיש בחפץ זה אונאה, הלא סו"ס נמצא שהתנאי מבטל דין תורה, והיה צריך להיות התנאי בטל, אלא ע"כ שאינו דין בהלכות תנאים, אלא שדיבורו אינו יכול לפעול לבטל דין תורה, וכלפי זה יש חילוק בין כשבשעת הדיבור הוא ודאי עוקר דין תורה או לא, דכיון

ובל זה לשמואל, אבל רב סבירא ליה צפרק הזהב (שם) גבי מתנה על מנת שלא יהיה [לך עלי] אונאה דתנאו בטל, ואליציה אנו מחלקים צין אונאה לשביעית, דאונאה לא ידע דמחיל⁴⁸, אבל שביעית ידע דשביעית

דשמואל יפרע לו קודם שביעית⁴⁶, ע"ש. ואם כן לפי זה יחא גבי מלוה לעשר שנים, אי לאו דלית ציה משום לא יגוש הוי שמיטה משמטתו, ולא מהני התנאי כיון דודאי קא עקר⁴⁷ כיון שהתנה צפירוש לאחר עשר שנים.

יוסף לקח

הוה לן למימר דספיקו לקולא ששביעית תשמט את החוב. וכתב הגרמ"ע (שו"ת ח"ג סי' פ"ב) שלפי דברי רבינו א"ש, דבאמת טעמא דהמלוה לעשר שנים אין מעכב את השמטת החוב משום תנאי דע"מ שלא תשמיטני בשביעית, משום דהוי ודאי קא עקר, וכיון דשביעית בזה"ז דרבנן ויש ספק לפנינו אם מהני מלוה לעשר שנים לעכב השמטת החוב, ממילא נחשב שאין התנאי ודאי עוקר, ולכך יועיל הלואה לי' שנים דהוי כתנאי ע"מ שלא תשמיטני בשביעית, ובודאי לא ישמט החוב. ע"ש.

48. היינו דאמרינן התם דמצי סבר רב כר"י דמתנה עמשכ"ב בדבר שבממון תנאו קיים, מיהו בשאר וכסות ידע דמחיל ולכך מהני מחילתו, אבל גבי אונאה לא היה יודע שיש בו אונאה, ולכך אין תנאו מועיל למחילה שלא היה יודע שעליו למחול. ויל"ע בזה בכה"ג שאין בו אונאה אלא שהתנה עמו תנאי שבממון שימחול לו בין אם גזל ממנו או לזה ולא פרע ובין אם לא גזל ממנו ופרע הלואתו, וכי אין מחילתו מועילה, והלא יודע את שלפניו שיש צד שלא החזיר הלואתו ומחיל לו על צד זה, ולמה לא תועיל כמו כן מחילתו כשאומר לו על מנת שאין לך עלי אונאה. ומבואר בדברי כמה מן הראשונים שמדובר שהוא סומך על עצמו וסובר שהוא בקי ואין במקח אונאה, ע"י בדברי הרמב"ן (כתובות פג: ד"ה הלכה), והרא"ה והנימו"י (שם), וכיו"ב הביא המחנ"א (אונאה סי' טז) בשם הרשב"א דטעמא דלא מהני דסבר דפטומי מילי אמר ליה, [ועי' עוד בכרכ"ש (מב, ה) בדעת הרמב"ם]. אבל יש גם בראשונים הסוברים שגם בשאר מילי לא מהני מחילה בכה"ג כשאינו יודע בבירור שצריך למחילתו.

יפרע בזמנו, ולכך הוי בכלל לאו ודאי קא עקר, אף שהוא ענין של להבא. ועיי'. 46. אמנם הרמב"ן סובר דשביעית הוי ודאי קא עקר, דידעו דאיכא שביעית המשמיטה את החוב והתנו, וביאר הקה"י (מכות סי' ד') טעמו דסבר דכיון שלפי האופן שעשו את ההלואה אם יעבור השביעית יהא חייב לפרוע לו, לכך הוי כבר בכלל ודאי עקר מתחילה, [ולכא"ו יתבאר יותר אי נימא דעשה כן בזכות ההלואה עצמה, וכמו שנתבאר למעלה בדברי החזו"א], והביא דוגמאות לזה, ע"י בדבריו.

והביא שביאר הרמב"ן דטעמא דשמואל דמהני תנאי דע"מ שלא תשמיטני בשביעית, משום דסובר כרבי יהודה שמועיל תנאי עמשכ"ב בתורה בדבר שבממון אפילו כשודאי עקר, ומעתה תחזור קושיית רבינו למקומה. וכתב ליישב ע"פ דברי הרמב"ם דטעמא דמתנה ע"מ שלא תשמיטני בשביעית, הוא משום שהוא התחייבות חדשה והוי כהקפת חנות שאין שביעית משמטתו, והלא הדין הוא שאם זקפו במלוה שביעית משמטתו, וזקיפה היינו משעה שקבע זמן לפרעון, ומעתה הלא המלוה לעשר שנים אף אם נאמר כדברי רבינו שהרי הוא כאומר ע"מ שלא תשמיטני שביעית, מ"מ הוי כזקפו במלוה, שהרי קבע זמן לפרעונו, ושוב הדין נתן ששביעית תשמיטנו, ולולי האי טעמא דהשתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש.

47. הנה הרא"ש (מכות א, ג) פסק שהמלוה לעשר שנים אין שביעית משמטתו, ואף שנחלקו בזה הלשונות בגמ', כיון דשביעית בזה"ז דרבנן ספיקו לקולא. ותמה עליו הב"י הלא אדרבא כיון שהלואה הוא המוחזק בממון,

הוא ומחיל⁴⁹, וכן פסק הרמב"ם⁵⁰ (פי"ג מכירה הל"ג. פ"ט שמיטה ויוזל ה"י), ועיין כנסת הגדולה שהקשה על הרמב"ם דפסק דתנאה מהני בשביעית, הא צפרק הזהב מדמה שביעית לאונאה, וכיון דפסק צאונאה ללא מהני תנאה למה מהני שביעית.

— יוסף לקח —

49. צ"ב למה אמרינן דידע דמחיל בשביעית, והלא שמה יפרע לו בזמנו קודם השביעית ולא יבא עליו דין השמטת כספים, וכמש"כ התוס' במכות. ונראה דכיון שבין אם יפרע קודם ובין אם יפרע אח"כ משלם את פרעון ההלוואה, נמצא דע"י תנאו ע"מ שלא תשמטני שביעית ידע דמחיל על אפשרות הפקעת החוב, ובכל אופן ישלם את החוב או בשנת השביעית או לאחריה, שהרי פריעת החוב קודם השמיטה ופריעתו לאחר השמיטה, הוא אותו פרעון חוב ממש. משא"כ גבי אונאה שאם אין בדבר אונאה הוי תמורת המקח מעליא, ואם יש בו אונאה הוי יותר מדמי המקח וכגזל חשיב כמבואר בגמ' ב"מ ריש איזהו נשך, ודו"ק.

בעלמא משמטת וכו'.* והגר"ח הלוי בחי' הביאו וכתב דבשביעית ידע דמחיל, משום שחל כבר בחוב האי מילתא שאם תעבור עליו השביעית לא ישמט, וזה מהני לענין הך דידע דמחיל, אף שלא מהני לענין ודאי עקר, דענין ודאי עקר הוא בעקירה בפועל ולא בתנאי ההלוואה, אבל ענין המחילה תלוי כבר בתנאי ההלוואה, עיי"ש. [ועי' בתומים (ס"ק י) מה שכתב לבאר בדעת הלח"מ].

אלא שהביאו שמדברי התוס' מוכח שלא סברו כן, שהרי נתקשו בדברי הגמ' בכתובות דהמתנה שלא יירש את אשתו לרב לא מהני משום דירושת הבעל דרבנן ועשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה, ומשמע שלולי זאת היה תנאו קיים, והקשו בגמ' מדרב דאמר מתנה ע"מ שאין לך עלי אונאה לא מהני התנאי ויש לו עליו אונאה. והקשו תוס' הא הכא גבי ירושת אשתו ידע דמחיל על הירושה, משא"כ גבי אונאה דלא ידע דמחיל, ותי' שגם בירושה לא ידע דמחיל דשמה ימות בחייה ולא יבוא לידי ירושת אשתו כלל, והרי כאן כבר חל בתנאי הנישואין שלא יירשנה, נמצא שזה דומה לשביעית דאמרינן ביה דכה"ג הוי בכלל ידע דמחיל, אלא בהכרח דסברי התוס' דבעינן שיהא צריך למחילה בפועל ולא סגי שיהא בחלות התנאי לחוד. נזיתכן להעמיק ולבאר דכיון דאיגלאי מילתא למפרע שלא היה שום תועלת הלכתית בתנאי, ממילא הוא בטל, וצ"ע בזה. מיהו הכא הא איכא נפק"מ בחלות, לענין דבר זה אי הוי בכלל ידע דמחיל או לא, ועיין].

עוד אפשר לפי מה שציידד החזו"א שזכות הפקעת המלוה בשמיטה חלה בשעת ההלוואה במלוה, נמצא דבדואי ובכל אופן מפקיע זכות זו מעצמו, וזהו הזכות ממון שעליו מועיל מחילתו של הלוה, ולכך הוי בכלל ידע דמחיל. ועי' בסמוך בדברי הלח"מ בזה.

50. כלומר שלענין אונאה פסק בהל' מכירה דהאומר לחבירו ע"מ שאין לך עלי אונאה יש לו עליו הוניה. ולענין שביעית פסק בהל' שמיטה ויובל דהאומר ע"מ שלא תשמטני בשביעית תנאו קיים. ומוכרח החילוק הזה ביניהם, דגבי אונאה לא ידע דמחיל ולכך לא מהני תנאו ויש עליו דיני אונאה, וגבי שביעית ידע דמחיל ולכך מהני תנאו ואין השביעית משמטתו.

אמנם באמת הלח"מ (מכירה יג, ג) נתקשה בזה על הרמב"ם שהרי גם שביעית לא ידע דמחיל, שהרי אפשר שיפרענו קודם שתגיע השביעית. ורוחק לחלק דידע שהשביעית

אמנם באמת הלח"מ (מכירה יג, ג) נתקשה בזה על הרמב"ם שהרי גם שביעית לא ידע דמחיל, שהרי אפשר שיפרענו קודם שתגיע השביעית. ורוחק לחלק דידע שהשביעית

ואם כן כיון דלרצ דקי"ל כוותיה אפילו ודאי קא עקר⁵¹, כיון דידע ומחיל מהני, אס כן מלוה לעשר שנים לא גרע מתנאי שלא ישמיט צביעית, וכמו שכתבתי כיון דהתחייב עממו לפרוע אחר צביעית וידע ומחיל. וזוהי ניחא השמטת הרי"ף הך מימרא דשמואל במלוה לעשר שנים, והקשו עליו זוהי ע"ש בצעל המאור, ולפי מה שכתבתי כיון דהרי"ף פסק כרצ דמהני תנאי⁵² וכבר הביאו בהלכותיו, אס כן מלוה לעשר שנים לא גרע מתנאי, ודו"ק.

שוב ראיתי בירושלמי (שביעית פ"י ה"א. מכות פ"א ה"ג) ז"ל: ר' יוסי בי רבי זון צנס רצ המלוה את חצירו על מנת שלא תשמיטנו

שמיטה, אין השביעית משמטתו. והא תנינן נותנין מכאן ועד עשר שנים, ויש עשר שנים בלא שמיטה⁵³, ר' הונא אמר אהפלגין רב נחמן ורב ששת, חד אמר במלוה על המשכון, וחרנה אמר צכות לו פרוצול ע"ש. וצ"ס דילן מיייתי (פ"ק דמכות ג:) סיוע למימרא דשמואל במלוה לעשר שנים, כיון דהשתא לא קרינן ציה לא יגוש לא משמט, ומיייתי לה ממתני מכאן ועד עשר שנים, ודחי לה נמי במלוה על המשכון ע"ש.

אבל הירושלמי נראה דצבירא ליה במלוה לעשר שנים כיון דסוף אחי לידי לא יגוש הוי שמיטה משמטתו, אלא הא דמהני

יוסף לקח

אלא שמה שלא מהני הוא דווקא כשמתנה עמשכ"ב, דכיון דאין תנאו קיים עמשכ"ב אלא דאמרינן דמ"מ כשיש לו ידיעה דמוחל בזה דין הממון הוא שזיכתה לו התורה, ושוב לא הוי בכלל מתנה עמשכ"ב ותנאו קיים ממילא מדיני הממון שבו. ולכך די שידע דירושה ושביעית אם יבא לידי מעשה תועיל מחילתו, ובוהו סגי שלא יחשב בכלל מתנה עמשכ"ב ותנאו קיים. אבל התוס' סברי שזוהו חסרון בדיני התנאי, דלא מהני האי תנאה מדיני הממון שבו, ולכך בעינן שידע שהוא מוחל בפועל, וכל שאפשר שלא יבא לידי מחילה הוי חסרון בתנאי, שאינו מועיל מצד עצמו.

51. שהרי רב אמר לך אנא כר"י דמהני תנאי ע"מ שאין לך עלי שאר וכסות, אף דבכה"ג ודאי עקר, כיון דידע ומחיל מהני.

52. היינו שפסק כרב דאמר שהמקדש אשה ע"מ שאין לה עליו שאר וכסות מהני התנאי כיון דידע ומחיל, וממילא שמעינן דמהני גם במלוה לעשר שנים ובמתנה ע"מ שלא תשמטני בשביעית. מיהו עדיין יל"ע דלכאור' כיון דלא דמי לידע ומחיל דשאר וכסות וכמשנ"ת, הוה ליה להרי"ף להשמיענו לכה"פ דמהני ע"מ שלא תשמטני בשביעית, דבכגון זה נחשב בכלל ידע ומחיל, ומזה

נלמד גם למלוה לעשר שנים, והרי"ף השמיט שניהם, והבעה"מ הקשה על השמטת שניהם. והראוני לדברי המאירי בספרו מגן אבות (עין ט"ו) שביאר דס"ל ששמיטה נוהגת בזמן הזה ממידת חסידות, ולכך לא כתב את כל ההלכות של השמטת כספים.

53. רבינו גורס שאמרו על זה בירושלמי שאין השביעית משמטתו [וזהו כגירסת הפני משה], ומבאר שהירושלמי הקשה מאי קמ"ל רב, הלא זה מוכח ממתני שהמלוה לעשר שנים אין שביעית משמטתו, והיינו ע"כ משום דהוי כמתנה על מנת שלא תשמטני בשביעית. ודחו שאין מזה ראייה שתנאי מועיל, לפי שאפשר לפרש שמדובר באופן שהלוה על המשכון או שעשה פרוצול, ומהאי טעמא לא השמיטתו השביעית.

וראה בגירסא שלפנינו (שביעית שם) שגרסו דשביעית משמטתו, והיינו שחידש רב שאין התנאי מועיל שלא תשמט השביעית, והקשו הלא מבואר ממתני דאין שביעית משמטתו, ובפשוטו היינו משום דהוי כתנאי ומועיל, ודחו שאפשר להעמיד במלוה על המשכון ובעשה פרוצול ולכך לא השמיטתו השביעית, אבל התנאי לחוד אינו מועיל לעכב השמטת השביעית.

ציה לא יגוש, וכדאמרין פרק קמא דמכות ע"ש, ואין לשון הירושלמי משמע כן⁵⁶, אלא מימרא דרב הוא דינא דתנאה מהני בשביעית, ומכאן ועד עשר שנים נמי מהני מדין תנאי אליציה דרב דקיימא לן כוותיה וכמו שכתבתי, ודו"ק:

ד. לעשר שנים. עיין צ"ח שכתב, דמלוה סתם, אף דסתם הלואה שלשים יום⁵⁷, ושמיטה צחך שלשים, אין זה כמלוה לעשר שנים⁵⁸, ושביעית משמטתו⁵⁹.

לעשר שנים היינו משום דלא גרע מתנאי וכמו שכתבתי, כיון דהתחייב ענמו לאחר עשר שנים לפרוע, הרי התנה שלא ישמט שביעית, ולזה פריך מה קמ"ל רב דתנאי מהני⁵⁴, הא ממתני' מכאן ועד עשר שנים מוכח דתנאי מהני⁵⁵ (משום תנאי) וכמ"ש, ודחי לה במלוה על המשכון או בפרוזבול. ובספר פני משה ראיתיו מפרש למימרא דרב על מנת שלא תשמיטנו שמיטה, היינו מלוה לעשר שנים ומשום דהשתא לא קרינן

יוסף לקח

אלא הוא דין תורה, שהרי אנו למדים דין זה בגמ' (מכות ג:) מקרא שנאמר "קרבה שנת השבע שנת השמיטה", ממשמע שנאמר שנת השבע איני יודע שהיא שנת השמיטה, אלא מה ת"ל שנת השמיטה, לומר לך יש לך שמיטה אחרת שהיא כזו, ואיזו זו המלוה את חברו סתם, שאינו רשאי לתובעו בפחות משלשים יום, דאמר מר שלשים יום בשנה חשוב שנה. ע"כ.

ובדבר אברהם (לב, א) הגדירו כשמיטה קטנה, כלומר ששמיטה גדולה משמטת זמן הפרעון לגמרי, והיא משמטת זמן הפרעון לל' יום בלבד, והחוב מצד עצמו קיים, ובוזה ביאר טעמם של הראשונים (ב"ב ה. ע"י ר"ן רא"ש רמב"ן ועוד) שחידשו שבסתם הלואה שהיא לל' יום, לא אמרינן חזקה אין אדם פורע בתוך זמנו, והיינו משום שבאמת יש לו חוב גמור אף בתוך הל' יום, ועדיף בזה מקובע זמן הפרעון לל' יום, שנחשב כאילו בתוך הל' יום אינו חייב לו כלל.

ולפי דברי הרא"ש שמעיקר מצות השמיטה היא גם שלא יגוש את החוב בשנת השביעית, י"ל דהוי ממש דומיא דשמיטה גדולה, אלא ששמיטה גדולה אוסרתו לתבוע שנה ממש, ושמיטה זו אינה אוסרתו לתבוע אלא ל' יום, שאמרו בגמ' הנ"ל שהם חשובים כשנה. ומה שיש עוד דין בשמיטה הגדולה שהיא משמטת לגמרי את החוב בסופה, הוא ענין נוסף שנאמר רק בשמיטה הגדולה ולא בשמיטה הקטנה.

54. העירוני לעיין בדברי הירושלמי למה שלא יועיל תנאי בשביעית, והלא איתא בירושלמי (קדושין א', ב') שהמתנה על מנת שלא ייעד מהני, ואינו בכלל מתנה על מש"כ בתורה, כיון שאינו חייב לייעדה מן התורה, ומה שעכשיו אינו יכול לייעדה אינו מחשיבו כנגד מש"כ בתורה, והכא נמי כיון שיכול לפרוע החוב בזמנו קודם השביעית, נמצא שאינו חייב להשמיט החוב בשביעית, וכיון שכך יוכל להתנות. ועי'.

55. לכא' כיון שיתכן לפרש טעמא דמתני' משום דהשתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש, ממילא אין מוכרח דתנאי מהני. ונראה שהירושלמי סובר שאין צד לומר דמהני מלוה לעשר שנים משום דלא קרינן ביה לא יגוש, ורק טעמא דתנאי שייך ביה, ולכך קשיא ליה, ודחק דאפשר להעמיד במלוה על המשכון ועשה פרוזבול.

56. בפירוש הפני משה שלפנינו פי' כדברי רבינו ממש, עי"ש. והעירוני שבפירוש הפני משה לשביעית ביאר כדברי הגמ' במכות.

57. הנה דין זה שסתם הלואה שלשים יום, בפשוטו אינו מחמת אומדנא וכיו"ב, שלא הלוהו ע"מ שיחזירנו מיד אלא ימתין לו עד ל' יום, [מיהו בשו"ת נוב"י (קמא חו"מ סי' י') הביא בשם מקצת גאונים דהוי כקבע זמן לל' יום]. וגם אינו ענין של זמן בי"ד שניתן לו לפרעון ל' יום, נואף שבהשגות הראב"ד (מלוה ולוה ג, ו) משמע שהוא כדין זמן בי"ד, מדברי המגיד משנה שם מבואר שאי"ז כוונתו].

— יוסף לקח —

בלשון הרמב"ם, וגם רבינו (שם, ה) הביא את דברי הש"ך הללו בטעמם להלכה. ומ"מ בודאי שבכה"ג לא שייך לומר שאמדין את דעת הלוה שגם חיובו של הערב יהיה ל' יום, אלא בהכרח שהוא דין בדיני ההלואה, ולכך שייך לומר שחיובו של הערב בפועל נעשה משעה שלא פרע הלוה, וממילא נחשבת כהלואה חדשה שזמן פרעונה ל' יום. ונע"י בחי' מרן רי"ז הלוי מלוה כ"ו ב].

וכן יש להוכיח מדברי הראב"ד (מלוה ולוה ג, ו) שעל מש"כ הרמב"ם שהנוטל משכון על חובו יניחנו אצלו ל' יום ואח"כ ימכרנו, כתב הראב"ד שהוא משום דין זה שסתם הלוה ל' יום, ומבואר בדברי הרב המגיד בכונתו, שבנטילת המשכון הוי כאילו מלוה עתה על המשכון. ולכאור' בודאי לא היה בזה כוונה להניחו מלפרוע ל' יום, אלא בהכרח שהוא דין בדיני ההלואה, וכיון שנחשב כאילו הלוהו עתה על המשכון, נותנין לו עוד ל' יום. ונראה בשיעורי הגר"ש (מכות אות קע"ח) שלדעת הסוברים שדין זה דסתם ל' יום הוי נמי בשאלה, ומוכרח דסברי שהוא אומדנא, ובדעת החולקים יתכן דסברי דבשאלה אין אומדנא של ל' יום, אבל בהלואה הוי משום אומדנא, עיי"ש].

58. הב"ח כתב בלשונו טעמא דמילתא לפי שבסתם הלוה קרינן ביה לא יגוש בתוך ל', ואילו בקובע לו זמן לא קרינן ביה לא יגוש. ונראה מדבריו הללו שהגדרת מלוה לעשר שנים היא שעד זמן הפרעון אין קיים חוב כלל, ולכך אין השמיטה משמטת חוב זה שכביכול אינו קיים, ואילו סתם מלוה ל' יום, דינו רק שא"א לתבוע את החוב כל ל' יום, וכלשון הגמ' שאינו רשאי לתבועו, אבל עצם החוב קיים, ולכך שייך לומר שהשביעית משמטתו.

ונסתייע הב"ח לחידושו, ממה ששינוי בשביעית ונפסק בדברי הרמב"ם (שמיטה ט, ה) שחט את הפרה וחלקה על דעת שהיום ר"ה של מוצאי שביעית, ונתעבר אלול ונמצא אותו היום סוף שביעית אבדו הדמים, שהרי עברה שביעית על החוב. ובודאי לסברתו הוי זמן החוב שלשים יום כדין סתם חוב של הלוה, הרי

אמנם הדבר אברהם (א, לב, ג) בהמשך דבריו כתב לדון, שאינה דרשה גמורה כלל אלא אסמכתא שאינו אלא מדרבנן, ועיקר הטעם הוא משום שלא טרח איניש להלוות ממון לפחות מל' יום, כדרך שאמרו שם בגמ' לענין מלוה בשטר, דלא טרח לכתוב שטר לפחות מל' יום. ודמיונו צ"ב, שודאי יש חילוק גדול בין מה שאמרו בטירחת כתיבת השטר, לענין טירחת ההלואה, שהרי כל הבא ללוות עושה כן מחמת הצורך שיש לו במעות, וכיון שכן מה ענין טירחא לזה וכי משום שהוא צריך למעות ליום או יומיים, לא יטרח להשיג מעות ליומיים אלו, ואיך נאמר שלא טרח איניש ללוות מעות לפחות מל' יום. ודווקא לענין כתיבת השטר שייך סברא זו, שאינו טורח לכתוב שטר לזמן מועט, אלא יתן לו את ההלואה בלא שטר, אבל ההלואה עצמה בודאי צריך].

והוכרח לזה הדב"א ממה שמבואר בשו"ע (עג, א) שאם יש מנהג במדינה לתבוע סתם הלוה קודם ל' יום הולכין אחר המנהג, ואי נימא דהוי דין שמיטה מן התורה, איך נלך אחר המנהג לבטל דין תורה, נוכ"כ המנח"ח דהאי דינא הוי מדרבנן. ושוב חזר בו הדבר אברהם וכתב שהוא דין תורה, ומה שמועיל מנהג המדינה לבטלו היינו לפי שהוא נחשב כמו שהתנה דמהני, ואף שאינו יכול להתנות נגד שמיטת התורה, י"ל דהוי כמו האומר ע"מ שלא תשמיטני בשביעית דמהני. עכת"ד. ולכאור' יש להוכיח עוד שאינו משום סברת אומדן דעת המלוה, דהנה כתב הש"ך (קכט, כג) בדעת הרמב"ם ובעה"ת והטור שאין כח הערב גרוע מכח הלוה, ולכך כמו שסתם הלוה ל' יום, כך הערב שנתחייב בשעה שלא פרע הלוה חובו, אינו חייב לשלם את החוב עד ל' יום משעה שנתחייב בפרעון ההלואה, ודלא כביאורו של הרב המגיד, עיי"ש.

ואף שתמה עליו התומים (שם, ט) מהיכ"ת שיהיה החוב נחשב אצל הערב כהלואה חדשה, הלא מיד בשעה שלוה הלוה את ההלואה נשתעבר עליה הערב, ומה שייך כאן סתם הלוה ל' יום, כשהחוב היה אצל הלוה זמן רב. מ"מ כתב שזה הביאור הפשוט

— יוסף לקח —

ובאמת שמצינו כבר בחי' שנדפסו ע"ש הר"ן (שבת קמח:) שכתב, שממה שאמרו שאם היה חודש מעובר משמט, יש ראי' לפרש"י ז"ל דהשאלה אין לה זמן ל' יום, וכל אימת דבעי מצי תבע, דאי יש לה זמן אמאי משמט, הא לא קרינן ביה לא יגוש כדאמרינן המלוה את חברו ל' שנים אין שביעית משמטתו, דלא קרינן ביה לא יגוש. עכ"ל. הרי שהוא סובר דסתם הלואה ל' יום הוי בכלל מלוה ל' שנים ואין שביעית משמטתו, ומה שדימה להשאלה היינו מן הטעם הנ"ל, דהכא לא דמי להלואה שבא הלוח לבקש המעות מחמת צורך שיש לו במעות, ולכך חוב זה של דמי הפרה דומה להשאלה*.

עוד יל"ע בדברי הב"ח, שהרי נתבאר בגמ' (מכות ג:) שהטעם שאין השביעית משמטת מלוה לעשר שנים, משום שאין קורין בו לא יגוש שאינו יכול לנוגשו, וכיון שכן למה לא יועיל טעם זה גם לכל סתם הלואה שהיא ל' יום, שהרי למעשה אינו יכול לתובעו כמו שאמרו בגמ', וממילא אינו בכלל לא יגוש ולא תשמטנו שביעית, ומה לי אם הגדרת איסור התביעה מטעם זה או מטעם אחר, סוף סוף הבסיס לסילוק השמיטה קיים, בכך שאין קורין בו לא יגוש.

אלא שבאמת נוכל לדון לדמותו לכגון שחל שבת ביום אחרון של שנת השביעית, שנמצא שאסור לו ליגוש את החוב מחמת יום השבת, ואעפ"כ אין זה מונע מהשביעית מלשמט*.

וכן לעולם כשמקבל עליו המלוה קדושת יו"ט של ר"ה קודם השקיעה, שנמצא שאסור לו לגבות חובו בשנת השביעית, ואעפ"כ השביעית משמטת את החוב הזה. וכמו כן לא מצינו שמי שנשבע שלא לגבות חובו בערב יו"ט וכיו"ב, שלא תשמט השביעית את חובו, אף שאינו רשאי ליגוש את החוב בזמן הזה של סוף השביעית. ומוכרח מכל זה שלא כל חוסר אפשרות ליגוש מעכבת את השמטת השמיטה. וממילא יש מקום לדון כן גם לענין מה שאינו רשאי לגבות את החוב משום דין סתם הלואה ל' יום. וצריך לידע מה קובע

שהשביעית משמטת סתם חוב אף שזמנו ל' יום. [והעירוני לעי' בדברי המנח"ח (תע"ז, ח') שחילק בין הדברים, ויש לדון בדבריו].

אמנם השיג עליו התורת זרעים (שביעית י, ב) די"ל שאין בחוב זה דין סתם הלואה ל' יום, לפי שלא נעשה בתורת הלואת ממון כלל, אלא כחוב של הקפת חנות, ומעולם לא נתחדש בחוב זה דין שלשים יום, והיינו דאף ששביעית משמטת חוב זה אף שהוא כהקפת חנות, נדשאני משאר הקפת חנות כמו שביארו נו"כ הרמב"ם ע"ש. והראב"ד סבר דהוי הקפת חנות וחלק על דברי הרמב"ם, מ"מ כיון שלא נעשה בדרך הלואה, אין בזה את הכלל של סתם הלואה ל' יום. ויש מקום לפלפל בדבריו ולומר, דכיון דילפינן ליה משנת השבע שנת השמיטה, כל שיש בה שמיטה גדולה יש בה גם שמיטה זו דל' יום, ובפרט לפי מה שנתבאר שאינו מחמת אומדנא אלא דין בדיני ההלואה, וכמו שיש עליו דין הלואה לענין שמיטה, יהא עליו דין הלואה לענין ל' יום, ועייין.

וראה בשולי גליון הטור שהביא מספר אולם המשפט, שכתב ג"כ כסברא זו, דכיון שנתן את הפרה על דעת להשתלם מיד ולא להקפין, אלא שמשום דין יו"ט לא נטל את המעות מיד, לא נעשה על דעת לעכב את הפרעון ל' יום, כדין סתם הלואה שניתן על דעת שהות זמן הפרעון. וכ"כ בספר שער המשפט (עג, ב) דדוקא הלואה שבאה ע"פ בקשת הלוח, שגילה דעתו שצריך להמעות, אמרינן דמסתמא כוונתו ללוות על ל', משא"כ במפקיד ונתן רשות להנפקד להשתמש בפקדון בלי בקשת הנפקד, אמרינן דנתן רשות להשתמש כ"ז שהוא לא יצטרך למעות, אבל בכל עת שיצטרך למעות יסלק לו תיכף, ובזה דחה ראיית הב"ח דבהקפת יו"ט לא אמרינן דזמנה שלשים יום, דהכא ליכא גילוי דעת מהקונה שצריך למעות, דהא דנטל בהקפה הוא משום שאסור ליתן מעות ביו"ט, ולכך המלוה יכול לומר שלא היה בדעתו להמתין רק אחר יו"ט, וכיון דאגלאי מילתא דלאו יו"ט יוכל לתובעו אלאחר שביעית משמטתו.

יוסף לקח

בסתם שזמנה ל' יום, אם תפס המלוה משל לוח בתוך שלשים יום אין מוציאים מידו, משא"כ בהלוואה שקבע לו בפירוש זמן פרעון ל' יום, אם תפס בתוך הזמן מוציאים מידו, והיינו כהגדרה הנ"ל שבמלוה סתם החוב קיים אף בתוך הזמן, ואילו במלוה ל' שנים אין החוב קיים בתוך הזמן*. ואולי הוא סובר שכיון שיכול ליפרע בדרך תפיסה הוי בכלל לא יגוש, אף שאינו יכול לתבוע בתוך הזמן, וסמך בזה ע"ד הר"י קורקוס (שמיטה ויובל ט, ט) שביאר דינו של הרמב"ם דהמלוה ע"מ שלא יתבענו שביעית משמטתו, ואף שאינו יכול לתובעו ולמה הוי בכלל לא יגוש, וביאר שהוא משום שיכול לתפוס ממנו החוב, והובא בדברי הכס"מ עיי"ש*.

ובעיקר החילוק בין סתם הלוואה שבתוך הזמן יש חוב, ובקובע זמן אין חוב, מדברי הרמ"ה (הובא בטור חו"מ סי' ס"ה) מבואר דלא סבר כן, שכתב לחדש ששטר הלוואה שקבוע בו זמן ונמצא בשוק בתוך הזמן, לא יחזירנו למלוה אפילו כשהלוה מודה דחיישינן שמא פרע בתוך הזמן, והוכיח ממה שמצינו שבשטר של סתם הלוואה חיישינן לפרעון אף שהוא בתוך זמנו דסתם הלוואה ל' יום, ולהנ"ל א"א להוכיח מסתם הלוואה ל' יום, דשאני קובע זמן שאין חוב כלל בתוך הזמן, ומגלן שאף בכה"ג חיישינן שפרע בתוך הזמן. [וראה מש"כ הפרישה שם].

וראה עוד בשיעורי הגר"ש (מכות אות קע"ו הערה של"ח) במש"כ לבאר חילוקו של הב"ח, בין הלוואה שקבע לה זמן ל' יום לסתם הלוואה ל' יום.

59. אבל הרש"ש (מכות ג:) לא נקט כן, ואדרבא הוא כתב לבאר שהביאה הגמ' דין זה שסתם הלוואה ל' יום בסוגיא דמכות שם, כדי לומר שאם הלוהו בתוך שלשים יום לסוף שנת השביעית, אין השביעית משמטתו, לפי שהוא דומה להלוהו לעשר שנים, עיי"ש. וכבר הבאנו לעיל שכן מבואר גם בחי' שנדפסו ע"ש הר"ן לשבת. והראוני שכן דעת האור זרוע (ע"ז א', קכ"ט).

אם יש בכח איסור תביעת החוב לסלק את הלא יגוש*.

והנה שנינו (שביעית י, ב) השוחט את הפרה וחילקה בראש השנה, אם היה החודש מעובר משמט ואם לאו אינו משמט. והביא הר"ש את דברי הגמ' (שבת קמח:): שתמהו למ"ד הלוואת יו"ט לא ניתנה ליתבע מאי משמט, הרי מתחילתו ניתן שלא על דעת ליתבע, ונתקשה הר"ש על מה שנראה שלמ"ד הלוואת יו"ט ניתנה ליתבע ניחא להו דינא דמתני', שכשנתעבר חודש אלול ונתברר שהיה יום אחרון של שנת השביעית החוב נשמט בו, והרי גם אם הלוואת יו"ט ניתנה ליתבע אינה נתבעת בו ביום אלא למחרת יו"ט, נמצא שמתחילה היה זמן הפרעון אחר שחלה שנת השמינית, וכיון שכן יהא דינה כמלוה ל' שנים ולא תשמט. ונשאר בתימה.

הרי שהר"ש נקט שהדין נותן שחסרון נגישה מחמת איסור יו"ט יעכב את ההשמטה, ומאי שנא מכל שביעית שיום האחרון שלה הוא שבת שלא מצינו שיעכב את ההשמטה, וכל כיו"ב המבואר לעיל. ולכאור' י"ל דהיינו דווקא כשבשעת ההלוואה היתה על דעת כן, דבכה"ג הוי כמי שקובע לו בפירוש זמן לאחר השביעית, ולכך הדין נותן שיהא כמלוה ל' שנים, משא"כ במי שהלוה בסתם ונתברר לאחר זמן שיום אחרון של שנת השביעית הוא שבת.

נמצא מעתה, שבנידון העומד לפנינו לענין סתם הלוואה שדינה ליפרע ל' יום, שנתבאר שהוא מצד עצמו ולא משום כוונת המלוה, אמנם מ"מ אחר שכך הוא הדין דסתם הלוואה ל' יום, יש לדון אם הוי ג"כ כקובע לו זמן לאחר ל' יום, כמו שדן הר"ש לענין המלוה ביו"ט שכיון שאסור לתבוע בשביעית משום יו"ט, הוי כקובע זמן לאחר יו"ט. או שמא הוי כמו האופן שאירע שבת ביום אחרון של השנה וכיו"ב, שאינו נעשה כמי שקבע זמן בעצם ההלוואה, ועיין.

וראה באו"ת (כאן, אורים כז, תומים טז) שכתב לבאר חילוקו של הב"ח, דגבי מלוה הנעשית

ד. המלוה על המשכון. כתב בגדולי תרומה דף ר"ו (שער מ"ה ס"י ד"ה ואיצע לן לעיוני) דאם חייב לו ותפס מן הלואה מטלטלין⁶⁰, אף על פי שלא נתנו לו צמורת משכון, מכל מקום כיון דתפס ואין לריך להחזיר לו⁶¹ עד שישלם לו המעות, לא הוי צכלל לא יגוש, ואין שביעית משמטמו. ע"ש.

ובתומים (ס"ק י"ד) ז"ל, ותמנהני עליו הא בגמ' לא קאי הך סברא דטעמא משום דתפס, דפריך צפרק השולח (גיטין לו.) אלא מעתה הלואה וכו' אלא דקני מדרבי ינחק, משמע היכא דלא מסרו לידו [דמלוה] אינו משמט מה שבנגד צמורת משכון אף על פי דתפס, כיון דלא שייך ציה דרבי ינחק, היתר על המשכון אינו משמט:

— יוסף לקח —

הלוהו, נעשו המעות שבידו כגזל ולא נאסר לתפוס מן הגזלן. ועי' עוד בדברי רבינו להלן (קג, ד) בשם ר"ת שכשאינו תופס למשכון אלא לגוביינא, רשאי לתפוס מדין עביד איניש דינא לנפשיה, ואינו עובר בכה"ג על איסור לא תבא אל ביתו, ויש לדון דמ"מ אחר שתפס נעשה ממילא משכון, שהרי אין ביד התופס להחיל עליו גוביינא, משום טענת מאן שם לך, וצ"ע בזה.

והראוני שכן הקשה רבינו (צ"ז, ב') לדעת ר"ת, ועוד הביא (שנ"ט, ב') מהריב"ש שפועל כדי לגבות אח"כ בבי"ד כדי שלא תשמיטנו שביעית ולא יעשה מטלטלין אצל בניו, ועי' שם בקצוה"ח שהקשה על תי' זה ועכ"פ מבואר בדבריו להדיא כהג"ת דתפיסה מהני שלא תשמיטנו שביעית.

61. יש לברר מאיזה כת, תפיסה זו מועילה שלא היא חייב להחזירו לו עד שיפרע לו את המעות, ולכאור' היינו רק משום שחל עליו תורת משכון, שלולי זה למה לא יהא צריך להחזיר לו, והרי אין הדבר שלו אלא של חברו, ואף שחברו חייב לו כמו כן מעות, מ"מ כל זמן שלא נעשית גוביינא בכלי זה שתפס לא זכה בכלי תמורת מעותיו שחייב לו, ובאיזה כח יחזיק בדבר של חברו בידו שלא מדעת ורצון הבעלים. וראה בלשון הגדולי תרומה שכתב בפירושו דלא מצי ליה לתבעם ממנו אם לא יפרע לו חובו, שיש לו תורת משכון.

וכיון שכן מתבאר בזה שבשביל שיהא תורת משכון על הדבר אי"צ שיטלנו מדעת ליה,

60. אף אם עובר בתפיסה זו על לאו דלא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו, מ"מ כיון שתפס זכה במה שתפס לפרעון חובו, כמבואר ברמ"א (צז, יב) בשם הרשב"א שסמך בזה על דברי הגמ' (תמורה ו) שאמרו דכשעבר על לאו דלא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו מהני תפיסתו, ועי' שם ברש"י ובתוס' שביארו מנא ליה לגמ' דאיירי כשתפס שלא ברשות. והגר"א הוסיף לציין לדברי הגמ' (ב"מ לא): שהביאו מקור לדין השבת העבוט אף היכא דמשכנו שלא ברשות בי"ד, ולדברי הגמ' (שם קיד): שאמרו דאינו רשאי למשכנו ואם משכנו חייב בהשבת העבוט וכו', ומוכח דמהני תפיסתו אף דהוי שלא ברשות, ועי"ש בתוס' (קג, ד"ה מחזיר) מה שביארו במקור האי מילתא.

מיהו באמת שייך גם אופני תפיסה בהיתר כגון ע"י שליח שלא מדעת הלואה, ועי' במנח"ח מצוה תקפ"ה]. או בחוב שלא בא מחמת הלואה [ע"י שו"ע צז, יז. ויל"ע אם בחוב שאינו הלואה חייל תורת משכון], או בכגון שהגיעו כליו של הלואה ליד המלוה בדרך אחר ומעכבם בתפיסה תחת ידו*, או כשתפס כליו של הלואה המונחים ביד אדם אחר, שלא נאסר אלא ליכנס לביתו לעבוט עבוטו, ועי' ברמ"א ס"ד ס"ק א'.

וראה בדברי רבינו להלן (צז, ב) שהתיר לתפוס כליו של הלואה כשאינו יכול ליפרע ממנו באו"א וכיו"ב. וכיו"ב חידש האמרי בינה (גביית חוב ס"ב ב) שכשאינו רוצה לפרוע רשאי לתפוס כליו למשכון, וביאר טעמו דכיון שאינו רוצה לפרוע ובודאי לא על דעת כן

המשכון מאי טעמא אמר רבא משום דתפיס ליה, אמר ליה אבאי אלא מעתה הלוהו ודר צחצחו דתפיס ליה הכא נמי דלא משמט, אמר ליה שאני משכון דקני ליה מדרבי יצחק. הרי צהדיא דלא נאיד הש"ס מהך סברא דתפיס, אלא דפירושי קא מפרש דאבאי סלקא דעתך דסגי צתפס

לא קנה⁶² וכו', ולכן אין מקום לדבריו כלל. ע"ש.
והמע"ן צ"ס יראה דלא נאיד הש"ס מהאי סברא דתפיס, כי מדברי התומים מצואר דנאיד הש"ס מהאי סברא עד דמסיק אלא דקני לדרבי יצחק, וצאמת לא נוכר צ"ס אלא⁶³, ע"ש צ"ס מלוה על

יוסף לקח

תורת משכון אינה מחייבת את קנין המשכון, וכמבואר בגמ' דלולי קרא דלך תהיה צדקה, לא היה לנו מקור לומר דאיכא קנין במשכון, דאפשר שיהא עליו תורת משכון בלא קנין. והא דהכא נמי אית ביה קרא דולך תהיה צדקה וכו', העיר בזה רבינו להלן].

אלא שהתומים נסתייע לדבריו מדברי התוס' (גיטין לו. ד"ה אלא) שכתבו, שאין הכוונה בקושיית הגמ' אלא מעתה הלוהו ודר בחצירו, כשהלוהו מתחילה שלא על חצרו, מדלא נקיט אלא מעתה הלוהו ויש לו משכון בידו. ופי' המהרש"א כוונתם שהיה בידו משכון מהלוואה אחרת, והיה בו מותר על דמי אותה ההלוואה, ורוצה לתפוס בו בשביל חוב זה. והיינו דמצוי לפרוץ כן ויועיל על זה תירוץ הגמ' דלית ביה משום דר' יצחק, ומשום דבכה"ג שתפיס במשכון מעצמו שלא מדעת הלוה לא קני מדר' יצחק, ושפיר שביעית משמטתו.

63. אמנם שהתומים בלשונו ציטט אלא דקני מדרבי יצחק, מיהו נראה דשלא בדקדוק ובדווקא נקט כן, וסגי ליה במה שפירשו דלא מהני תפיסה לחוד אלא כשקונה את המשכון מדר' יצחק, ומעתה כל תפיסה דלא קני מדר' יצחק לא תועיל. וכיון שתפיסה זו של המלוה שלא מדעת הלוה לא קניא מדרבי יצחק, דין הוא שלא תועיל לעכב את השמטת השביעית. ואין מחלוקת בין התומים לרבינו בעיקר דבר זה דבעי קנין במשכון בשביל שלא ישמט החוב, ונחלקו רק אם התופס משכון שלא בשעת הלוואה שלא ברצון הלוה קני משכון, ולפיכך אין החוב נשמט בשביעית, או לא קני משכון וממילא החוב נשמט.

כמו שצריך דעתו בקנינים ושאר חלויות הנעשין על ממונו, אלא עצם הדבר שהלוה חייב למלוה והמלוה מחזיק בידו כליו עבור החוב שחייב לו, נעשה על הכלים הללו תורת משכון. ונמשמע כן מקרא דלא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו, הרי שלולי האיסור שבדבר, היה תלוי בדעת המלוה לחוד. וראה בדברי רבינו בסו"ד שכתב דהמלוה נטלו בתורת משכון, שאל"כ לא יהא עליו תורת משכון. 62. הנה התומים סובר דכיון דאמרו בגמ' בטעמא דמלוה על המשכון אין שביעית משמטתו משום דקני ליה מדר' יצחק, ממילא באופן שתפס את המשכון מעצמו שלא קנה מדר' יצחק, לא יועיל לעכב את השביעית מלשמט, וכיון דס"ל דהתופס משכון לא נעשה עליו תורת קנין משכון, לכך הדין נותן שתהא השביעית משמטתו.

ויש להעיר שמדברי התוס' מבואר שאף בהלוהו על המשכון בשעת הלוואה דלא קני מדר' יצחק אינו משמט, ופירשו שכיון שאלים לקנות מדר' יצחק שלא בשעת הלוואה וכו' מהני אף בשעת הלוואה אף דלא קני, וכיון שכן מהיכ"ת לומר שתפיסה זו שאין בה קנין מדר' יצחק, לא תועיל לעכב את השמטת השביעית, כמו משכון בשעת הלוואה שאע"פ שלא קני מעכב את השמטת המעות. ואין לומר דשאני הכא שאין לו שם משכון כלל, שהרי כבר נתבאר שמוכח מסוגיא דתמורה דלא אמרינן בתפיסת משכון אי עביד לא מהני, ולכך אף אם תפס משכון שלא ברשות ובאיסור, יש עליו תורת משכון. אמנם אין מזה סתירה להכריח שקני מדר' יצחק, דיתכן שהקנין דר' יצחק צריך דעת הלוה ג"כ, אבל

משכון מדרבי יחק, דאס אינו קונה נדקה מנין⁶⁶, וכמבואר אללינו (סי' ע"ג סק"ג), ואס כן דברי הגדולי תרומה ברורים. ומה שכתב [הגידו"ת] אף על פי שלא נתנו צמורת משכון, היינו שהלוא לא נתנו, אבל המלוה ודאי תופסו למשכון, וכיון דתפיס ליה למשכון קונה מדרבי יחק. אלא היכא דהמלוה אינו תופסו צמורת משכון, לא קני משכון, וכמבואר בטור (אהע"ו כח, ו) בשם הרמ"ה דהיכא דלא נקטיה צמורת משכון לא קני, אבל היכא דנקטיה למשכון אפילו צורע נמי קני משכון, ואינו משמט⁶⁷, וזה צרור.

לחודיה, ומשום הכי הקשה אלא מעתה הלואו ודר בחזירו, ומשני דהאי תפיס משום דקני מדרבי יחק, אבל בקרקע לא שייך דרבי יחק, וכן כתבו תוס' (שם לו.) ד"ה דתפיס ליה, פי' צמורת משכון⁶⁴. * אם כן הוא הדין בתפס מן הלואה מטלטלין, אף על פי שלא נתנו הלואה מדעתו, המלוה בעצמו תופסו למשכון, וזה נמי שייך דרבי יחק וכמבואר ברמב"ם (מלוה ולוה ג, ה) אחד הממשכן את חזירו צורע, ואחד על פי דעת הלואה, צריך להחזיר הכר צלילה, וכן פסק בשו"ע (סימן ז"ז סט"ו) עי"ש. וכיון דצריך להחזיר הכר צלילה, על כרחך קונה⁶⁵

— יוסף לקח —

העבוט, מוכח שהוא קנה את המשכון, שהרי נאמר בו ולך תהיה צדקה. ועי' בדברי רבינו (ע"ב, ב') מה שהביא בזה. מיהו נראה שהתומים סובר שאף שיש עליו תורת משכון לחייבו בחזרת העבוט, מ"מ לא נתבאר בשום מקום שנאמר בו ג"כ ולך תהיה צדקה, וכיון שעיקר הפסוק מדבר באופן שהעבוט נלקח מהלואה ע"י שליח ביד, י"ל שכלפי זה לחוד הוא שאמרה תורה שבחזרת העבוט ע"י המלוה תהיה לו צדקה, כיון שבכה"ג באמת קונה את המשכון, אבל כשתפס שלא מדעת ורצון הלואה לא קנה, ובאמת לא תהיה לו צדקה בחזרת העבוט, ואף שנתרבה מן הכתוב גגם כשממשכן שלא ברשות יש דין חזרת משכון, מ"מ לא נתרבה בזה שיהיה לו צדקה בחזרתו. 67. לכאור' יש להוכיח האי מילתא שאף כשמשכנו שלא ברשות מועיל המשכון לסלק דין השמטת שביעית, גם מדברי הרמב"ם (מלוה ולוה ג, ה) שאחר שפתח את ההלכה באחד הממשכן את חברו בבית דין או שמשכנו בידו בזרוע וכו', כתב בזה"ל, א"כ הוא שמחזיר לו המשכון בעת שהוא צריך לו ולוקח בעת שאינו צריך לו, מה יועיל המשכון, כדי שלא ישמט החוב בשביעית וכו'. ומשמע שכל אופני המשכון שפתח בהם את ההלכה, הוו בכלל זה שהוא מועיל לענין שלא ישמט החוב בשביעית.

64. לפי המובא בגמ' שלפנינו, דברי התוס' הללו נאמרו מיד בתחילה כשאמרו דתפיס ליה, ובדאי שמדברי אביי נראה דס"ד שתפס לחוד מהני אף בלא קנין המשכון, וע"ז הקשו לאחר מכן א"ה הלוהו ודר בחצרו, ותי' דהא דאינו משמט הוא משום דקני ליה מדר' יצחק, מה שאינו שייך כשרד בחצרו. וכוונת התוס' לומר דלא ס"ד דתפיסה סתם מהני לעכב את השמטת השמיטה, אלא כשתופס בדבר בתורת משכון על החוב, אלא דס"ד דמהני אף בלא תוספת הקנין, ולענין זה הביאו מדר' יצחק דמהני רק היכא דאיכא נמי קנין. 65. כן נקט בפשיטות גם המחנ"א (גביית חוב יא), וכתב שלפיכך אין החוב נשמט. אלא שבסו"ד הביא את דברי הר"ן לשבועות שכתב, דאין בע"ח קונה משכון שלא בשעת הלואתו אם ניטל שלא ע"פ ביד, ואפילו אם נתן לו הלואה מדעתו אינו קונה, וכ"ש כשתפס ממנו שלא מדעתו. 66. כוונת רבינו להמבואר בכמה דוכתי בגמ' (פסחים לא: גיטין לו. ועוד) שמקורו של רבי יצחק שבע"ח קונה משכון, הוא ממה שאמרה תורה על חזרת העבוט ולך תהיה צדקה, ואם אינו קונה צדקה מנין [עי' מה שביארו בזה התוס' (קדושין ח: ושבועות מד.)], ולכך הכריח רבינו שממה שתפיסתו הועילה להחיל עליו תורת משכון לחייב בחזרתו כדין השבת

מחאה צפני שנים מודעה צפני שנים ואין לריך לומר כתוב, דהקשו תוס' דהא הוה שלא מדעת המתחייב והוה מפי כתב. ותי' דצמחאה הוה תקנת חכמים שיהא חשיב עדים כדי לצטל החזקה, וצמודעא נמי תקנת חכמים כדי להציל הנאנס, ועי"ש.

ימ זה גופו של פרוזבול*: מוסרני לכם פלוני ופלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני, שכל חוב שיש לי*, שאנבנו כל זמן שארצה, והדיינים או העדים חותמים מלמטה. (וה"ה שיוכל למסור בבית דין חובותיו שבעל פה). (ר"ן פרק השולח):

ו. או העדים חותמים. והוא משנה צמקת שציעית (פ"י מ"ד), ואמרו צפרק השולח (גיטין לג.) לא שנה חתמו צלשון עדים לא שנה חתמו צלשון דיינים⁶⁸. וקשה דהא הוה מפי כתב כיון דלא נעשה מדעת המתחייב⁶⁹, ועיין צמוס' פרק חזקת הצמים (צ"ג מ. ד"ה מחאה)

— יוסף לקח —

ועל הטופס שלמטה דווקא, אין עליו שם מעשה בי"ד, דעיקרו של שטר הוא חתימת הטופס שבו, ומה שחתמו או כתבו דיינים בשאר מקומות שבשטר, אין זה מועיל כלום כדי ליחשב ע"י זה למעשה בי"ד.
69. כוונת רבינו להקשות, דהנה איתא בגמ' (גיטין עא.) שאילים השומע ואינו מדבר אינו יכול להעיד, והקשה רבי זירא למה לא יכתוב עדותו וישלחנה לבי"ד, והשיב אביי דשאני עדות דרחמנא אמר מפיהם - ולא מפי כתבם. ומעתה קשה איך סומכין בי"ד להוציא ממון ע"פ שטר שחתמו עליו העדים, הא הוה עדות מתוך הכתב. וכבר נתקשה בזה רש"י שם, וכתב דלא דמי לשטר שחתמוהו ביומו, דההוא אורחיה להכי. וכוונתו צריכה ביאור, ואולי כוונתו שהוא התחייבות ע"פ המנהג. אמנם הרבה מן הראשונים (הרי"ף תוס' ורא"ש יבמות לא: כתובות כ. ב"ק צח. ועוד) תי' דשאני שטר דהוה כמי שנחקרה עדותן בבי"ד, [כדאמר ר"ל בכתובות יח:], והוה כאילו מעדין ראינו עדות שנחקרה בבית דין, ולכאוי' ביאור הדברים שעדות מוגמרת כלומר אחרי קבלת העדות הופכת למציאות של עדות, ומעתה ניתן לעשות על פיה, שאינו העדאת העדות שזה השלב של אמירת העדים לפני שנתקבלה העדות, ובוהו הוא דבעינן שלא יאמר מפי כתבם, אבל אחר שכבר נתקבלה העדות אין לנו צורך בהעדאת עדות, אלא בעשייה ע"פ העדות הגמורה שנתקבלה, ואת

68. תחילה נקדים ביאור דברי הגמ', שהקשו בגמ' למה שנינו שהעדים או הדיינים חותמים, הרי די באחד מהם, ופרש"י שנכתוב דמהני חתימת העדים וכ"ש הדיינים. ועל זה תירצו דקמ"ל לא שנה כתוב בלשון דיינים וחתמי עדים, לא שנה כתוב בלשון עדים וחתמי דיינים. ונחלקו רש"י ותוס' בפי' הדברים, רש"י פי' שהכוונה נכתב בלשון דיינים בי דינא הוינא ואתא פלוני ואמר לנא וכו', וחתמי בלשון עדות כגון איש פלוני עד. נכתב בלשון עדים כגון זכרון העדות שהיה בפנינו, וחתמי למטה אני פלוני דין. והתוס' פי' נכתב בלשון דיינים היינו התורף וחתומים עליו הדיינים, ובטופס למטה נכתב חתימת העדות, להעיד על הפרוזבול שלמעלה שהוא אמת. ונכתב בלשון עדים היינו שאין הדיינים נזכרים בחתימת התורף, אלא למטה בטופס.
ולדברי שניהם הוזכרו דיינים בפרוזבול, אלא דאיכא נמי עדים, ולכאוי' היה מקום לומר שלדברי שניהם שטר זה של פרוזבול מהני ליחשב כמעשה בי"ד, מחמת חתימת או כתיבת הדיינים שבו, או למעלה או למטה. אלא שא"כ לא היה קשה ליה לרבינו מידי, שהרי כשיש על השטר שם מעשה בי"ד, אין בו חסרון של דעת המתחייב, שחסרון זה אינו אלא משום מפיהם ולא מפי כתבם האמור לענין עדות. אלא בהכרח דפשיטא ליה לרבינו שכשאין חתימת דיינים דווקא,

יוסף לקח

שם בגמ' בע"א דשטר זה שונה משטר מכו, דכתיב בקרא דקדושין כי יקח, לכך לא בעינן את דעת האשה מצד דין השטר. ע"כ. הרי לפנינו דבמקום שמוכרע שבעל השטר הוא אחד מהם לחוד, סגי בדעתו לחוד. [ועי' בקוב"ש (ב"ב אות תרל"ו) שכתב שכשאין מתחייב אי"צ דעת בעל השטר].

וכעין זה ממש כתב בחי' רבינו חיים הלוי (אישות ג, יח) וז"ל, בכל שטרות לא בעינן דעת המתחייב רק דעת מי שעושה את השטר, ובכל שטרות המקנה הוא שעושה את השטר, ומשום הכי תלוי בדעתו. ועל כן בשטר קידושין כיון דקי"ל דבעל כותבו והוא העושה את השטר, א"כ אי משום דין שטרות לא בעינן רק דעתו לחוד, והא דבעינן דעתה הוא רק משום דין לשמה, וזהו דפריך הגמ' מהא דתנן אין כותבין שטרי אירוסין ונשואין אלא מדעת שניהם, אמאן דאמר דכתבו לשמה ושלא מדעתה כשר, משום דהא דבעינן דעת שניהם בשטרי אירוסין הוא רק משום דין לשמה.

ועוד הביאו תוס' דעת רבינו תם שסובר שלא נאמר חסרון של מפי כתבם אלא באילם, לפי שאינו יכול להעיד בפה, וכיון שאינו ראוי לעדות פיו אין ראוי לעדות שבכתב, אבל הראויים להעיד בפה, יכולים גם לשלוח עדותם לבי"ד בכתב. ולפי דבריו נוכל להשתמש בשטר כעדות שבכתב, שחתימת העדים מעידה על הנאמר בשטר. אמנם רש"י עה"ת פי' על פי שני עדים שיעידו בפה ולא ישלחו לבי"ד בכתב, ולא העמיד מיעוט זה באילם דוקא, ולשיטתו הוצרך ליישב ענין עדות בשטר באו"א מר"ת, וכן שאר הראשונים שלא סברו כר"ת, [ויל"ד אף לדעת ר"ת שלאחר מיתת העדים בעי דין שטר], תי' ענין השטר באו"א.

ודעת הר"י מיגאש (כתובות כ.) והרמב"ם (עדות ג, ד) שבאמת מה שחותכין דיני ממונות על פי השטר אינו מדאורייתא, מהאי טעמא דהוי עדות שבכתב דלא מהני, אלא מדברי סופרים

זה שייך לראות גם בשטר החתום ע"י העדים. [נדוגמא לדבר עד מפי עד, ראה בדברי רבינו (ל, י) בהשגתו על הסמ"ע, ונסתייע מהמבואר בענינו. וכן עדות ע"א ע"י בתוס' (כתובות כ:)].

ודבר זה למדין ממה שנאמר לענין קנין קרקע, "שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וחתום", וכן "קח את ספר המקנה", מזהו אנו למדין שהשטר נחשב ראייה בבי"ד על קנין הקרקע, ומוכח שנוכל לפסוק על פי העדות שתיראה לנו בשטר. ומ"מ היינו דווקא כשיש עליו דין שטר, שזהו נותן לזה תוקף של עדות ע"י מעשה בי"ד, וכתבו התוס' (כתובות כ:): דלא חשיב שטר אלא כשעשוי מדעת שניהם, ובפשוטו נראה שענינו שאת דין ושם השטר עושה בעל השטר, כמו כל בעל הדבר שהוא העושה את החלות בדבר, ומי הוא בעל השטר, שני הבעלי דינים שענינם כתוב בשטר, ולכך בעינן דעת שניהם, אלא שהזכאי שבשטר ממילא איכא לדעתו שהרי זכין לו שלא בפניו, ואילו את דעת המתחייב בשטר בעינן בפירושו, ולכך אף כששניהם בעלי השטר כשנעשה השטר מדעת המתחייב, נחשב כמי שנעשה מדעת שניהם. ולפיכך לו יצויר שבעל השטר יהיה רק אחד מהם ולא המתחייב, לא יהא צריך שיעשהו מדעת המתחייב אלא מדעת בעל השטר. ומצינו דוגמא לדבר בדברי הקוב"ש (קדושין אות פ', וב"ב אות תרי"ט) דהנה איתא בגמ' (קדושין ט:) שאם כתב הבעל את שטר הקדושין לשמה ושלא מדעתה, וכשנתנו לה לקדשה הודיעה, נחלקו אמוראי אי מהני או לא, וטעמא דמ"ד דלא מהני משום היקש הויה ליציאה עיי"ש, כלומר שלולי כן היה מועיל אף לשיטתו. והקשה רבינו באבני מילואים (לב, ד) איך מהני שטר קדושין זה הרי לא נעשה מדעת המתחייב, וזה פסול הנאמר בכל השטרות. ותי' הגרא"ו די"ל דלא בעינן דעת המתחייב אלא דעת בעל השטר, וכיון שששטר קדושין הבעל כותב, כדילפינן

והבא נמי קשה דהא הוי מפי כתבם, נשלמא כשחומתין דיינים לא שייך מפי כתבם דהוי מעשה צית דין, וגזי דיינים לא שייך מפי כתבם*, אצל צעדים קשה 70*.

יוסף לקח

יגוש דהוי כנגוש כבר, וממילא אינו משמט. ועי' במנח"ח (תעו, יב) שנסתפק אם צריך שיהיו הבי"ד סמוכים או אפילו ג' הדיוטות. ולכאור' יש מקום לתלות דבר זה במחלוקת זו של הראשונים בגדר ומקור האי דינא. שו"ר שעמד בזה רבנו הגר"ח קניבסקי בדרך אמונה (ביאור"ל שמיטה ויובל ט, טו ד"ה המוסר, ע"ש).

אמנם לא נתבאר בפירוש איך מסירת השטרות חלה, ויתכן שהכוונה שכותב ומוסר את השטרות בפועל לבית דין שיגבום עבורו, ובקנין זה זוכים בי"ד בכח הגבייה שבשטר, כעין הקונה עבד לקנס ופרה לולדותיה וכיו"ב. ועי' לרבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל שהביא בציון ההלכה (שמיטה ויובל ט, ט"פ) שיש מי שאומר שאם יקנה להם השטר בכתיבה ומסירה, נמצא שקנו את החוב עצמו והוי כאילו הבי"ד הם המלוים, ואז השביעית תשמיטנו. וצ"ע למה לא יקנה להם את כח הגביה לחוד וכמשנ"ת. ואולי הוא סובר שהגביה אינה נחשבת כזכות ממון בחוב, אלא היא תוצאה מעיקר החוב, ולכן לא שייך למכור אותה.

מיהו יל"ע לפי זה, איך יועיל קנין זה לדעות הסוברים דמכירת שטרות דרבנן, ומדאורייתא א"א למכור השטרות*, והלא דין מסירת שטרות לבי"ד מועיל לסלק את השמטת החוב מן התורה לרוב הראשונים, [ואולי משום דקנין דרבנן מהני לדאורייתא]. ועוד יל"ע לפי זה מהמבואר בירושלמי (שביעית י, ב) שאי"צ למסור השטרות בפועל לבי"ד ודי באמירתו, ואפילו אם השטרות ברומי מועיל. ויעויין בדרך אמונה (שמיטה ויובל ט, ט"פ) שהביא מחלוקת ראשונים אם מסירה בע"פ מועיל מן התורה, ולדעת רוב הראשונים בכה"ג הוי מתקנה דרבנן לחוד ולא קשיא. אבל לדעת התוס' (גיטין לו.) שאפילו כשמסר בע"פ מועיל מן התורה, א"א לומר כנ"ל

סומכים על הכתוב בשטר, שתיקנוהו כדי שלא תינצל דלת בפני לוויין, [ועי' בכס"מ ובלח"מ שם].

ודעת בעה"מ (יבמות ט. מדה"ר) שדווקא מכתב העדים נפסל דבעינן מפייהם, אבל כתב המתחייב עצמו מחיבו, ולכך כל שאמר זה כתב ידי מתחייב על פי כתב זה, וכל שטר שנכתב מדעת המתחייב נעשה השטר בכלל כתבו של המתחייב, ושוב אין בו חסרון של מפי כתבם של העדים, שכתבו של המתחייב מחיבו. וזהו שלא כדעת התוס' שפירשו ענין דעת המתחייב בשביל חלות השטר, ומשום חלות שטר אין כאן מפי כתבם. ועיין. [נראה בדברי רבינו (קמו, ג) מה שכתב לחלק ביניהם בבירור].

70. יל"ע בגדר הפרוזבול איך הוא מועיל שלא ישמט החוב בשביעית. והנה בפשוטו המוסר שטרותיו לבי"ד מועיל מן התורה לעכב את השמטת החוב בשביעית, ולדעת רוב הראשונים (ר"מ ר"ש רא"ש שביעית י, ב. רמב"ן ריטב"א ר"ן גיטין לו.) מקורו מדכתיב ואשר יהיה לך את אחיך, וזה בית דין תובעין אותו ולא המלוה, והיינו שבמסירה זו שמסר לבי"ד, נתן להם כח תביעה על החובות הללו, [ולא מסר להם את החובות בעצמם, שאם היה מוסרם לבי"ד היה נשמט כדין החובות שלהם], ואף שהם תובעים עבור המלוה, מ"מ כיון שהמלוה עצמו אינו תובע, אינו בכלל ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך, ולכך אינו משמט, ואין בגבייה זו משום איסור לא יגוש שהוא נאמר על המלוה לחוד. [והעירוני לעיין כיו"ב בספר התרומות פרק נ"ט ובגידות שם. ובספר תורת זרעים (שביעית ט' ג) מה שהאריך בזה].

אמנם יש שביארו באו"א (ריטב"א גיטין לו. בפי"א. מאירי שם לה: חזקוני דברים טו, ג), שכיון שמסר את כח הגביה לבי"ד הוי החוב כבר כגבוי, ולכך אין בו משום לא

יוסף לקח

שהרי בודאי אין מועיל קנין בשטר ע"י אמירה בע"פ.

ועוד יתכן לבאר שמסירת השטרות לבי"ד אינה בדרך הקנאת החוב או גבייתו, אלא הוא דין שליחות שחל באמירה בעלמא בלא קנין, ושליחות שאינה בגדר שהשליח מתייחס למשלח, שהרי המשלח אינו יכול לתבוע החוב, אלא בגדר מסירת כח המשלח לשליח, והשליח תובעו מחמת הכח שיש בידו לתבוע חוב המלוה.

אלא שצ"ע דהא כללא הוא בהל' שליחות, דכל היכא דאיהו לא מצי עביד, לא מצי לשווייה שליח*. ואולי כיון שבשעת מסירת השטר הוא יכול לתבוע את בעל חובו, שהרי עדיין לא שימטתו השביעית, לכך מצי לשווייה שליח, אף שהשליח יתבענו לאחר השביעית, נכמו שמצינו לדעת הרמב"ם דאף שנשטתה המשלח מצי עביד השליח, כיון שבשעת חלות השליחות לא היה המשלח שוטה], ועיין. ועוד יל"ע לפי זה, שכיון שהוא יכול לבטל את השליחות כל רגע, יחשב עדיין בכלל לא יגוש וישמט. [אמנם כיון שאינו פועל כעת בשליחות, שכבר נמסרה השליחות בזמנה, י"ל שאינו מחוייב בזה, ועיין].

ולשני הפירושים הנ"ל יל"ע, למה לא יוכל למסור השטרות אף לחברו, ויתקיים בזה ג"כ לא של אחיך בידך, ולא ישמט החוב. [אמנם לטעם השני דהוי כגבוי ניחא דבעינן בי"ד דווקא]. ועמד בזה במשנה ראשונה (שביעית י, ב) וכתב שבאמת הדין נותן שיהא כן, אלא שלא מצינו לאחד מן הראשונים והפוסקים שיאמר כן. וכדבריו פסק בדרך אמונה (שמיטה ויובל ט, עט) ולא פי' טעם בדבר אמאי אינו מועיל*, וצ"ע.

ולכן נראה לומר בדרך אחר, שבאמת אין מסירת השטרות לבי"ד פועלת בגדרי הדין הרגילים, שא"א להעביר כח גבייה שבשטר לאחר בין בדרך קנין ובין בדרך שליחות, אלא שהוא מכח דין בי"ד לתבוע ממון אחרים, שנתנה תורה כח לבי"ד לידון ולתבוע

מי שבא לדון בפניהם, וכיון שמבקש מהבי"ד שיגבו את חובו יש להם זכות וכח לתבוע את חובו מחבירו, ואין הלוה יכול לומר להם לאו בע"ד דידי אתון. ולכך דווקא לבי"ד יכול למסור שטרותיו, ומהני אפילו כשמסר בעל פה לכמה ראשונים. ומ"מ מבואר בראשונים שאין דבר זה מועיל להלוהא שבעל פה אלא למלוה בשטר לחוד, ואולי משום שבמלוה על פה אין לבית דין כח תביעה שיכול לומר פרעתי, וצ"ע.

ועמד הלל ותיקן פרוזבול שיועיל כמו מסירת שטרותיו לבי"ד, שהרי אומר מוסרני לכם הדיינים שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה. וביארו הראשונים שהרויח בתקנתו שמועיל אף כשאין השטרות בידו למוסרם לבי"ד, וכן מועיל גם לענין מלוה על פה ועוד.

ונראה מדברי הגמ' שאינו פועל מעיקר דין תורה אלא מדרבנן, ולדברי רש"י (גיטין לו:ו) הוא מועיל מכח הפקר בי"ד הפקר, היינו שהפקירו את ממון הלוה ליתנו למלוה*, [ועי' עוד ברש"י שם לב. וכתובות פט. ומכות ג., ועי' בדברי התוס' שם וגיטין לו.]. ועי' מה שביאר בדעתו בספר תורת זרעים (שביעית ט, ג). וי"א שכיון שמשום כך הוא, יועיל אף בשמיטה דאורייתא, וי"א שלא עשו רבנן הפקר זה אלא כלפי שביעית דרבנן. ומ"מ אופן פעולת הפרוזבול הוא שמי שיכתוב כדברים האלה בשטר, [או ימסור מיליו בעל פה כמבואר בגמ'], היינו שיעשה כאילו מסר את כח גביית השטרות לבי"ד, יפקירו בי"ד את ממון הלוה עבורו.

מיהו הר"ש (פאה ג, ו. שביעית י, ו) פי' שענין הפרוזבול הוא, לפי שעל ידי זה חשוב החוב כגבוי ביד בי"ד, ולא קרינן ביה לא יגוש, כמלוה שיש עליה משכון. אף שלענין מסירת שטרות פי' (שם, ב) שהוא משום ואשר יהיה לך את אחיך פרט לזה שאינו לך. ועי' גם בפ"י הרע"ב בפאה (שם) שפי' כלשון הר"ש, ואילו בפירושו לכתובות (ט, ט) כתב כדברי

פרוזבול היה לי ואצד⁷², אם כן חתימת עדים לא צעי לראיה דהא נאמן, אלא דזומן המשנה הוי צריך דוקא שטר⁷³, ואם מוסר מילי לא מהני, להכי [היה] צריך עדים או דיינים על השטר, וזוה לא שייך מפי כתבם, כיון דאין צריך לראיה דהא הוא נאמן צכך, ואינו אלא להקנאה לשעתו⁷⁴, והרי הוא כמו שטר קידושין וגט

ואין לומר דהוי כאלו נעשה מדעת הלוה, דודאי ניחא ליה צפרוזבול כדאשכחן דזכין לו קרקע, דהתם כיון דשם זכות הוא לשעתו צקרקע, אף על גב דנמשך איזה חוב הקילו צפרוזבול, וכמו שכתב הר"ן צפרק השולח (גיטין לו.)⁷¹ אצל היכא דליכא שום זכות ודאי אין חזין לו שלא צפניו. ונראה דכיון דקי"ל דנאמן אדם לומר

— יוסף לקח —

העליון שהוא פרוזבול. וצ"ע. ונהראוני לדברי תשו' הר"ן (סי' ע"ז) ששטר הפרוזבול הוא זה שמחיל את ההפקר].

71. הנה באמת לתי' זה שבר"ן יקשה דהכא אינו זכות דנימא זכין לו שלא מדעתו, שהרי אנו באין צפרוזבול לבטל שמיטת חובו ולחייבו צפרעון ההלואה. אבל מצינו תי' אחר בראשונים (עי' בריטב"א) דכיון שלולי הפרוזבול לא ילוו המלוים ללווים, נמצא הפרוזבול זכות הוא ללוה, וממילא א"ש דאפשר לכתוב ללוה פרוזבול בדין שטר, ויחשב בכלל דעת המתחייב.

72. מפרש בגמ' (גיטין לו:) טעמא דמילתא משום דחזקה לא שביק היתרא ואכל איסורא. ויש בזה חידוש שהרי עכשיו אינו יכול לעשות פרוזבול, ואם לא עשה בשעתו מחמת שכחה וכיו"ב כבר אינו בידו, ואעפ"כ אמרינן דעשה ונאמן על כך. והוסיפו התוס' שנאמן אף בלא שבועה.

73. זה עוד חלק ואינו ענין למה שנאמן לומר שטר פרוזבול היה בידי ואבד, דאמרינן בגמ' דרבנן מסרי מילי אהדדי, ונתקשה רבינו א"כ מה צורך בשטר כלל, אותו לשון שכותב בשטר יאמר בפניהם, [כדוגמת קושיית הגמ' (קדושין טז.) שטר למה לי לימא ליה זיל, וכמו שביארו התוס' (שם)], ולזה כתב שבזמן המשנה היה צריך שטר, ובזמן הגמרא התחילו לנהוג למסור מילי להדדי. ויל"ע עוד בזה.

74. רבנו כותב שתפקיד העדים בשטר הפרוזבול הוא כעדי חתימה כרתי בגיטין, כלומר שהם נותנים לשטר זה את כח

שאר הראשונים דלא קרינן ביה לא יגוש, לפי שהוא אינו תובע אלא הבי"ד תובעין. וצ"ע. ומעתה נותר לברר מה גדרו של שטר הפרוזבול, ולמדנו מדברי רבינו שאם חותמין עליו הדיינים, הרי זה שטר מעשה הבי"ד שהפקירו את ממון הלוה, ואין משתמשים עמו כעדות על מעשה בית דין שהיה, אלא דכיון שבזה עצמו נעשה מעשה בי"ד של הפקר בי"ד, הרי אנו רואים לפנינו מעשה בית דין, דכתבו מוכיח עליו, וכמו גט הנמצא ביד אשה שאין בשטר הגט עדות שנתגרשה*, אלא שגיטה מוכיח עליה שהיא גרושה, כיון שלא היה נמצא בידה אם לא שנתגרשה, הרי שיש בזה הוכחה שנתגרשה, והכא נמי יש בזה הוכחה שנעשה הפקר בית דין. אבל אם היה הפרוזבול חתום ע"י עדים, אף שנכתב בלשון דיינים, נמצא שבאים העדים שבו להעיד על שנעשה הפקר בי"ד בדבר, ונתקשה רבינו שבתורת עדות יש בכך חסרון של מפיהם ולא מפי כתבם.

ומעתה נמצא שיש לפנינו שני אופני פרוזבול, פרוזבול החתום ע"י הדיינים, הוא עצמו מעשה ההפקר בי"ד, המפקיר את ממון הלוה למלוה, ואילו פרוזבול החתום על ידי עדים הוי עדות שנעשה פרוזבול בבי"ד. ואולי הוא אחד שלעולם סילוק דין השמטת השביעית נעשה ע"י הפרוזבול, אלא שהחתימה היא הראיה שעל הדבר ולולי החתימה אין ראיה, דחתימה הוי דבר שאינו נחשב כמזדייף ומשמש כהוכחה. ומעתה כשנחתם ע"י הדיינים לפנינו הפרוזבול. וכשנחתם ע"י העדים הם מעידים על החלק

לרבי מאיר דעדי חתימה כרתי דמועיל
 לשעתו, וכיון ללאו מפי העדים אנו חיינן
 אלף מפיו, סגי ליה בחתימת סהדי דאינו
 אלף להקנאה.
 ובוה ניחא הא דפסקינן
 דנאמן לומר פרוזבול
 היה לי ואצד, כרז נחמן
 פרק השולח (גיטין לז:),
 ושם פריך עלה ממחני
 וכן צעל חוב שמוציא
 שטר חוב [ואין עמו פרוזבול, הרי אלו לא
 יפרעו], ומשני תנאי היא. וכיון דסתם

מתני' דאינו נאמן היה ראוי לומר הלכה
 כסתם משנה, ומתני' טעמא פסק הרי"ף
 דלא כרז נחמן⁷⁵, ולפי מה שכתבתי איכא
 סתמא אחריני דנאמן, מדתנן העדים
 חותמין, ואי אינו נאמן
 הוי מפי כתבם ולא הוי
 מהני עדים וכמ"ש.
 פרוזבול, מוציאין שטר ז. מוציאין שטר
 מהמלוה ז להחזירו ללוה*.
 מהמלוה. ז"ל הסמ"ע
 (ס"ק נ"ט) דודאי דמי
 הנייר כריך הלוה להחזיר, דהוה ליה השטר
 משכון צידו צעד דמי הנייר⁷⁶, אצל דמי

— יוסף לקח —

ההקנאה של החוב לדיינים, והיינו שהחלק
 הראשון הכתוב בלשון דיינים מראה לנו על
 מה חותמים העדים, וחתימת העדים מכשרת
 את השטר להקנאת כח הגבייה, וחתימתם
 היא חלק מגוף השטר, ואין משמשים בתורת
 עדות כלל. וכמו שמבארים דברי הרא"ש
 (גיטין א, סוף יא) דערכאות המשמשים כעידי
 חתימה פסולין וכעידי מסירה כשרים, וביאר
 התומים (סח, ח) שבתורת עידי חתימה הוה
 חלק מהשטר ונכרי לאו בני שטרא נינהו,
 אבל לעידי מסירה סגי בעדות על המסירה,
 וסבר הרא"ש כדעות האומרים שלעדות גם
 הנכרי כשר.
 ועדיין יל"ע שלכאור' אף למ"ד עידי חתימה
 כרתי לא עקרינן מהם תורת עדים לגמרי, ואף
 שבתורת ראייה על המעשה אין אנו צריכים
 להם, מ"מ אנו צריכים לעדותם בכדי
 לאשוויי שטרא, שדין זה שהוצרכו לחתום
 בשטר הוא דין עדות אלא שהוא נצרך
 לאשוויי שטרא, וצל"ע בזה היטב. וכיון שכך
 ליבעי דעת המתחייב לזה, שקשה לדחוק
 שרק לענין ראייה בעינן דעת המתחייב,
 ואדרבא הסברא נותנת שלאשוויי שטרא יותר
 ניבעי דעת בעל השטר, והרי דעת הרמב"ם
 שרק שטר קנין מהני ביה עדות מדעת
 המתחייב, ואילו שטר ראייה לא מהני ביה
 דעת המתחייב אלא מתקנת חכמים, ראה
 בחי' רח"ה (עדות ג, ד). וצ"ע. [וראה בדברי

רבינו (אבני מילואים קכו, יא) שתמה עמ"כ התוס'
 שיכולה אשה להביא גיטה לפני עדים, ויכתבו
 לה שמאותו היום נתגרשה. והא ליכא דעת
 הבעל המתחייב].
 75. היינו שהר"ן תמה על הרי"ף למה
 השמיט האי דינא, והרי רב עבד בה
 עובדא וראוי לפסוק כן. ומזה הבין רבינו
 שהרי"ף סובר שאין פוסקין כן משום דהלכה
 כסתם משנה.
 76. הנה אורחא דמילתא הוא שהלוה משלם
 בפועל את דמי הנייר והסופר, שהרי דינו
 לשלמם כדתנן (ב"ב קסז:): והלוה נותן שכר,
 ועי"ש בגמ' (קסח). דפריך פשיטא ומשני,
 וכ"ה מבואר בשו"ע חו"מ בכ"ד (לט, יז, נו,
 א, סא, יב), אלא דאיתא בגמ' (כתובות יט:)
 דזמנין דלית ליה ללוה מעות, ונותן המלוה
 דמי הסופר, ומשהי המלוה בידו את השטר
 אף שנפרע, משום חיוב הלוה לשלם לו
 פשיטי דספרא, וביאר רש"י שעל הלוה ליתן
 שכר הסופר ופעמים שאין לו ונותן המלוה,
 וחוזר וגובהו בשעת פרעון ומעכב השטר
 עליו. ולכך באופן ששילם הלוה שכר
 הסופר והנייר, בודאי הוה שלו ועל המלוה
 להחזירם לו.
 וכיון שהשו"ע סתם בלשונו שמוציאין
 השטר מהמלוה ללוה, משמע בין אם שילם
 הלוה דמי הסופר ובין אם לא שילם, ואיירי
 הסמ"ע לענין האופן שהמלוה שילם על

שכר הסופר אין צריך ליתן לו, דגם כן נשמט בשביעית⁷⁷, דהא גוף השטר אינו שזה יותר מדמי הנייר⁷⁸ לזור על פי זלוותו⁷⁹ עכ"ל.

יוסף לקח

לא, אבל לכו"ע קנאה החבר מיד עבור הע"ה, וזכה בה הע"ה מיד. מיהו היינו דווקא כשקנה את הנייר לצורך זה, ולא שהיה אצלו מקודם. והעירוני לעי' בקהילות יעקב (ב"ב ס" ל"ו) שכתב כעין זה בדינא דזכין.

ועוד יתכן שמשום דין שטר החוב, צריך שיהא השטר שייך ללוה, ואינו מקנהו בסתם לפי שקונה לצורכו, אלא שצריך להקנותו בשביל חלות שטר החוב. ויסוד לזה הוא מש"כ בגמ' (גיטין כ:): דמשום דבעינן ונתן צריך שיהיה נייר הגט שלו ויתן לה, ואמרו בגמ' שגם לענין מקח בעינן שיהא של המוכר משום ספר המקנה, ונקטו בגמ' שהיה מלוה ורש"י העמיד במוכר שדה, והתוס' הקשו מה ענין הלוואה למקח והעמידוהו במקח, וכ"ה בכל הראשונים שם, מיהו הרמב"ן (כתובות פו): כתב דגופו של נייר הוא של לוה, משום דבעי ספר מקנה, ואינו אלא משכון ביד המלוה, כלומר שהוא שלו עד שהלוה יפרענו, אבל אחר שנפרע או נמחל זכה הלוה בגופו של שטר, וכיון שמחלו ע"כ צריך להחזיר לו שטר. ובדף כ: תי' כדברי הראשונים, ובעוד כמה אופנים, והא' מהם שהקנה את השטר בכתיבה ומסירה ולזה צריך דין שטר ממש, ועי' בדברי רבינו בקצות"ח (קצא, א) ובנתיב"מ (שם).

מיהו יל"ע ע"ז מלשון המשנה (ב"ב קסז:): דהלוה נותן שכר שטר החוב, ובגמ' פריך פשיטא ומשני בעיסקא, ורש"י פי' שהקושיא היא שבדאי על הלוה ליתן שכר השטר שהרי כל הנאה שלו. ואילו לענין בעל נותן שכר סופר הגט, אמרו שם פשיטא משום דבעינן וכתב. ומשמע שבשטר הלוואה אין הדין מצד עצמו שיהא של הלוה, וחלוק בזה מדין גט דבעינן וכתב שיכתוב על שטר שלו. ועי'.

77. יל"ע בהגדרת חוב זה של דמי הנייר והסופר, אמאי הם נידונין כהלוואה לישמט

הנייר ודמי הסופר, על דעת שישלם לו הלוה את הדמים הללו לכשיפרע את החוב, שהרי השטר נעשה לצורך הלוה. ונמצא שיש ללוה זה ג' חיובים למלוה פרעון דמי ההלוואה דמי הנייר ודמי שכר הסופר, וסובר הסמ"ע שכולם נחשבים כחוב הלוואה לענין השמטת החוב בשביעית, אלא שלענין דמי הנייר כיון שהנייר מוחזק ביד המלוה, הרי זה כמלוה על המשכון שאינו נשמט, לכך חוב דמי הנייר אינם נשמטים, שהרי הנייר נמצא כמשכון על חוב זה. אבל שאר החובות נשמטים כיון שלא עשה עליהם פרוזבול.

ומבואר בדברי הסמ"ע שאף שהמלוה קנה את הנייר, ולהלן בלשון רבינו הנייר שלן, מ"מ כיון שכתב עליו את השטר חוב לצורך הלוה, וממילא זהו שימוש של הלוה בנייר, זכה הלוה בנייר וחיוב את דמיו למלוה, ולכך כתב הסמ"ע דמ"מ אין חוב זה נשמט דהנייר תפוס במשכון אצל המלוה, ולו"ד היה מקום לומר שכל זמן שלא שילם הלוה למלוה את דמי הנייר לא זכה הלוה בגוף הנייר כלל, אף שזכה בו לענין הקנין שיחול על ידו. ובפרט שיל"ע בדברי הסמ"ע באיזה קנין קנה הלוה את הנייר, הרי מתחילתו בא לרשות המלוה כשנתן את דמיו למוכר הנייר, ולא הגיע ללוה מעולם.

ויתכן להבין בשני אופנים, או שכיון שאין למלוה צורך בנייר לעצמו, אלא שקונהו לצורך הלוה, ולעולם יקנה את הנייר בסופו של דבר ללוה, לכך כשקונהו בתחילה אינו קונהו לעצמו אלא קונהו מיד עבור הלוה, ואף שעדיין לא שילם לו הלוה את דמי הנייר, הרי זה כמי שביקש מחבירו לקנות לו דבר וישלם לו לאחר מכן, שנראה שקונהו מיד לחבירו, והמעות ששילם על הדבר למוכר הוו כהלוואה לחבירו, נראה בגמ' (ערובין לז:): ע"ה שאמר לחבר קח לי אגודה א' של ירק, דע"כ לא פליגי אלא אי איכא ברירה או

— יוסף לקח —

הסופר, ועל כך כתב שאין השטר שוה יותר מדמי הנייר, ולכך כנגד דמי הנייר הוי משכון וכנגד דמי שכר הסופר לא הוי משכון*.

ויל"ע בזה דהנה דעת השו"ע (נו, א) שאסור למלוה לעכב את השטר כנגד דמי שכר הסופר, ופוסק בזה כדעת הר"ן (חי' לכתובות ט:); הסובר שהמשהה שטר פרוע בביתו עובר משום אל תשכן באהלך עולה, ואף אם רוצה להשהותו כדי שיפרע לו הלואה שכר הסופר ששילם עבורו, ולכאור' מאותו טעם אינו יכול להשהות את השטר בידו גם על דמי הנייר, וכיון שכך איך יכול ליחשב כמשכון כלפי חוב דמי הנייר, הרי אסור לו להשהותו ומנדין אותו על כך, נוראה בש"ך (סא, טז) שאם הלואה תובעו להחזיר מוציאין ממנו בדין]. ולדברי הש"ך שם ניחא, שכתב שאם כותב על הנייר שהוא פרוע וכיו"ב רשאי להשהותו בידו, ששוב אין בזה משום עולה, ומעתה יכול לכתוב עליו פרוע ולהשהותו עבור דמי הנייר, שאינו שוה יותר מדמי הנייר וכנ"ל. נכתב דבשו"ע אין נראה כן, אלא שאף בכה"ג אסור להשהותו בידו].

אמנם דעת התוס' והרא"ש והריטב"א (שם) שמותר לעכב את השטר עבור שכר הסופר, ומעתה יל"ע שלפי דעתם יחשב השטר כמשכון גם כלפי דמי שכר הסופר, שהרי יכול להחזיק את השטר בידו עד שיפרע לו דמי הנייר ושכר הסופר, ומה איכפ"ל שאינו שוה אלא את דמי הנייר בלבד, הרי השטר שלא נכתב עליו פרוע מכריח את הלואה לשלם דמי הנייר ושכר הסופר, כדי שלא יארע שיגבו ממנו בשנית כל דמי החוב הכתוב בשטר.

ולכאור' י"ל שדין המלוה על המשכון שאין שביעית משמטתו, אינו משום שמחמת המשכון בטוח המלוה בפריעת החוב, ולכך החוב נחשב כגבוי או שאינו בכלל נגישה, אלא שהמשכון עצמו הוא מוגדר כגביית החוב, והדבר מדוקדק בלשון רש"י (גיטין לו.) ואם אבד חייב באחריותו הלכך כגבוי דמי

בשביעית, ולמה לא הווי כחוב הקפת החנות, שהרי קנה עבורו את הנייר והווי כאילו מכר לו את הנייר וחייב לו את דמי הנייר, כקונה בחנות שחייב על הסחורה שקנה, ואף שכר הסופר שהוא ענין אחר שהרי אינו מוכר לו דבר שיש בו ממש, מ"מ י"ל שכמו שחוב שכר פעולה אינו נשמט, כמבואר במשנה (שביעית י, א) דהקפת חנות ושכר שכיר אינה משמטת, כך גם שכר הסופר שחייב למלוה על ששילם אותו לסופר לא ישמט.

ולכאור' בשניהם י"ל דאה"נ שהקפת חנות ושכר פעולה אינם נשמטים ע"י השביעית, מ"מ כיון שהמלוה שילם דמי הנייר ודמי הסופר, מעתה שוב אין נחשב בינו לבין הלואה כהקפת חנות ושכר שכיר אלא כהלואה, דהיינו שהלואה המלוה ללוה את שיעור דמי מעות הנייר והסופר שמתחייב בהם בקניית הנייר והעסקת הסופר, ובזה יתבאר בפשוטו איך קנה הלואה את הנייר, שבזה שמשלם בשבילו קונה את הנייר ישר ללוה, שזוכה בו עבור הלואה, ואף המוכר מכוין להקנות בשביל הלואה, שהרי הסופר יודע שהוא כותבו לצורך הלואה ולא עבור המלוה, וגם לענין הנייר מבואר לעיל (נו, א) שהרגילות היא שלוקחין את הנייר מהסופר בעצמו. וכ"ה לשון הסמ"ע (סא, כב) שאם נתן המלוה שכר הסופר, מחשב הלואה גביה וצריך הלואה לחזור ולשלם לו.

78. צ"ע דבפשוטו אינו שוה אפילו את דמי הנייר, שהרי הנייר היה בשעת קנייתו ע"י המלוה נייר חלק, ועכשיו הוא נייר שכתוב עליו שטר ואינו ראוי אלא לצור ע"פ צלוחיתו, וכיון שכך בודאי ששווי פחות משיעור דמי נייר חלק, ולמה לא ישמט חלק ההפרש שבדמי הנייר יותר על שווי נייר לצור ע"פ צלוחיתו, מיהו להסוברים דאי הוי משכון על חלק מן החוב מועיל לכל החוב שלא ישמט, ניחא.

79. לכאור' נראה שבזה בא רבינו לבאר למה אין השטר נחשב כמשכון גם כנגד שכר

ובב"ז (סעי' ל"ז) הקשה דאי נימא דהנייר
הוי משכון, אס כן כל החוב לא ישמט למאן
דלמיר (ס"ז גסס י"א) דאף היתר על
המשכון אינו משמט⁸⁰. ועיי"ש שכתב

דהנייר לא הוי משכון, כיון דלא נקטי'
למשכון אלא לראיה⁸¹, והא דלמירינן
(אה"ע"ז כח, ט) שמין את הנייר, היינו לפי
שכשמוקדשה בשטר חוב ודאי דעתו למשכון⁸²,

— יוסף לקח —

ונראה מדבריו דסבר כדעת הראשונים דמלוה
על המשכון קונה את המשכון, והלא שיטת
רש"י (ב"מ פא.) דקני לגמרי, נמצא החוב כבר
גבוי ולכך אינו נשמט דכבר נפרע. אבל
התוס' סברי דמלוה על המשכון אינו קונה
משכון דהוי בשעת הלואה, ונאפילו קנין
משכון שלא בשעת הלואה אינו קנוי לו לגמרי
אלא לשמירה, כמש"כ בב"מ פא:], ולכך
לדבריהם אין אנו יכולים לומר דכבר נפרע
החוב, ולכך הוצרכו לכתוב טעמא דמילתא
דזה הוי בכלל ולא של אחיך בידך, דבקרא
כתיב ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ירך,
ולדבריהם אף שאינו כגבוי מ"מ חסר בשל
אחיך ככה"ג, ועיינן. ולכאור' נידון זה תלוי
במחלוקת הפוסקים אם רק מה שכנגד
המשכון אינו משמט, או גם מה שיתר ממנו
אינו משמט.

דאז הוי הכל חוב אחד ולא נחלק לשני
חלקים, וממילא יועיל המשכון לעכב גם את
השמטת דמי שטר הסופר.
וראה בדברי רבינו לעיל (סו, כז) שכתב
להכריח שאין יכול המלוה לעכב את השטר
עבור כל החוב, דא"כ איך אמרו בגמ' שמין
את הנייר אם יש בו שוה פרוטה, הא בודאי
יש בו שו"פ שהרי מעכבו עבור כל החוב
דשוה טובא. ומוכח שמשעה שסילק לו דמי
הנייר חייב להחזיר לו את השטר, וכתב
בתו"ד שאפילו לדעת הסוברים בשמיטה
שאם היה משכוננו מחט אינו משמט כל
החוב, הכא כו"ע מודו דאין לו רק שויו
של הנייר.

81. הגר"ב פרענקיל תאומים בהג' בגליון
השו"ע תמה על קושיית הט"ז, במש"כ
שאינו נחשב כמשכון על החוב לפי שלא
הלוהו על דעת כן, שהרי הסמ"ע דייק
בדבריו וכתב דהו"ל השטר משכון בידו
בעד דמי הנייר, אבל לא עלה על דעתו
שיהא משכון בעד החוב. ומאיה טעם לא
יהא נחשב כמשכון כנגד הנייר, מחמת שלא
הוי כמשכון כנגד החוב. וביותר שהרי
הראשונים כתבו האי מילתא דהנייר הוי
משכון בידו, עד שיפרענו דמי השטר, [עי'
בר"ן כתובות פו. ועוד]*.

82. הנה התם איירי כשקידשה בשטר חוב
דידה, כלומר שהיא היתה חייבת לו חוב
בשטר, וקידשה בו. והיכי איירי אם היא
שילמה את שטר הנייר והסופר כדרך הלויים,
אין שייך לקדשה בזה שהרי הוא כבר שלה.
ואם הוא שילם שטר הנייר והסופר והיא
נתחייבה לו בדמים אלו, אם אין הנייר
משכון אצלו כדעת הט"ז איך יוכל לקדשה
בו. וכוונתו שעכשיו כשבא לקדשה מחזיק
בנייר בתורת משכון, והוי משכון שלא

80. לכאור' י"ל דהיינו דווקא כשהמשכון שוה
כנגד חלק מדמי החוב עצמו, אבל כאן אינו
שוה כלל אלא בשיעור דמי הנייר, ובפרט
שי"ל שזהו חוב בפני עצמו, וכי מי שיש
בידו משכון על חוב אחד, יוכל לעכב
השמטת השביעית של שאר חובות חבריו
שבידו. ובפרט למה שכתב הסמ"ע בטעמא
דהאי מ"ד (שם ס"ק כ"ד) דכיון דמתחילה נטל
המשכון בעד כל ההלואה, הו"ל כאילו יש
בידו משכון שוה כל ההלואה. וראה בהגר"א
דסברי כשמואל דאבד קתא דמגלא אבד
אלפא זוזי, והיינו דהמשכון הזה ניתן כנגד
כל ההלואה. וזה לכאור' לא שייך לענין שם
משכון שעל שטר ההלואה, שלא שמענו
שאם אבד השטר אבדו מעותיו, ואדרבא
איתא בגמ' (עי' ב"ב קסז:) דכותבין לו שטר
אחר וכו'.

מיהו אם כנים אנו בזה, עדיין יל"ע כלפי
אופן שלקח מן הסופר את הנייר ואת הכתב,

מהני⁸⁴ עי"ש, ונימא אדם יודע שהמקדש
 צמלוג אינה מקודשת ודעתו למשכון. אצל
 זקנטיה ט"ז כזר הארכנו צוה (ס"ו ס"ו
 ס"ק כ"ו) עי"ש⁸⁵.
 ובדברי הסמ"ע נראה דמיירי שהמלוה
 צענמו נתן שכר הסופר וגם הנייר שלו,
 מדכתב והלוה אין צריך לשלם שכר הסופר

לדעם יודע שהמקדש צמלוג אינה
 מקודשת⁸³, עיין שם.
 ולא נהירא, דהא צטור (אה"ע סי' כ"ח סכ"ט)
 כתב צסס הרמ"ה ז"ל: הא דמקדשה
 צמלוג שיש עליה משכון, היינו דוקא
 צנקטיה למשכון, אצל לא נקטיה למשכון
 אפילו [דמדינא] מני לתפוס אזורי, לא

— יוסף לקח —

לקדושין, שהרי בהחזרת הנייר הוי לה הנאה
 מחודשת, ואי"צ לקנינו מדין משכון. ויהא
 א"ש אף בלא לחדש שכוונתו לתפוס מעתה
 את הנייר למשכון בשביל שתהא מקודשת
 בו. ועיין.
 84. היינו שדעת הרמ"ה שהמקדש אשה
 במלוה שיש עליה משכון, דאמרינן דקדשה
 במשכון, הוא דווקא כשהחפץ בא לידו
 בתורת משכון [או שתפסו לאחר מכן ואמר
 בפירוש שתופסו בתורת משכון על החוב]. אבל
 אם לא בא לידו בתורת משכון, אף שיכול
 לתופסו עתה למשכון על מעותיו, מ"מ כל
 זמן שלא פירש שתופסו כמשכון עבור
 המעות לא הוי משכון, וממילא אינה
 מקודשת בו. הרי מפורש שבא להוציא
 מסברת הט"ז, דלא אמרינן שאדם יודע
 שההמקדש במלוה אינה מקודשת, וגמר
 ותפס בו לשם משכון ומקדשה בו, אלא שכל
 כמה שלא פירש כן לא יועיל.
 85. רבינו האריך בענין המקדש בשט"ח
 דאחרים מקודשת, דאינו משום דהוי משכון,
 שהרי אינו קונהו כשמשכנו בשעת הלואה,
 ועוד שלא נטלו בתורת משכון אלא בתורת
 ראייה, אלא שהוא משום שמשעה שקיבלה
 את השטר, שוב אינו יכול למחול על החוב,
 שהרי הקנה לה בכתיבה ומסירה וסמכה
 דעתה, ולכך לא כתבו הפוסקים בזה דשמין
 את הנייר אם יש בו שו"פ.
 ובשט"ח דידה דאמרינן דשמין אם יש בו
 שו"פ, ציין רבינו לדבריו באבנ"מ (כח, לה)
 שכתב דכיון שכל זמן שלא פרעה, הרי הוא
 מחזיק את הנייר אצלו ומעכבו ממנה,
 ועכשיו שקידשה בחוב מחזיר לה את הנייר,

בשעת הלואתו, ועל ידי זה מקדשה בו
 דהמקדש במשכון מקודשת.
 ומעתה יתכן לומר שאף אם שילמה את
 דמי הנייר והסופר, מ"מ המלוה מחזיקו
 מעתה כמשכון על החוב שחייבת לו, ולכך
 תהא מקודשת בו כדין המקדש במשכון.
 וראה בבית שמואל (שם ס"ק כ"ב) שכתב כן
 דאף דהלוה משלם שכר הסופר ולכך הנייר
 שלו, מ"מ לא גרע ממשכון. והיינו שהוא
 סובר דהשטר הוי משכון על החוב עצמו,
 ולדברי הט"ז צ"ל דאף דלא הוי משכון
 בשעת הלואתו שהרי לא על דעת כן
 הלוהו, מ"מ עכשיו שבא לקדשה תופסו
 כמשכון על החוב [או על פרוטה מהחוב]
 ומקדשה בו.
 מיהו רבינו (קצות"ח טו, כו. אבנ"מ כב, כ) חידש
 שאף כששילם הלוה שכר הסופר, צריך
 להקנות את הנייר למלוה, לפי שבלא זה יהא
 השטר בכלל אותיות פורחות באויר, ולכך
 טפי עדיף ממשכון, דהוי ליה של המלוה
 ממש. ויל"ע בזה.
 83. יש להעיר לפי מש"כ רבינו (אבנ"מ כח,
 כה) לחדש שכשמקדשה במלוה דידה מהני
 אפילו במשכנה בשעת הלואה, דאע"ג דלא
 קני משכון מדר' יצחק אלא שלא בשעת
 הלואה, מ"מ כיון דעיקר הקדושין הוא
 במלוה, אלא שאינו מועיל לקדושין לפי
 שאין לה הנאה מחודשת דלהוצאה ניתנה,
 אבל כשיש לה משכון הרי נהנית הנאה
 גמורה שתוכל להשתמש במשכון, ואע"ג
 דלא קני ליה למשכון, מ"מ אצל האשה הוי
 הנאה ומקודשת, עיי"ש. מעתה יל"ד שאף
 בלא כוונה למשכון כלל יועיל הנייר

ובן מצואר ציס של שלמה צפרק האיש מקדש (קדושין סי' י"ג) דמיישז הסוגיא שם דשמין את הנייר למאן דאמר דהלוקח צריך להחזיר הנייר, ומוקי לה דמייירי שהיה המלוה נותן דמי הנייר ושכר הסופר, דאז ודאי אין צריך להחזיר [ללוה] עי"ש, ואם כן צכי האי גוונא דמייירי הסמ"ע דמלוה נתן דמי הנייר ושכר הסופר, ודאי דידיה הוא הנייר עד דפרע ליה דמי הנייר⁸⁸, וזה פשוט:

משמע דהמלוה נתן, וזוה ודאי אין המלוה צריך להחזיר, ואפילו לדעת האומרים צטר שנתכר ומחל המוכר, דצריך הלוקח להחזיר הנייר, היינו היכא שהלוה נותן שכר הסופר וכמצואר צטר⁸⁷ (קדושין מט.) וצחכמי פרוצנציל צשיטתס (הוצאו צרא"ש כמוצות פ"ט ס"י) מדתנן הלוה נותן שכר הסופר, ואם כן הוי ניירא דלוה⁸⁶, אצל היכא דמלוה נתן שכר הסופר, ודאי ניירא דידיה הוא עד דפרע ליה הלוה⁸⁷.

— יוסף לקח —

87. מלשון רבינו נראה שאם שילם המלוה דמי הנייר והסופר, אע"פ שעשה כן על דעת שישלם לו הלוה כדין, מ"מ אינו קונה את הנייר ללוה אלא לעצמו, ורק כשיפרע לו הלוה דמי הנייר יתנם לו, שהרי כתב שהנייר שלו כל זמן שלא פרעו הלוה, ולכך פשיטא ליה שאי"צ ליתן את הנייר ללוה אפילו לדעת חכמי פרוצנציל. ומעתה צ"ע טובא לשון הסמ"ע שכתב בטעמא דאין חוב דמי הנייר נשמטים משום דהנייר הוי משכון, והרי לדברי רבינו אין כאן שום חוב דמי הנייר שהרי לא קנה הלוה את הנייר שיתחייב עליו, ואין הנייר מוגדר כמשכון כלל אלא הוא של המלוה לגמרי, וכל חיובו של הלוה הוא חיוב הגוף לקנות את הנייר מן המלוה, שעל סמך דבריו שישלם לו קנה את הנייר, ואין זה ענין לחוב הלוה שתשמט השביעית. וצ"ע.

88. משמע מלשון רבינו וכ"ה מפורש בדברי הסמ"ע, שרק את דמי הנייר יכול להיפרע ע"י שיעכב את הנייר בידו, אבל את דמי הסופר אינו יכול ליפרע ע"י שישאיר הנייר בידו, ולכך תשמטנו השביעית. וצל"ע בזה דלכאור' כיון שהנייר שלו לפי ששילם דמיו, גם הכתוב בו הוי שלו לפי ששילם דמיו, ולמה לא יוכל לעכב הנייר והכתוב בו בידו עד שיפרע לו דמי הנייר והסופר, ומשום כך לא ישמט בשביעית אף חוב דמי הסופר. ועייין.

נמצא שבא לה הנאה מחודשת במעשה קדושין זה, ולכך הרי היא מקודשת אם יש בו בנייר שו"פ, אע"פ שאין בו דין משכון וכנ"ל. ומש"כ הטור שהמקדש במשכון שלא נטלו למשכון אינה מקודשת, היינו לפי שלא בא לה שום הנאה בנתינת המשכון מחמת הקידושין, שהרי גם בלא"ה היה יכול להביא לה שאינו ממושכן אצלו, וכמו שמביא לה דבר שלה, עיי"ש בדבריו.

86. ונמצא לפי זה שהחולקים וסוברים שאין הלוקח צריך להחזיר את הנייר, היינו אפילו בכה"ג ששילם הלוה דמי הנייר, ולמה לא יהא מחוייב להחזירו והרי החוב נמחל, והנייר אינו של הלוקח אלא של הלוה. והט"ז כתב דע"כ משום דסברי דהנייר הוי משכון ולכך אינו חייב להחזירו, וצל"ע הלא נמחל החוב ועל מה עומד המשכון כמשכון, ותמה א"כ כל החוב שבשטר לא ישמט בשביעית דהוי מלוה על המשכון, להסוברים דאפילו משכון על חלק החוב אין החוב כולו נשמט. והאריך בזה רבינו (טו, כז) וכתב לחדש דאף שאין בנייר קנין משכון, כיון דלא הוי שלא בשעת הלואתו ולא נתכוין להחזיקו כמשכון, מ"מ אין מועיל מחילת המלוה בכדי שווי הנייר, ודוגמא לדבר שאם נתן המלוה ללוקח משכונת קרקע אין יכול המוכר למחול, ואף שאין דין קנין משכון בקרקע, והכא הוי כיו"ב, ובוה יישב קושיית הט"ז דלענין שמטיטה בעינין קנין משכון ממש. עיי"ש בכל דבריו.

ח. טוענין ללוקח⁹⁰. לח המוכר שטר חוב למה לא כתב צעל
צנססת הגדולה (ג') לחבירו ואחר כך הטורים (סעי' ל"ח)
הטור אות נ"א) הקשה, עברה עליו שמיטה, אין דטוענין ללוקח שחנאי
הלוקח חוזר על המוכר, שהלוקח פשע בעצמו שלא עשה פרוזבול⁸⁹. ואם כבר
עברה עליו שמיטה כשמכרו טוענין ללוקח⁹¹ שהמוכר היה לו פרוזבול ואבר,

יוסף לקח

יגוש. ודבריו צ"ב חדא דא"כ גם הלוקח לא
יהא צריך פרוזבול, ובשו"ע מבואר שאם לא
כתב הלוקח פרוזבול הרי זה נשמט. ועוד מה
לי שהחוב אינו יכול ליגבות ע"י המוכר הלא
יכול להיגבות ע"י הלוקח, נמצא שעצם
החוב הזה בא לידי לא יגוש, ולמה לא יהא
בעל החוב צריך לכתוב עליו פרוזבול*.
והנה מקור האי דינא הוא מספר התרומות
(מה, ו), ושם כתב טעם נוסף לפטור את
המוכר מאחריות ההלוואה כשלא נכתב
פרוזבול על החוב, משום שאיסור לא יגוש
האמור בהלוואה זו אינו מחמת המלוה אלא
הוא מוטל על הלוקח. ואולי יתכן לומר
דכיון שהלא יגוש נאמר על הלוקח, ממילא
גם עשיית הפרוזבול מוטלת עליו, ואף
שעיקר החוב נמצא אצל המוכר, מ"מ את כח
הגבייה שהוא הנגישה האסורה זהו שמוסר
לבי"ד, וכמו שאומרים שאגבנו כל זמן
שארצה. וצ"ע.

והראוני שבדרך אמונה (ציון ההלכה שו"י פ"ט
ס"ק קמ"ח) הביא מספר שמיטת כספים
כהלכתה שאם המוכר יעשה פרוזבול לא
יעיל לעכב את השמטת החוב. ויל"ע שם.
90. יש להעיר דלכאוי הכא הוי טפי מטוענין,
שהרי אם לא היה לו פרוזבול נמצא שהחוב
כבר פקע, ואיך מכר את השטר חוב שהוי
דבר שאין בו ממש, ואפילו השט"ח עצמו
אינו ראוי לצור על פי צלוחיתו, שהרי עליו
להחזיר את השטר חוב ללוה, וכיון שכך
נמצא שמכירתו מוכיחה שלדעתו נשאר
החוב, ומוכרח שהיה פרוזבול או דבר אחר
שהשאיר את קיום החוב. ואין לפרש שלשון
זה אינו בדווקא, שהרי הגר"א בבאורו הביא
מקור להא דטוענין מגמ' (ב"ב כג.) דאיירי

89. ומבואר שמועיל פרוזבול של הלוקח על
החוב הנמכר לו, ואף שאין מכירת החוב
מועלת לגמרי, שהרי אם מחל המוכר על
החוב לאחר המכירה מחילתו מחילה, וכבר
סידר בזה רבינו (סו, כו) ג' טעמים למה
מועיל מחילת המוכר שט"ח לחבירו, דעת
הרמב"ם לפי שמכירת השטרות אינה אלא
מדרבנן, והיינו שכיון שמדאורייתא החוב
נשאר אצל המוכר שפיר מחל עליו, ואין
בכח מכירה מדרבנן למנוע מחילת החוב
מדאורייתא. דעת ר"ת ששיעבוד הגוף של
הלוה למלוה אינו דבר הנמכר מיד ליד,
והמכירה לא הועילה אלא לשעבוד הנכסים,
וכיון שפקע שעבוד הגוף במחילתו, פקע
ממילא שעבוד הנכסים. דעת רש"י והראב"ד
שאומר הלוה ללוקח לאו בע"ד דידי את ולא
משתעבדנא לך.

ומעתה לטעמו של הרמב"ם, יל"ע על מי
לעשות פרוזבול מי שהחוב שלו מה"ת או
מדרבנן, ואולי על שניהם לעשות פרוזבול.
ולטעמו של ר"ת לכאוי השמיטה פועלת
בעיקר החוב שהוא שעבוד הגוף, ולא
בשעבוד הנכסים שהוא כתוצאה משעבוד
הגוף, וכיון ששעבוד הגוף של הלוה הוא
כלפי המלוה המוכר ולא כלפי הלוקח, הדין
נותן שהמוכר יעשה פרוזבול, למסור חובו
לבית דין, ואיך יועיל הפרוזבול הנכתב ע"י
מי שיש לו רק את שעבוד הנכסים, למנוע
השמטת החוב הנמצא בשעבוד גופו של
המוכר.

ומצאתי שנתקשה בזה הרידב"ז (בית רידב"ז
ס"ו י" ס"ק י"ז) וכתב שכיון שאין המוכר יכול
לגבות את החוב שהרי מכרו ללוקח, לכך אין
חובו נשמט, שהוא חוב שלא בא לידי לא

היה צין לזה ומלוה שלא ישמיטנו שזיעית⁹¹, וע"ש שהניח צנריך עיון⁹². נראה כיון לאס התנה שלא ישמיטנו שזיעית לא מהני, דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה כיון להתנה על השמיטה גופה, אלא צאומר על מנת שלא ישמט הוא חוז ואם הודה המוכר שלא היה לו פרוזבול, אם אין לו נכסים אינו נאמן, ואם יש לו נכסים נאמן ונפטר הלוח והמוכר ישלם ללוקח.

יוסף לקח

עוד יל"ע דהנה מבואר בגמ' שהטעם שנאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד, הוא משום דאמרינן חזקה דלא שביק היתרא ועביד איסורא, אבל לענין תנאי היה ע"מ שלא תשמיטני בשביעית, יש לדון שלא שייך ביה לא שביק היתרא, שהרי אין הדבר בידו לפי שצריך גם את דעת הלוח, וממילא גם אין טוענין כן ללוקח, לפי שטוענין רק מה שהיה יכול המוכר לטעון. שו"ר בדרך אמונה (שמו"י ט, קמו) שהביא בשם התשב"ץ שכתב דטוענין שמא היה תנאי ע"מ שלא תשמיטני בשביעית, ובביאור הה"ל (שם) הביא מהחת"ס שלפי דבריו לא טוענין ואינו נאמן.

ובאמת הראשונים (רמב"ן ורשב"א גיטין לז.) כתבו שאינו נאמן בטענה זו מצד עצמה, אבל נאמן בה במיגו דהוי אמר פרוזבול היה לי ואבד, וכן פסק השו"ע (לעיל לד.). נואין בזה חסרון של מיגו להוציא, דכיון דאיכא חזקה דעביד פרוזבול משום לא שביק היתרא, לא הוי מיגו להוציא, ע"י שו"ע (לעיל לד), מיהו הגר"א (שם) מפקפק בזה, וגם יש לדון אם דברי הבי" שייכים גם בכה"ג. ועוד העירוני די"ל שנחשב מיגו לקיים שטר שאין חסרון של מיגו להוציא, וע"י תוס' ב"ב לב., ואין להק' ממלוה ע"פ כיון דא"א למוכרה].

שו"ר שבאמת כתב הכנה"ג ליישב דכיון דלא מהני טענה זו אלא במיגו דפרוזבול היה לי ואבד, הניח הענפים ותפס השורש. אלא שנתקשה לפי דברי המהרש"ל שנקט בדעת הטור דנאמן בטענה זו מצד עצמה בלא מיגו. ועוד תי' ע"פ דברי הרמ"ה שבאומר תנאי היה צריך לישבע, ואילו באמירת פרוזבול היה לי ואבד אי"צ לישבע. [ע"י בדברי הטור והנו"כ שם סעי' ל"ג לד].

92. יל"ע אם שייך להקשות עוד בכגון זה,

בטענין גמור, בכגון שמכר קרקע ובית והיו בו זיזין וכו', דעיקר המכירה על הבית, וטענין שהחזיק בתשמיש הזיזין שהוא ענין נוסף, ואינו נסתר או מתקיים מחמת עצם המכירה. וצ"ע.

שו"ר בספר התרומות (מה, ו) שהוא מקור דינים אלו, שכתב מתחילה שאם מכר החוב אחר שנשמט, יש מי שאומר שיכול המוכר ליפטר בטענת אין אונאה לשטרות, ועוד דחייאת דקטרי סברת וקיבלת, נוכח תמה על זה בגידות[שם]*, וכלפי זה כתב דכיון דטוענין ללוקח דהיה פרוזבול על החוב, לא יוכל להפסיד את החוב וכו'. וכיון שכך יתכן שלכך כתב לשון טוענין, שאפילו להסובר שבמקח שטר חוב יכול המוכר ליפטר ממנו בטענות הנ"ל, והיינו דלא אמרינן שבעצם מכירתו מוכח שהחוב קיים, מ"מ כיון שטוענין ללוקח לא יפסיד ע"פ טענת המוכר. 91. צ"ב מאי קשיא ליה כ"כ בדבר, מה לי אם היה תנאי ביניהם או שהיה פרוזבול, הרי בין כך ובין כך החוב לא נשמט, ולמה היה לו לטור לומר דטוענין תנאי היה, יותר מטענין פרוזבול היה*.

ועוד הלא אדרבא נראה שטענת תנאי גרעה מטענת פרוזבול, שתנאי יכול לעשות רק בשעת ההלואה ורק מדעת הלוח, ואילו פרוזבול יכול לעשות אף לאחר מכן ואף שלא מדעת הלוח. ועוד שדרך כל העולם לעשות פרוזבול ואין הדרך לעשות תנאי. וראה בדרך אמונה (שמיטה ויובל ט, קל) שבמקום שלא נהגו לעשות פרוזבול, י"א שאינו נאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד, וכיון שכן יש לדון שלא יהא נאמן לומר תנאי היה ביננו, שהרי אין דרך העולם לעשות תנאי*.

זה, דמהני תנאיה דקאי על הלואה, וכמו שכתב הרמב"ם (שמיטה ויזל ט, י) וש"ע (סעיף ט) שנמלא שחיב עלמו בממון שלא חייבתו התורה שהוא חייב, וכיון דתנאי זה לא נכתב בתוך השטר⁹³ אלא בעל פה הוא התנאי, אם כן אינו אלא

כמתחייב על פה לפרוע אחר שביעית⁹⁴, ולוקח השטר לא זכה בזה⁹⁵, דהא חוב על פה אינו נמכר אלא במעמד שלשתן⁹⁶, והלוקח לא זכה אלא בשטר צמה דכתב ליה קני לך איהו וכל שעבודיה⁹⁷, וחוב שצטר נשמט שביעית⁹⁸, וחוב אחר

יוסף לקח

בחייבו אליו דווקא, אבל מאחר שלא היה חייב לו אלא לחבירו, אין זה מחייבו בפריעת חוב חדש]. גם יל"ע אם תלוי בדעות הראשונים בטעמא דמכר שט"ח מצי מחיל. [דלטעמא דגוף ונכסים, הרי שמיטה משמטת חיוב הגוף, דהא משמטת מלוה ע"פ שאין בו שעבוד נכסים, מיהו נכסאי ערבאין שיך ביה מיניה].

96. משמע דפשיטא ליה לרבינו שיוכל למכור חוב זה במעמד שלשתן, אף שאין החיוב ברור, שהרי אם יפרע לו חובו בזמנו לא תעבור עליו השמיטה ולא יתחייב בחוב זה, וכי בחוב שיש ספק בהיוצרותו מועיל מעמד שלשתן. עי' בתוס' (גיטין יג: ד"ה תנהו. ב"מ כ. ד"ה ש"מ) שכתב דלא תקינו מעמד ג' בכתובה, כיון דאפשר שלא תבא לידי גבייה לעולם [והובא להלכה בדברי רבינו (קכ"ו, א)]. וראה בר"ן שעל הרי"ף (ב"ב קמד.), וראה עוד ברא"ש (ב"ק ה, ט). וצל"ע עוד.

97. הנה רבינו (לעיל סק"ג) כתב שלשיטת רב יכול להתנות על הלואה עצמו, כיון דלא הוי בכלל מתנה עמשכ"ב כיון דידע ומחיל, וכיון דקיי"ל כוותיה דרב, אכתי יקשה למה לא נטעון לו כן. ובאמת צ"ע על דברי הרמב"ם דלפי דברי רבינו אי"צ להגיע להתחייבות חדשה, שהרי יכול להתנות על השמיטה עצמה דידע ומחיל, שהרי הרמב"ם פוסק כרב כמש"כ רבינו שם.

98. זהו לפי הבנת רבינו בגדר תנאי דע"מ שלא תשמיטני בשביעית, אבל כבר הבאנו לעיל שהחזו"א פ"י שהוא גדר מחילת זכות השמטת החוב ע"י הלואה, ונמצא שהחוב עצמו לא נשמט, וממילא שפיר עבר ללוקח החוב, ושפיר נוכל לטעון האי טענה דעשו תנאי ע"מ שלא תשמיטני בשביעית. ועמד

דנטעון לו שהרויח לו המוכר את הזמן לאחר שביעית, ולכך אין שביעית משמטתו, ובפרט שדעת רבינו (עג, א) שיכול המלוה להרחיב זמן פרעון ההלואה שלא מדעת הלואה ובלא קנין, דהוי כמו מחילת זמן הפרעון, עיי"ש.

93. כוונת רבינו שאם היה נכתב התנאי בשטר, היה עליו דין התחייבות בשטר זה, וממילא היה יכול למוכרו בכלל השטר חוב. וכמו כן אם היה מועיל התנאי על החוב עצמו, אף שלא נכתב בתוך השטר, מ"מ היה מועיל על החוב הכתוב בשטר, וממילא מהני המכירה על זה.

94. ולכך אין השביעית משמטת התחייבות זו, כיון שהיא על זמן שלאחר שביעית, כלומר שהיא כחוב לאחר עשר שנים דאין השביעית משמטתו. ועי' בקה"י (שביעית סי' כ"ד) שנתקשה בזה דהא ללישנא קמא בגמ' (מכות ג:) בדעת שמואל דהאומר על מנת שלא תשמיטני בשביעית אינו מועיל, ולא מצינו דפליגי לישני בגמ' בדעתו אי המלוה לעשר שנים מועיל או לא. [וציין שתי קושיא זו במאסף אהל תורה תרפ"ד, וצל"ע שם]. והעלה שבאמת ללישנא קמא דשמואל, אף המלוה לעשר שנים תשמט השביעית את חובו. וכבר נכתב בזה בארוכה לעיל סק"ג, עיי"ש.

95. לכאוי לפי דברי רבינו יוצא דבר מתמיה, שאם היה כדבר הזה שהתנה עמו ע"מ שלא תשמיטני אתה בשביעית, ומכר את החוב לחבירו, ועברה שביעית, חבירו הפסיד חובו דהשביעית השמיטתו, ואילו הוא עצמו יקבל את החוב מצד התנאי, שהרי נתחייב לו בע"פ שאם לא יפרע חוב זה מתחייב לו חוב חדש. [ואולי יש לדחוק שהכוונה אם לא יעמוד

מז החושן סימן ס"ז קצות

הוא דנתחייב בתנאו על מנת שלא ישמט הוא כשזיעית, וחייב עצמו צממון שאינו חייב אצל צעל פה, והלוקח לא זכה משום הכי הוטרך לומר צעל הטורים דטענין פרוזול דצוה השטר צתוקפו⁹⁹. וק"ל.

— יוסף לקח —

בזה הדרך אמונה (שו"י פ"ט סכ"ו ביאור"ל ד"ה הקפת) וכתב בשם החת"ס דאסור להתנות האי תנאי ועבר על לאו דהשמר לך, וכיון שכן ודאי דלא טענין ליה לומר שעשה איסור, מיהו זהו דלא כהראשונים שכתבו דנאמן אדם לומר תנאי ע"מ שלא תשמיטני שביעית היה בידי.

ויל"ע היכי נדון בזה לפי גדרו של הגרעק"א הנ"ל, שהוא פי' דע"מ הוי תנאי בהלואה עצמה שאם לא תפרע את החוב אלא תשמיט השביעית, לא יהיו המעות בתורת הלואה אלא בתורת פקדון, ופקדון אינו נשמט בשביעית, האם בכה"ג שלא פרע בשביעית יתנתק חיובו מהשטר חוב ויהפך לחוב בעל

פה, או שמא השטר חוב מועיל על זה, אף שעתה אינו בתורת הלואה אלא פקדון, ונפק"מ אם יוכל למכור חיוב זה ע"י השטר או לא*.

99. גם בזה יל"ע שאם הפרוזבול פועל ע"י גדר הפקר בי"ד הפקר כמש"כ רש"י (גיטין לז:), יתכן שהחוב הכתוב בשטר נשמט ע"י השביעית*, אלא שמ"מ חייבה התורה את הלוח לפרוע למלוה***, ומעתה יל"ד בכגון האופן הבא לפנינו שהחוב שנמכר בשטר נפקע בשביעית, ומהיכ"ת שבי"ד יאמרו הפקר בי"ד כדי ליתן לקונה השטר ולא לבעל החוב עצמו, ובפרט אי נימא דמכירת שטרות דרבנן וכו'. ועיין*.

מראי מקומות והערות

נכתבו ע"י הבה"ח אברהם זאב וואלף הורוויץ נ"י

(סומנו במקומם בפנים ע"י כוכב *)

בזה"ז דרבנן, ושכן כתב הרמב"ם והרמב"ן, וכן הוא בתשו' הרא"ש (כלל ע"ז ע"ש) וכ"כ הרמב"ן בחידושיו למכות שם, וכ"כ המאירי בספר מגן אבות (ענין ט"ו) בשם הרמב"ן, [ואף שהרמב"ן לעיל בספר הזכות כתב שזה מהתורה אבל בחידושיו במכות נראה שכתב לדינא שנוהג מדרבנן, אבל ע"י בתומים (סו, א) שנקט בדעת הרמב"ן שזה מהתורה, וכ"כ הגר"א בביאורו בשמו, אבל לדינא נראה שגם לרמב"ן זה רק מדרבנן, ובפרט שהרא"ש והמאירי הביאו כך בשמו (נתן פרוי ס"ז, ג)].

וכן נראה דעת הרי"ף (ע"י ברא"ש גיטין שם, וריטב"א מכות שם), וע"י בראב"ד בהשגותיו על הרי"ף שאמרנו זאת רק ממידת חסידות, וכ"כ המאירי במג"א שם ושזה רק בארץ ישראל לדעת הרי"ף, וכן הראב"ן בחידושיו לגיטין (לו). פסק שנוהג מדרבנן, וכ"כ היראים החדש (סי' קס"ב) וכ"כ הכפתור ופרח (פרק מ"ט) בדעת רש"י ז"ל ע"ש, וזה שיטת המחבר כאן, והוא כשיטת רוב הפוסקים, [וע"י לגבי אם שמיטה מה"ת או מדרבנן, בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סי' קצ"ג ח"ט סי' רפ"ט ס"ג ג' ד)].

שו"ע ס"א: בכל מקום. אבל דעת הרב יהודא אברצלוני המובא בספר העיטור ובספר התרומות (שער מ"ה סי' י"ב) דשמיט"כ נוהגת בזה"ז, אבל רק בארץ ישראל, אבל בחו"ל לא, ובחול"ל אפילו פרוזבול לא צריך, ובתשו' הרז"ה שבספר התרומות שם הביא כן גם בשם הראב"ד בר יצחק. וגם בתרומת הדשן (סי' ד"ש) כתב דלא תקנו זכר לשביעית אלא לארצות הקרובים לארץ ישראל כמו בכל ומצרים, [וע"י מנח"ש (שביעית י, א' אות ג') שדן לפי השיטות ששמיט"כ נוהג רק באר"י, מה הדין במקרה שהמלוה בחו"ל והלוה באר"י ע"ש, וע"י שבט הלוי (ח"ט חו"מ סי' רצ"א ס"ג ב)].

שו"ע ס"א: נוהגות מן התורה. דעת העיטור (אות פ' ביני פרוזבול) דשמיטת כספים בזמה"ז דאורייתא, דקי"ל כרבנן דרבי [ע"י בספר כפתור ופרח (פרק מ"ט) שהביא את דעת העיטור], וכ"כ הרמב"ן בספר הזכות (גיטין לו). והעתיקו בספר התרומות (שער מ"ה ח"א אות ד) ע"ש, וכ"כ הרמב"ן בחידושיו לגיטין (שם), אולם ע"י ברמב"ן בחידושיו למכות (ג): שכתב ששמיטת כספים בזמה"ז מדרבנן, וע"י לקמן שיטות ששמיטת כספים נוהג בזמה"ז מדרבנן, וכ"כ האו"ז (מס' ע"ז סי' ק"ז) בשם רבינו שמואל.

שו"ע ס"א: ומדברי סופרים. ע"י רמב"ם (שמיטה פ"ט ה"ג), וז"ל "ומדברי סופרים שתהא שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה בכ"מ, ואע"פ שאין היובל נוהג כדי שלא תשכח תורת שמיטת כספים מישראל, עכ"ל, והרה"ג ר' יעקב אדלשטיין זצ"ל (בעקבי אמונה שם) מקשה שבכל מצות שלא נוהגות בזה"ז לא מצינו שתקנו רבנן שלא ישתכחו, וכאן מה החסרון בזה שישכחו, כשיחזרו השבטים אז יפרסמו שצריך לעשות שמיטת כספים, ומדוע הוצרכו דוקא במצוה זו תקנה שלא תשתכח, ואולי י"ל דכיון דהיא מצוה שקשה לאדם דהיינו לוותר על חובו ולא לתובעה, אם לא יתקנו מעיקרא יקשה אח"כ להחזיר ולקבוע מצוה זו, ולכן תיקנו זכר למצוה זו בדוקא.

שו"ע ס"א: נוהגת בזמן הזה. דעת הרמב"ם (פ"ט משמיטה ה"ג) דשמיטת כספים בזמה"ז דרבנן, וכ"כ הרי"ן בגיטין (לו). וכ"כ הראב"ד המובא ברמב"ן וברשב"א בגיטין שם, וכ"כ הרא"ש בגיטין שם בשם ר"ת בספר הישר דשביעית נוהגת בזה"ז, [אבל לא פירש אם נוהג מהתורה או מדרבנן], וע"י בספר הישר (סי' קכ"ד וס' קל"ח).
וכ"כ הרא"ש במכות (ג): ששמיטת כספים

הערכאות, אם לא ירצה לדון בידי ישראל כמבואר בתשו' הרא"ש (כלל י"ח ס"ד, כלל ס"ח ס"י ג).

ועוד שמדברי רוב הפוסקים מוכח שא"א להתנות אפי' על דין דרבנן, ובפאת השולחן (סי' כ"ט ס"ק ד') ביאר שהמהרי"ל סבר שהלשון "בין בדיני האומות" ממשמעותה כמו ע"מ שלא תשמיטני בשביעית" [ואף שהרא"ש לא קבל א"ז, המהרי"ל סמך ע"ז לקיים המנהג], שהוא לא רוצה לעבור את מצות השמיט"כ לגמרי, אלא שהלוה לא ישמטנו, ובאמת כך נראה מתשו' מהרי"ל שהלשון "בין בדיני האומות" זה כמו "שלא תשמיטני בשביעית".

הערה מס' 6: שלא תשמיטני בשביעית. ואפש"ל ביותר ביאור שאה"נ שהרמ"א סובר ששמיטת כספים בזה"ז לא נוהג, ולא צריך להגיע לטעמים והסברים למה לא נוהג, והרמ"א כותב "וכבר כתבו האחרונים טעם למנהג שאין נוהגין שמיטה", ולכא' למה הרמ"א צריך להביא עוד טעם שהרי כבר כתב ששמיטה לא נוהג בגלל שאין שמיטת כספים נוהג בזה"ז, אלא הרמ"א בא לומר שגם לשיטתו שכן נוהג שמיט"כ בזה"ז, יש טעמים למה לא נוהגים להשמיט, וזה רבינו הקצות מביא שהרא"ש שהביא טעם למנהג שזה כאילו התנה וכו', וזה מוכח מפני שהרא"ש סובר ששמיט"כ נוהג בזה"ז מדרבנן (רא"ש מכות ג:), ולכן צריך להגיע לטעם שכאילו התנה, וזה לא קשור לרמ"א שנוקט כצד ששמיט"כ לא נוהג בזה"ז.

הערה מס' 7: אין השביעית משמטתה. וכך ביאר גם הגראצ"ה קמאי (הור"ד באהל תורה ח"ג סי' ב').

שם. אינו בכלל השמטת שביעית. וכך כתבו הישועות ישראל (מקוטנא סי' ס"ז) ובחידושי הגר"ח (כתובות פג. בענין ירושת הבעל).

שם סוד"ה אמנם הקה"י. הגר"י אדלשטיין זצ"ל (בעקבי אמונה על הרמב"ם שמו"י פי"ט ה"י) מביא מהתבואת שור (ע"י בכור שור מכות ג: וע"י מנח"ב תפ"ב, וע"י פתחי תשובה חו"מ ס"ז, ב'. וע"י לקמן הערה י"ז שמביא את הגר"א בשם החת"ס)

רמ"א ס"א: דאין שמיטה נוהגת בזמן הזה. ע"י באר הגולה (אות ב') שכתב במש"כ רמ"א דאין שמיט"כ נוהגת בזה"ז היינו בחו"ל. הערה מס' 3: מלוה על פה ישמט. ע"י ב"ח מה שמקשה שלא קי"ל הכי, וכן ע"י בדה"ב בב"י שלטי הגבורים (בב"מ קי: אות א') מהרשב"ם (שו"ת חו"מ סי' ל') לבוש, תומים, ועוד, והגר"נ גשטטנער זצוק"ל בנתן פריו רוצה לומר שגם אם זה לא כגבוי דמי, מכל מקום רואים שר' יוחנן (גיטין לו.) מסתפק במלוה בשטר אי משמט, וכיון דבזה"ז הוי רק ספיקא דרבנן שפיר מקילינן, [וע"י בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' פ"ג) שהביא ראייה למהרי"ק].

הערה מס' 4: אף לענין מלוה על פה. אבל הב"ח השיג על התה"ד וכתב דמש"כ לחלק בין ארצות הקרובים לאר"י ובין הרחוקים, אין לזה עיקר בגמ' ובפוסקים ובתשובות ואין לנו לבדות מלבנו סברא להקל ולתלותה בדברי הר"י עי"ש, וגם התומים כתב לפקפק בסברת התרוה"ד עי"ש, ובאמת סברת התרוה"ד בדברי גדולי קמאי שהובאו לעיל, הר"י אברצלוני והראב"ד בר יצחק והמאירי במגן אבות (הובא ג"כ לעיל) אומרים כך.

הערה מס' 5: מתנה שומר חנם להיות כשואל. ע"י תומים (כאן ס"ק ב') שהקשה שאת הטעם הזה כבר אמר הרא"ש ודחהו בגלל שזה כמו שהתנו ששביעית לא תשמט וזה מתנה על מ"ש בתורה שתנאו בטל, ורק כשמתנה שהלוה לא ישמט אותו תנאו קיים ומתרחץ שהמהרי"ל סבר שהמתנה על דברי חכמים בדבר שבממון תנאו קיים, וכיון ששמיטת כספים בזה"ז דרבנן מועיל תנאי שלא תשמט השביעית, [והרא"ש שלא הסכים לזה סבר שגם באיסור דרבנן אין תנאו קיים].

ומ"מ כתב שקשה לסמוך על סברא זו, שאף אם מועיל תנאו לעקור דין שמיטת כספים, צריך שהוא יתנה בפירוש שלא תשמט השביעית, אבל כשכותבים בכללות שהמלוה יכול לדון בידי האומות, אין כונתם לעקור דין השמיט"כ אלא שיוכל המלוה לכוף את הלוה לפרוע, (וכך כבר כתב התרוה"ד), אצל

ההלואה שמלבד שמחייב את חוב ההלואה, זה ממש ג"כ בקנין כסף להתחייבות החדשה, אמנם עי' קה"י (שביעית סי' כ"ב ד"ה וצ"ע, מכות סי' ב' ד"ה וצ"ע) שכתב שא"א לומר שכסף ההלואה משמש לקנין, ועי' שיעורי הגרש"ר (מכות ג: אות קס"ו) עי"ש.

שם: לעשות קנין. ולשיטות שיש התחייבות חדשה, אז אם יש קנין אז הלואה לא יכול לחזור בו אח"כ.

שם ד"ה בענין זכות ממון: לחול עליו דין שביעית. עי' בשו"ת בית דוד (ח"מ סי' י"ז) שאומר שאפשר לעשות את התנאי גם אחרי ההלואה, אז רואים מזה שזכות ההפקעה חל רק בשעה שראוי להשטם. ועי' בשביבי אש (בתוך ספר שמיטת כספים כהלכתה. סי' ו') שדן בענין זה.

שם ד"ה והנה הגרעק"א: רק דרך פקדון. וקצ"ע מה שייך לומר שיהא פקדון, הרי למעשה מותר לו להציאם, וא"כ בהכרח הוי מלוה.

שם: שזה התחייבות חדשה. לכאור' הקושיא שזה לא נקרא שהחוב לא נשטם, אלא שזה התחייבות חדשה והחוב הקודם כן נשטם, לפי רעק"א החוב לא נשטם, וזה נהי' פקדון ולכן לא נשטם.

הערה מס' 8: שכבר נשטם החוב. עי' שיח השדה להגר"ח"ק זצ"ל (ליקוטים סי' ג') שכך כתב. אבל בשביבי אש (סי' ג' אות יב ואות יג) כותב שאליבא דאמת א"א לומר א"ז, לפי שידוע שיטת הב"ח (ח"מ סז) וכן הובא בכנה"ג בשם הרדב"ז, שדוקא בחובות שהיו לפני כניסת שנת השמיטה בזה אומרים שחל ע"ז הלאו של לא יגוש בתחילת השנה, אבל בהלואות שנעשו בשנת השמיטה לא חל עליהם איסור נגישה עד סוף השנה, ואם נגיד שלרא"ש שרק בשנת השמיטה יש איסור נגישה ותו לא. נמצא שעל החובות שנעשו בתוך שנת השמיטה לא יחול עליהם כלל לאו זה, שהרי אחרי השמיטה ליתא להאי לאו, ובתוך השנה לחובות האלו שנעשו בתוך השנה ג"כ אין איסור בכה"ג כנ"ל. ותימא לומר כן.

שנכון שיכול להתנות שאני לא ישטם בשביעית, אבל מ"מ הוא עובר על איסור של השמר לך וגו' שלא גרע מאחד שנמנע להלות שהרי בלי תנאי הוא לא ילוה לשני, ואומר שם הגר"י אדלשטיין זצ"ל שלפי ביאורו של הקה"י ברמב"ם שהחוב כן נשטם ויש התחייבות חדשה, אז לכאור' אין את האיסור של השמר לך וגו', ולא נאמר בתורה שלא לעשות התחייבות חדשה, אבל לכאור' לתבו"ש שהבעיא הוא שנמנע להלות בלי תנאי, אז זה ג"כ חשיב שהוא נמנע, מכיון שהלואה ביקש שילונו בלי תנאי, והמלוה דרש תנאי.

שם. האחיעזר (ח"ג סי' פ"ב אות ג') כתב שלמה שביעית לא משמטת את ההתחייבות החדשה, בגלל שכשאומר ע"מ שלא תשטמי בשביעית, כונתו שאם לא יפרע לו אחרי שביעית אז המעות יהיו גזל בידו ויהי' מחויב להחזיר, ולכן אף ששביעית משמטת את כל החובות הלואה מוכרח לפרוע, מכיון שאם לא יפרע אז המעות יהיו גזל בידו.

שם ד"ה אמנם החזו"א: דתנאי שבממון קיים וכו"ר. וראיתי שיש שרוצים לבאר את הרמב"ם, שהרמב"ם בא לבאר שבכל בשאר המקומות כשמתנה על דבר שבממון היינו שזה כעין מחילה שמוותר ומוחל על זכות שזה לטובתו, וזה דבר שמוכן ופשוט שיכול להתנות על דבר כזה, אבל לגבי שביעית הרי עכשיו בגלל התנאי הוא משלם ממון שמעיקר הדין הוא לא חייב בזה, והתנאי בא לחייב אותו, וזה בא הרמב"ם לבאר שלא אכפת לנו משום שדבר שבממון האדם יכול לחייב את עצמו אף בממון שלא חייב בו ע"י התחייבות, וכ"ש שכאן שהוא מותר על הזכות שיש לו להשמיט את החוב, ומתנה שלא יחול דין השמיטה בחוב, ופשוט שהחוב שחייב אחרי התנאי לאחר שביעית הוא חוב של ההלואה, ולא חוב חדש שבא מכח התחייבות חדשה, ויש לעי' עוד.

שם: כדי שלא יוכלו לחזור בו. בספר שמיטת כספים כהלכתה (עמ' שג) ביאר שהקנין שמחיל את ההתחייבות, זה כסף

להתנהג במדת חסידות, ומ"מ יקבל היות רוח חכמים נוחה ממהלוח המחזיר (כלדקמן מ"ט), והמלוה כבר יצא ידי שמיטה כדיבור שאמר משמט אני ע"כ, [עיי"ש מה שמסתפק מה טיבה של מתנה זאת, האם זה מתנה או זוכה מן ההפקר או שזה כממונו, לענין מודר הנאה ולענין קידושין יע"ש].

הערה מס' 10 ד"ה עוד יל"ע: דהוי מילתא דאיסורא. עי' חידושי הרי"ם (גיטין לו.) שכתב שבאמת לא מועיל התנאי שלא תשמטנו בשביעית, אלא לענין שלא יפרע החוב ויכול לגבות אחר שנת השמיטה, אבל לענין לתבוע בשנה השביעית עצמה לא מהני כלום, דהוי מילתא דאיסורא.

שם: שאין שביעית משמטתו. עי' שביבי אש (סי' ד' אות ו') שג"כ הקשה א"ז, ונשאר בדוחק להעמיד כן את הגמ', וצ"ע.

שם ד"ה והנה דעת: ואינו תנאי שבממון כלל. עי' מאסף אהלי שביעית (פר' מטות גליון 39) בדברי מרן הגר"ד לנדו שליט"א שג"כ שואל א"ז ומתריך, וז"ל "וי"ל דבשרשו זכות של הלוה, והוא ענין ממוני ע"כ, וע' שערי חיים (גיטין סי' נ"ב) שמבאר את דעת היראים שמתו שהתורה אמרה לא יגוש, אז מלבד האיסור ליגוש נאמר בזה שלמלוה אין כח תביעה על הלוה, ואמנם החוב לא פקע והלוה מצד עצמו חייב לפרוע, אבל המלוה איבד את הכוח שלו לתבוע והוא כאחד שאינו בע"ד, ולפ"ז ששורש המצוה הוא שאחרי שביעית פקע כוח התביעה מהמלוה, אלא שהתורה הוסיפה שיש בזה מצו"ע ואם עובר ותובע עובר בל"ת, ולכן כשעושה תנאי זה תנאי על דבר שבממון, דהיינו שישאר לו כוח התביעה אחרי שביעית.

ועי' בשיעורי ר' דוד (מכות ג: רכ"ב) שמתריך שאע"פ שלדעת היראים לא חל שום דין ממוני בזמן השמטת כספים אלא הוא מזכויותיו של הלוה שהמלוה יפקיע את חובו ויגיד לו משמט אני, ולכן אם עשו תנאי שלא תשמט התנאי קיים, ע"כ.

ונראה שתירוצו של הגר"ל שאומר ששורשו זכות של הלוה, הן הדברים שר'

ודוחק לומר דלצדדין קתני שבאמת בחובות אלו יחול האיסור מסוף השנה ואילך, ואילו בחובות שהיו לפני השמיטה יהי' הלאו רק בשנת השמיטה ולא לאחריה, דמאן פסקיה לקרא בסכינא חריפא למימר הכי, ומסיים והרציתי הדברים לפני הגר"ח שליט"א (וצ"ל) והסכים עמי.

שם: יקח כמתנה בעלמא. אמנם עי' במשנה ראשונה (שביעית פ"י מ"ח) וכן רבינו בחיי (דברים טו, ב) עי"ש, שנקטו לדינא דאף אם נותנם בתורת פרעון רשאי המלוה ליטלם.

שם: בכלל שונא מתנות יחיה. עי' בכתבי מעדני ארץ (שביעית פ"י מ"ח בגדר החוב שאומר לו אע"פ כן אות ב') שכותב שגם מה שאומרים שהלוה נותן למלוה בתורת מתנה זה לא מתנה גמורה, אלא יש עוד על המלוה קצת חוב לשלם, [נדעת רש"י (גיטין לו:) שהמלוה מצי למיתלי ליה להלוה עד שיאמר לו אעפ"כ, ואם זה מתנה גמורה הרי קי"ל דתלויה ויהיב לאו כלום הוא, ואף אם נגיד שכאן זה אחרת בגלל שרוח חכמים נוחה הימנו והו"ל כמצוה לשמוע ד"ח, מ"מ זה גופא שיכול לכפות אותו צריך טעם איזה זכות יש לו על כך, אלא ע"כ שנשאר עוד קצת חוב וזה הזכות שיש לו, וכן מהעובדא (גיטין שם) דרבה דהוה עציב על כך שלאחר שאמר לאבא בר מרתא משמט אני, לא אמר לו אבא אעפ"כ, אע"פ שבודאי לא היה רצונו של רבה לקבל מתנות בעלמא, אלא ודאי שזה לא מתנה גמורה, ולכך לא שייך בזה שונא מתנות יחי' מפני שאינו מתנה גמורה.

שם: בכלל שונא מתנות יחיה. עי' משנת יוסף (שביעית פ"י מ"ח - תוספות אחרונים) שמביא מספר קול סופר וז"ל ולכאור' קשה מה קמ"ל שמותר לקבל ממנו מתנה, וי"ל דקמ"ל דאף מי שגדר בעוד שלא לקבל מתנה, מדכתיב שונא מתנות יחיה, כדמצינו בתנאים בגמ' (עי' לעיל הע' 20 מה שכתבנו ראי' מעובדה דרבה עי"ש), כאן מותר לקבל דהלא כנגד מעותיו שהלוה לו הוא שקבל, ע"כ.

ועי"ש שהביא מספר משנתו של רבי עקיבא, וז"ל ולענ"ד נראה שלא אמרו שרשאי לקבל, כי אם ראוי ונכון שיקבל ממנו, ואף אם רצה

שם ד"ה ועדיין יל"ע: וצ"ע. לפי הביאור הנ"ל שבדיני עכו"ם כלפי הב"ח זה התחייבות חדשה, אז למה שיהי צ"ל משמט אני, ויש לעי, וצ"ע.

הערה מס' 14 ד"ה ומעתה דן: הלואה ולא פקדון. עי' שו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' א' רס"ה) שכתב שנראה שמחצית ההלואה שבעסקה אינה הלואה גמורה, אלא חכמים עשאוה כמלוה לטובת המלוה, וראיה ממה שזה לא נעשה מטלטלין אצל בניו וגובה מהם בעל המעות בלא שבועה, אמנם הרדב"ז סותר משנתו ששם בח"ג (סי' תקצ"ב) כתב שמחצית המלוה שבעסקא היא "ראוי" ולא "מוחזק", ולכן בעל לא יורש עיסקא ובכור לא נוטל פי שנים, ומבואר שמחצית ההלואה היא הלואה גמורה.

ןוע' שער המשפט סי' רע"ח סק"ב, ועי' בשו"ת הרדב"ז ח"א (סי' רט"ו), ובתומים (סו, ו) וכ"ה בחוט השני (סי' א') ובשו"ת צמח צדק החדש (יו"ד סי' פ"ב סק"י) ובפאת השולחן שביעית (ק"ט, כ"ח) והאריכו בזה. וראה מש"כ בזה בטוב טעם בשו"ת זית רענן (כרך ב' סי' ט"ו הע' ו') וע' בחוות דעת (יו"ד קסו, א) ובשבות יעקב (ח"א חו"מ סי' קע"ב) שכתב שעיסקא אינה הלואה גמורה, וביאר החקקי לב (חו"מ סי' קנ"ד) שהטעם הוא משום ששניהם לא מתכוונים להלואה בכלל, אלא תיקנו זאת לטובתם.

קצוה"ח סעיף ג': שחייב עצמו לאחר עשר שנים. הגר"נ געשטטנער זצ"ל (בספרו ונתן פריו עמ"ס מכות) מתרץ את קושית רבינו, שאיפה שהתנה במפורש אז מועיל התנאי, אבל כאן במלוה ל"י שנים מה שהתחייב לשלם אחר י" שנים, כונתו באופן שביעית לא משמט כגון אם ימסור שטרותיו לבי"ד יעשה פרובזול, שאז יתחייב לשלם אחר י" שנים, אבל אם השביעית תשמט לפני כן אז אין עליו חיוב כלל, ונמצא שאין תנאי, וע"ז אומרים שמ"מ גם בכה"ג אם לא מסר שטרותיו לבי"ד או לא כתב פרובזול שביעית לא משמט, משום דהשתא לא קרינן ביה לא יגוש.

וכך כבר תירץ בנחל יצחק (סו, א) וכעין זה

דוד אומר, אלא שר' דוד אומר שזה לא דבר שבממון אלא איסור ויש ללוה זכות בזה, אז מה הם המשך דברי הגרד"ל שהוא ענין ממוני, הרי די בזה שזה זכות של הלוה, וכן ההיפך שדי בזה שזה דבר שבממון, ויש לעי'.

ואולי כונתו לב' התרוצים הנ"ל, שלתרוץ הא' זה כן דבר ממוני, וזהו מה שהגר"ד אומר והוא ענין ממוני, ולתרוץ הב' זה לא דבר ממוני אלא זכותו של הלוה, וזה תחילת דברי הגרד"ל ששורשו זכות של הלוה, אבל מדקדוק לשונו לא נראה כן שהרי כותב "בשרשו זכות של הלוה והוא ענין ממוני", שמשמע שהזכות של הלוה הוא ענין ממוני, ויש לעי'.

שם: את החוב מלנוגשו. לכאור' הדברים הם הפוך מדברי השערי חיים הנ"ל, שאם עושה תנאי אז לא נשמט הכח תביעה, ועוד יש לעי' שלפי התרוץ שמתחייב התחייבות חדשה אבל החוב הראשון לא נשמט ונשאר חייב, וצ"ל שהמלוה מוחל על החוב הא' אם הלוה מתחייב מחדש, וביותר שדעת הקצות שהובא (סי' קב, ב) שבתביעת המלוה נוצר חיוב פרעון, אז כאן את החוב הא' המלוה אסור לו לתבוע, אז ודאי שהמלוה מוחל ללוה על החוב הא', ולכן לפי דעת הנתיבות שחולק על הקצות וסובר שגם בלי תביעת המלוה מוטל על הלוה מצות פרעון, כאן המלוה מוחל ע"ז.

שם: יפרע לו את החוב מעצמו. לפי התירוצ' הזה שהלוה יפרע מעצמו בלי תביעת מלוה, אז לכאור' לפי הקצות (הנ"ל) שמצות פרעון נעשה בתביעת המלוה, ובלי זה הלוה לא צריך לפרוע, אז כאן כשעושה תנאי שיפרע מעצמו בלי תביעה אז המלוה מתנה שלא יביא את הדין הזה.

הערה מס' 11 ד"ה ונראה מזה: אין בזה לא יגוש. ובדוחק אולי אפשר"ל שכשמתחייב גם בדיני עכו"ם, ובדיני ישראל הוא נפטר מהחוב, אז כלפי דין התורה ההתחייבות בדיני עכו"ם זה התחייבות חדשה, ולכן אין בזה לא יגוש.

שבשנת השמיטה עצמה לא קרינן לא יגוש. ובספר מעשה בצלאל (שהוא פי' על הריקאנטי) כתב לפרש ע"פ הקצות שכתב בשם הירושלמי שהמלוה לי' שנים שמיטה לא משמטת, בגלל שזה כתנאי ולא בגלל שהשתא לא קרינן ביה לא יגוש, ולפי"ז י"ל דהתנה רק על השנה הי' שיתחייב לשלם, ולא יפעיל עליו דין שמיטה, אבל על הזמן שאח"כ הוא לא התנה, וחל עליו דין שמיט"כ מכאן ולהבא עי"ש. ועי' נתן פריו כאן (סי' קט"ז).

ועי' נתן פריו שכתב שלפי הריקנטי יתיישב מה שהקשה הב"י על הרא"ש, שכתב שכיון שיש ב' לשונות בגמ' במלוה לחבירו לי' שנים אם משמט, ע"כ נקטינן לקולא משום דשביעית דרבנן, ואינו משמט, ובוה וקשה דהא בספיקא דממונא נקטינן לקולא לנתבע וכאן זה הפוך קולא לתובע.

ולפי הריקנטי לק"מ שהרי באמת אנו לא כופין כלל את הלוה לשלם בשום מצב, שהרי בתוך עשר שנים עדיין לא הגיע זמן פרעונו ולא צריך לשלם, ולאחר י' שנים שפיר משמט, ומה שאמרו בגמ' דאינו משמט, אין בו נפק"מ אלא שאם בא לזה לשלם בתוך י' שנים, המלוה לא צ"ל משמט אני, וא"כ כל הנפק"מ היא רק למלוה אם צריך שיאמר משמט אני או לא, וזה לא נוגע ללוה, שהרי בידו לא לרצות לשלם כלל, שהרי לפני י' שנים אין חייב לשלם כלל, ואחרי י' שנים הלא החוב נשמט, ונמצא שאין כאן חומרא כלל להנתבע שהרי לא מחייבים אותו לשלם כלל, עי"ש.

הערה מס' 50 ד"ה אמנם באמת: בעלמא משמטת וכו'. באבן האזל (כאן) תירץ קו' הלח"מ באופ"א, דהתנאי באונאה הוא בגוף המקח שיחול המקח באופן שלא מחייב אונאה, וע"ז אמרינן דתנאו בטל, ואילו התנאי בשביעית הוא שאם יתבע ממנו לאחר שביעית המעות יהיו בגדר פקדון וממילא לא יהא בהם דין שמיט"כ, ולכן התנאי קיים דאינו מתנה עמשכ"ב.

הערה מס' 58 ד"ה ובאמת: דמי הפרה

כתב הרשב"א (תשו' ח"ב סי' שי"ב) שאפי' במקומות שנהגו לכתוב בשטרות ע"מ שלא תשמטני שביעית, אם מצאנו שטר שלא כתוב בו לשון זו שביעית משמטתו, שאע"פ שכל תנאי שנוהגים בו בני המדינה אין צריך לכתבו, היינו דוקא בתנאי שאם לא יחול כעת יפסיד, ולכן בודאי עשה את המעשה על דעת התנאי. אבל כאן הרי יכול לכתוב פרוזבול, ולכן אין הכרח שמתנה עמו שלא ישמט אותו בשביעית.

והאחיעזר (ח"ג סי' פ"ב) מתרץ ע"פ ביאורו, שלמה שביעית לא משמט את ההתחייבות החדשה בגלל שכונתו כשאומר ע"מ שאם לא יפרע לו אז המעות יהיו גזל בידו, וזה דוקא בנעשה בדרך תנאי, אבל המלוה לי' שנים אע"פ שזה כהתחייבות מפורשת לשלם, מ"מ הלוה לא מחוייב לקיים את ההתחייבות, שבהא השביעית ומשמטת את התחייבות זו.

קצוה"ח סעיף ג': בפירוש לאחר עשר שנים. יש לעי' בתי' הקצות שהרי מה שחילקו בב"מ (נא.) אי ודאי קא עקר או לא, זה רק לרבי מאיר שסובר שהמקדש ע"מ שאין לך עלי שאר וכסות תנאו בטל, בגלל שגם בדבר שבממון זה מתנה עמש"כ בתורה ותנאו בטל, ושואלת הגמ' דילמא ששמואל שאומר לגבי אונאה שתנאו קיים דלא כר"מ, ואומרת הגמ' שבאונאה ר"מ מודה שתנאו קיים בגלל שזה לא ודאי קא עקר, אבל להלכה שקי"ל כר' יהודה שהמקדש ע"מ שאין לך שאר וכסות תנאו קיים, שס"ל לר"י שאע"ג דודאי קא עקר תנאו קיים בגלל שבדבר שבממון תנאו קיים, א"כ לכאור' במלוה לעשר שנים אע"ג דודאי קא עקר, מ"מ כיון שזה דבר שבממון אז תנאו קיים.

קצוה"ח סעיף ג': במלוה על המשכון עי"ש. בתשובת רבינו מנחם מריקאנטי ז"ל (סי' שני"א) כתב וז"ל צ"ע אי משמט מעשר שנים ואילך או לא, ונ"ל דמשמט עכ"ל, ודבריו צ"ב שודאי אם עבר שמיטה נוספת אחרי הי' שנים פשיטא שמשמטת, ואם מחמת השמיטה הקודמת מהיכי תיתי ישמט, כיון

בקצות (ע"ב, כג) דגם אם המלוה לא נטלו בתורת משכון אינו משמט יעו"ש באריכות, וראה עוד מ"ש בזה בהערות של ספה"ת (הנדמ"ח הע' 11) שזה תלוי בסיבת הפטור במשכון אם הוא משום הקנין או משום התפיסה, ובזה נחלקו הרמב"ם ובעל המאור, ועי' בהערות שעל התומים (מכון זכרון אהרן) מה שמעמידים בזה את מחלוקת הקצות והתומים.

שם ד"ה וראה באו"ת: אין החוב קיים בתוך הזמן. עי' שיח יצחק (מכות ג:) שכמדומה כתב אופן שגם בתוך הי' שנים יכול המלוה לגבות, באופן שהלוה מבזבז את הכסף שאז מותר לגבות ושייך לא יגוש עי"ש, ועי' שם לאיזה שיטה כתב א"ז, ולפ"ז מה אומר התומים שבתוך הי' שנים החוב לא קיים, הרי אם הלוה מבזבז את הכסף המלוה יכול לגבות אז רואים שיש חוב, ואולי באמת אין חוב ורק יש דין מיוחד באופן שהלוה מבזבז את כסף.

שם: בדברי הכס"מ עי"ש. ראה בספר שביבי אש (סי' ט') שהביא תשובה מהגר"ש וואזנר זצוק"ל (שמיט"כ כהלכתה) שכותב שמה שהתומים מבאר את הב"ח שסתם הלואה ל' יום שביעית משמט, וזה לא כמלוה ל' שנים שביעית לא משמט, בגלל שסתם הלואה ל' יום, וא"א לתבוע בתוך הל', אבל אם המלוה תפס בתוך הל' יום מועיל התפיסה, ולכן זה בכלל לא יגוש כיון שיכול לקחת את החוב, משא"כ מלוה ל' שנים שלא רק שא"א לתבוע בתוך הל' יום, אלא שאם המלוה עבר ותפס לא מהני התפיסה.

וכתב הגרש"ו שהב"ח לשיטתו (ח"מ סי' ע"ב) שכתב על מה שכתב הטור (שם ה) שבלא הגיע הזמן של הלואה אינו יכול לכוף למלוה לקבל הלואה במדבר, וכ' הב"ח שם דבסתם הלואה ל' יום גם תוך ל' יום הו"ל כהגיע זמן, והלוה יכול לכפות את המלוה לקבל הלואתו, ושפיר מוכן הב"ח דאזיל לשיטתו. ועי' שם (סי' י' אות ה, ו) שכתב שאפש"ל שלאו בתפיסה תליא מילתא, שהרי בגמ' (שבת קמח:) שפשיטא למ"ד הלואת יו"ט לא

דומה להשאלה. ובביאור דעת התוס' שגם גבי שאלה יש קביעות זמן ל' יום, עי' שו"ת עין יצחק (אבהע"ז סי' מ"ח) עי"ש.

שם ד"ה אלא: אי"ז מונע מהשביעית מלשמט. עי' גידולי תרומה (שער מה אות יג) וז"ל ודברי הרמב"ם ז"ל בפירושו המשנה כך הוא הבנתם כשיעויין בהם, הא למה זה דומה למלוה עד סוף זמן מה, ויומא דמשלם זימניה הוא עכ"פ של מוצאי שביעית, ואירע ער"ה בשבת, האם נאמר שבשביל שלא היה יכול לתבוע בשבת לא קרינא בו לא יגוש, ולא תשמיתנו השדביעית, הא ודאי נראה שאינו עולה על הדעת עכ"ל.

ובמאסף אהלי שביעית (גיליון 41 נושא ונותן באמונה) ראיתי לא' שכתב שהאיסור לגבות בשבת הוא מהרמ"א (ש"ז, י"א), ובמשנ"ב (שם, מ"ו) כותב שאם פורע בלשון חזרה ולא בלשון פריעה אז מותר גם בשבת, וכ"ז בדבר שהוא צורך שבת, אז לא קשה שיש בו נגישה והוא פורע לו בדבר שהוא צורך שבת. אבל יש לדחות שהרי ברגע האחרון של שבת שא"א כבר לפרוע, שהרי זה כבר לא יהי' לצורך בשבת, אז חזר הקושיא שזה לא יגוש, ואפש"ל שלצורך יו"ט (ר"ה) מותר להחזיר בשבת, ובפרט בנידו"ד דאין לך צורך גדול מזה, דאם ישמט החוב לא יהי' לו סעודת יו"ט ע"כ.

שם: לסלק את הלא יגוש. לכאור' אפשר לחלק בין המצב של איסור נגישה בגלל איסור שבת ביום האחרון וכדו', לבין סתם הלואה ל' יום שאם חל שבת ביום האחרון אז אפי' שא"א ליגוש יש השמטה, אפשר לומר שזה בגלל שמן הדין אפשר ליגוש, רק יש חסרון בהיכי תמצא של זמן, לכן זה לא נראה שא"א ליגוש שהרי הוא כן בר נגישה, משא"כ באיסור הגביה והנגישה בגלל סתם הלואה ל' יום, זה חסרון בדין שאין לו שום זכות בדין לגבות.

קצוה"ח סעיף ה': פי' בתורת משכון. עי' מש"כ בזה בחשק שלמה (הגה"ט סקי"ב סקי"ג) ובאבני החושן (סק"ז) ובמנח"ח (תעז, יא) ובשו"ת דבר אברהם (ח"ב סי' יז בהג"ה), וע"ע

ופלוני הדיינין וכו', וכן ברש"י (בב"ק לו.) גבי יתומין אין צריכים פרוזבול" דבלאו הכי לא משמט שביעית לחוב שלהן, דאנן ידייהו דיתמי אנן ורמי עלן להפוכי בזכותיהו, הלכך שטרות שלהן כמסורים לב"ד דמי, ותנן המוסר שטרותיו לב"ד אין משמיטין, וזהו גופו של פרוזבול מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינין".

ובתוס' במכות (ג:) הקשו על רש"י דס"ל דפרוזבול היינו מוסר שטרותיו לב"ד, דהא במס' שביעית (פ"י מ"ב) תני המוסר שטרותיו לב"ד והדר קתני פרוזבול אינו משמט, אלמא תרי מילי גינהו, ומוסר שטרותיו לב"ד מדאורייתא אינו משמט, והרמב"ן והר"ן (גיטין לו.) כתבו דהיכי דמסר שטרותיו ממש דאורייתא הוא, אלא דאתא הלל ותיקן דאע"ג לא מסר ואפי' אינן בידו, ומכי אמר מוסרני לכם כמאן דמסר דמי ע"ש.

ועי' בנתן פריו כאן שאומר שנראה שכך דעת רש"י, ומה שכתב דמוסרני לכם היינו מסירת שטרות אין הכונה מסירה ממש, אלא שהוא מוסר לב"ד השטרות הנשארים בביתו של לוח וכאלו מסורים בידם דמי. וכן מוכח מרש"י (גיטין לו.) שכתב גבי רבנן דבי רב אשי מסרי מילייהו להדדי וז"ל, בלא כתיבת פרוזבול אלא כך אמר לחברים הרי אתם בי"ד וחובי מסור לכם לגבות כל זמן שארצה עכ"ל, הרי דלא הזכיר שטר אלא מסירת חוב בלבד, ועכ"פ מבואר דהלשון מוסרני לכם הכונה או על מסירת שטרות או על מסירת החוב.

וכן מתבאר מלשון הר"ן (גיטין לו.) וז"ל "וזהו גופו של פרוזבול מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינין שבמקום פלוני את כל חוב שיש לי אצל פלוני", ואינו גורס "שכל חוב" וכלשון המשנה והגמ' שלפנינו, אלא "את כל חוב" שהכונה שמוסר את החוב עצמו, וגם הב"י (כאן אות כ) העמיד כן לשון המשנה בשביעית וגרס "את כל חוב" וכן הוא בנמוק"י (בב"ק לו.) "כל חוב שיש לי", היינו שמוסר את עצם החוב, וכן הוא בספר העיטור (אות פרוזבול), וכן הוא בטור

ניתנה להתבע, אין שביעית משמטת הלוואה זו, כיון דלא ניתנה ליתבע וכמבואר בראשונים שם, ומדברי הגמ' מוכח ומבואר להדיא דאפילו להאי מ"ד מהני תפיסה, וכמו שהוכיחו הריטב"א והמאירי בסוגיא דהתם מהא דחזינן דרבה בר עולא מערים אערומי ואפ"ה חזינן דאין שמיטה משמטת, והטעם הוא בע"כ משום דאין בי"ד נזקקין לחוב זה. אמנם דאפי' בגוונא דמהני תפיסה נמי לא חייל דין השמיטה על החוב, ועיקר החילוק בזה הוא משום דהלוואת יו"ט אין בי"ד נזקקים למלוה, משום דאין לו זכות תביעה, דמשום איסורא דקעביד קנסוהו חכמים והפקיעו את זכות התביעה דידיה, משא"כ בסתם הלוואה אית ליה ממלוה זכות תביעה אפי' בתוך ל' יום, אלא דרמי איסורא אקרקפתא דגברא שלא לתבוע, ולהכי לא מזקקין ליה, כיון דזכותא מעליא אית ליה להכי מצינן למימר דחייל עלה תורת שמיטה ע"ש.

הערה מס' 60 ד"ה מיהו באמת: בתפיסה תחת ידו. עי' מאירי (גיטין לו.) שכתב, "ונראין הדברים מכל מקום שאם היה ביד המלוה פקדון מן הלוה שיכול לעכבו, ולומר כבר החזקתי בפקדון קודם שישמט, דעביד איניש דינא לנפשיה במקום פסידא וכו' וכן מצאתיה לגדולי הדור" וכ"ה בריטב"א (ב"מ סו.) בשם הרשב"א מן ההר.

שו"ע סעיף י"ט: גופו של פרוזבול. מוסרני לכם וכו' עי' רש"י (גיטין לו.) שכתב וז"ל מוסרני לכם את שטרותי שאתם תהיו נוגשים ואני לא אגוש, ולקמן מוקי דיש כח בידם להפקיע ממונו של זה וליתן לזה, במקום שיש סייג ותקנה עכ"ל, ומבואר שהלשון מוסרני לכם קאי על מסירת השטרות, וכ"כ רש"י (גיטין לב:) "מוסרני לכם לקמן הוא בפרקין גבי פרוזבול שהוא מוסר שטרותיו לב"ד, דאיהו לא תבע ליה לבע"ח אלא הבי"ד והן יורדין לנכסיו ולא קרינא ביה לא יגוש", וכן ברש"י (מכות ג:) "מוסר שטרותיו לב"ד הוא פרוזבול שהתקין הלל, שכתוב בו מוסרני לכם פלוני

ויכול המלוה לגבותו כל זמן שירצה. ולשיטות הראשונים שמוסר חובתיו וכיו"ב, קשה מה הלשון "שאגבנו כל זמן שארצה" הרי ב"ד גובים ולא הוא, ועי' מש"כ בזה בספר נתן פריו.

שם: שכל חוב שיש לי. שכל חוב שיש לי שאגבנו וכו'. כן הוא נוסח המשנה שביעית (י, ב) וכן העתיקו הרמב"ם (ט, יח) וכן ברש"י (מכות ג:) ונמוק"י (ב"ק לז). אבל בגמ' (גיטין לו.) וכן ברא"ש ובר"ן (שם) ובטור (כאן) הגירסא "שכל חוב שיש לי אצל פלוני שאגבנו וכו'", ומשמע שצריך לפרט את שם הלוה, וכן בס' התרומות (שער מ"ה אות י"ז) "הרי שיש לי חובות על פלוני ופלוני והריני מוסר לכם וכו'", ובספר השמיטה (פ' י"ג) מובא שהיה מנהג הגר"ש סלנט זצוק"ל לרשום מעבר לדרך את שמות הלווים, וצ"ע שהפוסקים לא ביארו בזה.

קצוה"ח סעיף ו': לא שייך מפי כתבם. הקצות כותב שבדיינים לא שייך אליהם ולא מפי כתבם משום דהוי מעשה ב"ד, אמנם עי' תשו' חת"ס (ח"מ סי' רצ"ט ואבהע"ז ח"א סי' ק"ג) שכתב ההיפך שגם פסקי ב"ד אינם נחשבים אלא כעדות בעלמא, ומה שפוסק על פי כתבם, היינו משום כשבאו לדון אדעתא דהכי ירדו שיכתבו פסק דין על המתחייב וקבלו כן עליהם, עי"ש באריכות.

שם: אבל בעדים קשה. עי' נתן פריו שמתרין ע"פ חת"ס (ח"מ ק"צ) שכותב שלכאור' כל גט יש לפסול בגלל שזה מפיהם ולא מפי כתבם, שהרי זה לא נכתב ברצון האשה המתחייבת על ידו והיא מתגרשת בע"כ מהתורה. ותירץ דאע"ג דבשעת גירושין לא ניחא לה ולא נכתב לרצונה, מ"מ בשעת קידושין היא התקדשה אדעתא דהכי שאם ירצה הבעל לגרשה בע"כ הוא יכול עי"ש. ומעתה י"ל דה"ה והוא הטעם שמועיל פרוזבול שלא מדעת הלוה, שהרי בשעה שהלוה אדעתא דהכי קיבל את ההלוואה שהמלוה יוכל לעשות פרוזבול כדת של תורה, ולכך הו"ל שפיר מדעת המתחייב ולא הוי מפי כתבם.

כאן "מוסרני לכם כל חוב" וכן הוא בספרי (פ' ראה).

וכן יוצא בהדיא מדברי ספר התרומות (שער מה) המובא בב"י (אות נב) שכתב נוסח הפרוזבול "והריני מוסר לכם פרוזבול ויהיבית לכון במתנה בקנין ד' גרמידי מן ארעא דאית לי, ועל גביהון ארשיתי יתכון למיגבא כל שט"ח דאית לי על כל אינש וכו'", עי"ש הרי שהוא מוסר חבותיו לבי"ד על ידי קנין אגב ד' אמות קרקע.

אולם הרמב"ם בפיהמ"ש שביעית (י, ב) כתב "מוסרני אני לכם, אני מעיד אתכם על כך וכך", משמע שאינו מוסר חובותיו לבי"ד, אלא שהוא כעין מסירת מודעא שמעיד את הבי"ד על עצמו, שאומר להם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה.

ושיטת הרמב"ם מיוחדת היא, דס"ל שאין לפרוזבול שום שייכות וענין למסירת שטרותיו לבי"ד, וכאשר מתבאר כן מסדר דבריו בהל' שמיטה (ספ"ט הל' ט"ו י"ח) שמתחילה כתב "המוסר שטרותיו לבי"ד ואמר להם אתם גבו לי חובי זה אינו נשמט, שנאמר ואשר יהי' לך את אחיך וזה ב"ד תובעין אותו" וזה דינא דאורייתא, ושוב כתב ד"הלל תיקן פרוזבול, ואין כותבין פרוזבול אלא חכמים גדולים ביותר כבית דינו של רב אמי ורב אסי, שהיו ראויין להפקיע ממון בני אדם, אבל שאר בתי דינים אין כותבין, זהו גופו של פרוזבול מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה".

והיינו דפרוזבול מועיל דין הפקר ב"ד הפקר, שהלל תיקן שמי שיבוא לבי"ד וימסור להם שהוא רוצה לגבות חובו בשביעית יפקירו ב"ד ממונו של הלוה וחייב לשלם, ולהרמב"ם אתי שפיר הגירסא "שכל חוב שיש לי" שבאמת אינו מוסר את חובו כלל לבי"ד, אלא שמוסר מודעא לבי"ד ומעיד אותם על עצמו, שהוא רוצה שכל חוב שיש לו שיוכל להגבותו כל זמן שארצה, כלומר שאינו רוצה בהשמטתו, וכשמסר מודעא זו מפקירין ב"ד ממונו של לווה,

הפקר בי"ד ונותנים לאחר. וראה ברשב"א (גיטין לו:.) שתלוי בשני מקורות הגמ'.
שם ד"ה ומעתה נותר: עדות שנתגרשה. עי' לעיל הבאנו מדברי החת"ס שמשמע שגט זה כן עדות, וקשה שזה מפי כתבם, שאם לא אז מה קשה.

שו"ע סעיף ל"ז: להחזירו ללוה. מקור הלכה זו הוא בס' התרומות (שער מ"ה ח"א) ובתשו' הרא"ש (כלל ע"ז סי' ב') בשם הרמב"ן, דשביעית משמטת את המלוה ומפקעת שיעבודא לגמרי, ולא משום מצוה של זה בלבד, אלא אפי' בא המלוה לעבור על דין התורה ותובע את חובו אחרי שביעית הלוה פטור, שכבר נפקע שיעבודו לגמרי, ומוציאים מהמלוה ומחזירין להלוה בשטר שנפרע או שנפקע שיעבודו, שגופו של נייר של לוה הוא עכ"ד. ולפי דעת היראים ששביעית לא מפקיעה את החוב אלא שמצוה על המלוה להשמיט, אם כן אי אפשר לכוף את המלוה להחזיר את השטר, שהרי עצם החוב לא נפקע. ע"כ דברי הנתן פריו.

הערה מס' 79: שכר הסופר לא הוי משכונן. לכאור' לפי הצד בשו"ע שבמשכונן אפילו היתר על המשכונן לא נשמט, אז למה דמי הסופר נשמט.

הערה מס' 81: עי' בר"ן כתובות פו. ועוד. עי' בנתן פריו (כאן) שג"כ מתרין כך, ומבאר א"ז בטור"ט.

הערה מס' 89 ד"ה ומצאתי: לכתוב עליו פרוזבול. עי' ריטב"א (גיטין לו:.) שמבואר מדבריו שעיקר אוהרת איסור הנגישה, הוא משום לתא דמוכר, דמה שהלוקח נוגש מכח המוכר נחשב כנגישתו, ולפ"ז המוכר היה צריך לעשות פרוזבול, ויש לעי'. עי"ש. ועי' קה"י ב"ב (סי' כ') מ"ש בדעת הריטב"א בגדר מכירת שטרות, ויל"ע במ"ש בשו"ת שואל ומשיב (מ"ה סי' ע"ז) בנידון זה.

הערה מס' 90 ד"ה שו"ר: בגידו"ת שם. עי' בנתן פריו שמתרין את קושיית הגידו"ת ששפיר זה נכנס בגדר אונאה, שעכ"פ הלוקח קנה את הנייר שראוי לצור עפ"י צלוחיתו,

עוד מתרין ע"פ התומים (כת, טז) שאומר שבגט אין מפי כתבם, מכיון שגט העדות זה עידי קיום, ורק בעידי בירור נאמר הדין של מפייהם ולא מפי כתבם עי"ש, וי"ל שבפרוזבול ה"ה שחז"ל תקנו שצריך שיהיו חתום ע"י דיינים או עדים, וחתמתם זה בגדר עידי קיום, ולכן אין בו חסרון של מפי כתבם. ועצם הדימוי בין גט לפרוזבול, עי' בתשו' הר"ן (סי' ע"ז) שמדמה פרוזבול לגט.

עוד מתרין שאם בפרוזבול יצטרכו את רצון המתחייב, אז בטלת את כל תקנת הפרוזבול, שהרי שום לוה לא יסכים לכתוב פרוזבול שע"ז יתחייב לשלם מה שנפטר מן הדין, ומה שבשביל שלא תנעול דלת בפני לויין תקנו להפקיר ממונם של הלווים ע"י פרוזבול, מכל שכן שבשביל טעם זה תיקנו שיועיל אף שהם מפי כתבם.

הערה מס' 70 ד"ה מיהו יל"ע: א"א למכור השטרות. כמדומה שרעק"א דן עם בנו הגר"ש אם מועיל מצד שקנין דרבנן יועיל לדאורייתא.

שם ד"ה ועוד יתכן: לא מצי לשויי שליח. ר' שלמה קלוגר בספרו חכמת התורה (פר' קרה) מייסד שכל היכא דאיהו לא מצי עביד, לא מצי משוי שליח, נאמר רק אם בגלל הדין אני לא יכול לעשות א"ז, אבל אם בגלל חסרון של היכי תמצא אני לא יכול לעשות, בזה לא אומרים כל דאיהו לא מצי וכו', וכאן זה הרי בעיה מצד הדין שאסור ליגוש.

שם ד"ה ולשני הפירושים: אמאי אינו מועיל. עי' שם שכתב וז"ל, ומשמע לפ"ז דה"ה בנותנו לאחר ולא לבי"ד שרי, אלא אורחא דמילתא למוסרו לב"ד דמעייני במילי דמתא, דאילו אדם אחר לא ישמע להתעבר על ריב לא לו, אלא דלא משמע כן מסתימת המשנה והפוסקים, דלא אשתמיט אחד מהמפרשים לפרש לנו דבי"ד לאו דוקא, עכ"ל.

שם ד"ה ועמד הלל: הלוה ליתנו למלוה. רעק"א דן בהפקר בי"ד הפקר, האם הם מקנים לאחר, או שרק מפקירים, וכאן זה

הערה מס' 98: ע"י השטר או לא. וביותר לרעק"א איך הלוקח זוכה בפקדון, שהרי מסרו לו מלוה ולא פקדון.

הערה מס' 99: נשמט ע"י השביעית. לכאור' יהי' קשה שמה זה הלשון שפרוזבול אינו משמט, הרי זה כן נשמט כקושית החזו"א על תנאי.

שם: לפרוע למלוה. לפי הביאור של הר"ש שפרוזבול עושה שהחוב נהי' גבוי ביד בית דין ולא קרינן ביה לא יגוש, אז לא שייך לומר א"ז.

שם: לפרוע למלוה. לפ"ז החוב כן נשמט וחייב רק מכח הפקר בי"ד, אז המלוה לא יכול לגבות אלא מהנכסים שהיו ברשות הלוה בשעת ההשמטה, [ועי' בספר שמיט"כ כהלכתה בשביבי אש לא, ח].

שם: ועיין. כל הפקר בית דין כאן זה מהפרוזבול, והרי הלוקח הוא כותב את הפרוזבול שזה הפקר בי"ד, אז לכאור' הלוקח יכול.

אלא שבעד נייר שו"פ שילם אלף זוז, וזה נכנס בגדר אונאה, ועי"ש שכותב לסתור א"ז ע"פ המבואר לעיל בשו"ע סעי' ל"ז שמוציאים את השטר מהמלוה ללוה, ומקור הדין הוא מבעה"ת, אז יוצא שהלוקח צריך להחזיר את השטר ללוה, וא"כ לא נשאר בידו כלום והו"ל מקח טעות ולא אונאה, אלא די"ל ע"פ מ"ש הסמ"ע דעכ"פ דמי הנייר צריך הלוה להחזיר לו, דהו"ל השטר משכון בידו בעד דמי הנייר, וא"כ הרויח הלוקח את דמי הנייר עכ"פ, עי"ש.

הערה מס' 91: מטענין פרוזבול היה. וביותר שהקצות כאן שואל על הטור, והטור (סי' ס"ז) עצמו מביא מאביו הרא"ש שאיפה שלא רגילים לכתוב פרוזבול אז לא נאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד.

שם ד"ה ועוד הלא: אין דרך העולם לעשות תנאי. לכאור' בתנאי יש מעלה על פני פרוזבול, שתנאי מועיל בדאורייתא ופרוזבול זה לא לכו"ע מועיל בדאורייתא.

קונטרס הגיון לבי

הארות ועיונים בעניני שמיטת כספים ופרוזבול

(הדברים נכתבו לפו"ר בעסקי בענייני דינא דיומא
להעיר ולעורר העיון ולהוסיף לקח ופלפול כדרכה של תורה)

- א -

קיום מצות העשה - כיצד?

שמיטת כספים, יש בה מצות עשה, שנאמר (דברים טו, ב) שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו. ומצות לא תעשה, שנאמר (שם) לא יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לד'.

והנה לרוב הראשונים חוב שעברה עליו השביעית נשמט ופוקע מאליו, וילכך כתב המנח"ח דהגובה חוב שנשמט עובר בעון גזל, וכיון שכן יל"ע איזה שם קיום ועשייה יש לאדם שנצטוו עליה במצות עשה זו. ולדעת היראים שכל זמן שלא שימט המלוה את החוב לא נשמט א"ש היטב, אבל לדעת שאר רוב הראשונים, צל"ע איזה עשייה בפועל נאמרה במצות עשה זו¹.

❖ ❖ ❖

בזה"ל, "וזה טעם "תעשה שמיטה" שתשבות, כדרך לעשות את יום השבת". והיינו שנתקשה מאי שייך לשון עשייה על שביתה מעשייה, ולזה הביא ראייה ודוגמא ממש"כ לעשות את יום השבת, אף שגם שם הכוונה לשבות ממלאכה ועשייה. ועייין. [נראה בהעמק דבר שהכריח מזה את ההיפך].

והנה בגמ' (ערכין כט.) נחלקו רבנן ורי"ש אם מצוה להקדיש את הבכור, ורבנן למדו ממה שנאמר (דברים טו) "תקדיש" שמצוה להקדישו, אמנם רי"ש חלק עליהם ואמר שא"א לומר כן, דכיון שאף אי לא אקדשיה קדוש הוא מרחם, א"א לומר שמצוה להקדישו. נוגבי בכור אדם ובכור בהמה טמאה, לכו"ע אין מצוה להקדישו, והתם ילפינן ליה מקרא שכן נאמרה מצוה זו, להקדיש בפה

1. ואין נראה לומר שאמירת משמט אני, היא מצות העשה שנאמרה כאן, שהרי זה נלמד מ"וזה דבר השמיטה" לשון דיבור, ולא מ"שמוט כל בעל משה ידו". וגם אינו צ"ל משמט אני אלא אם בא הלוח להחזיר את החוב, אבל לולי זה לא היה צריך לומר כן, דהא הוי אפקעתא דמלכא, [כמש"כ בדרך אמונה (שו"י ט, כ"ח ביאור"ל ד"ה משמיט אני)], ואף אם נדחוק בזה, מ"מ הרי הרמב"ם (שמיטה ויובל ט' א') כתב שהמצוה היא להשמיט את המלוה, ואמירה *זו אינה משמטת את המלוה שכבר נשמט קודם לכן מאליו.

ואולי יש לדחוק בזה, שההנהגה לפי המצב היוצא מההשמטה כלומר אי גביית החוב, הרי היא נחשבת כמו עשייה. ונראה שהרמב"ן (דברים טו, א) עמד בזה, וכתב

- ב -

נשים במצות השמיטת כספים

כיון שמצות עשה זו של שמיטת כספים תלויה בזמן, שהוא בסוף שנת השביעית, הדין נותן שתיחשב בכלל מצוות עשה שהזמן גרמן, והנשים יהיו פטורות ממנה. ומאחר שהלאו נאמר כהמשך לעשה, יש לדון שהוא בא לחיזוק העשה, וממילא מי שאינו בעשה לא יהא אף בלאו. ובגמ' (גיטין יח.) דנו מאימתי כתובה משמטת וכו', הרי מבואר דחוב כתובה יכול להישמט, ומוכח שחוב של נשים ג"כ נשמט בשביעית, ולכה"פ ישנן בלאו דלא יגוש, ונראה שלשון משמטת מורה שגם הווי בכלל מצות העשה של השמטת הכספים². וצ"ע.

❖ ❖ ❖

חפץ באמירה זו מצד עצמה, אלא משום יום הבכורים שתי הלחם והיובל. וי"ל. והנה בשביתת השבת לא נאמרה מצות עשה כלל אלא מצות לא תעשה, וזקוק לענין הקידוש נאמר זכור לזכרו בדברים, משא"כ לענין שביתת יו"ט מצינו בכמה מקומות בגמ' שנאמר בה עשה, שדרשו ממה שנאמר בה שבתון שבות בה, ואף שאינו עושה שום מעשה חיובי בשביל לקיים השביתה, אלא הוא מקיים את תוצאת השביתה ע"י שאינו עובר עליה ואינו עושה מלאכה, והוי ממש כעניננו שמקיים את מצות השמיטה במה שאינו תובע את חובו, ונגם זה אינו מספיק דבחסרון תביעת חובו אינו עובר על לא יגוש, אבל השמטת החוב היא ממילא, ואם יתבע חובו לא יגרע בהשמטת החוב מידי, ודו"ק]. ובאמת גם גבי יו"ט אינו מברך ברכת המצוות על שביתת היו"ט, ולכאוי' לדברי הרשב"א היינו ג"כ מטעם שאין בה מעשה. ויל"ע קצת למה לא נקט הרשב"א לדוגמא את מצות שביתת יו"ט שהוא דבר הנהוג כמה פעמים בשנה, והרחיק להביא דוגמא ממצות שמיטת כספים שנוהגת א' לשבע שנים. 2. וכן מפורש בחינוך (מצוה תע"ז) שמצות

דבר הקדוש מאליו. ואולי נוכל לומר שגם כאן נתחדש בקרא שמצוה לשמט בפיו דבר שכבר נשמט מאליו. ומצינו בתשו' הרשב"א (א' י"ח) שכתב, שכל מצוה שאין בה מעשה אין מברכין עליה, כגון השמטת כספים. ואם נאמר שמצות השמטת הכספים נעשית מיד בסוף שנת השביעית מאליה, פשיטא שאינו יכול לברך שהרי אינו עושה כלום ועל מה יברך, אבל אם מצותו הוא לומר משמט אני, הלא מצינו כמה מצוות הנעשים בדיבור ומברכין עליהם ברכת המצוות, כגון ברכות התורה קריאת התורה והמגילה ועוד, ובהכרח שלענין ברכת המצוות די גם במצוה הנעשית בדיבור, [אף אם לענין מלקות הוי בכלל לאו שאין בו מעשה], ולמה לא יברך ברכת המצוות קודם אמירתו משמט אני. ואולי יש לחלק בין המצוות הללו שעיקרם הוא הקריאה, שאומר את התורה בפיו וקורא את המגילה וכיו"ב, משא"כ אמירת משמט אני אינה מצות אמירה מצד עצמה, אלא הוא גילוי על השמטת המלוה, שהשמטת המלוה היא עיקרה של המצוה, ולכך נחשב כמצוה שאין בה מעשה. ויל"ע בברכת ספירת העומר וספירת היובל, שלכאוי' אין

מאביהם בקטנותם, ואחר שהגדילו חלה שמיטה, ולזה צריך שיהא ב"ד אביהם של יתומים, וכאילו נעשה כבר פרוזבול על החובות הללו. ומבואר בדבריו שאם גדלו אחר שחלה השמיטה יכולים לגבות החוב אף בלא דיין פרוזבול, כיון שבזמן השמיטה לא היו בני חיובא, וראה להלן שהתומים בזה לשיטתו שהוא סובר שחלות השמיטה היא על הגברא.

עוד כתב רבינו הגרמ"ק (בתשו' כת"ד) דאין לומר שכיון שמשעה שנשמט החוב מחוייב המלוה לעולם בהשמטתו, לכך לא הוי מצות עשה שהזמן גרמא, דסו"ס כיון שהזמן גורם את ההשמטה הוי בכלל מצו"ע שהז"ג, וכוונתו כדעת הראשונים (קדושין כט). שחולקים על התוס' שכתבו בטעמא דמילה לא הוי זמן גרמא כיון שמיום השמיני ואילך אין לו הפסק, ועוד שהרי עיקר מצות ההשמטה הוא רק בזמן חלות ההשמטה, ואח"כ הדבר יוצא ממילא שאסור לו לגבות חוב שנשמט. ויש לדון בדבריו שאם המצוה היא מה שאומר משמט אני, הרי זה שייך לעולם.

ומ"מ השאיר רבינו הדרך אמונה את דעת היראים בצ"ע, שלפי היראים שהמצוה היא לשמט ולהפקיע את החוב בפועל, א"כ בודאי שהוא מצוה על הגברא, והדין נותן שלא לתחייב האשה בזה, מטעם דהוי מצו"ע שהז"ג. וכתב לצדד שאולי גם לדעת היראים שייך לא יגוש לפני שהחוב נשמט, ואדרכא אפשר שמכח זה חידש כן, שאם כבר נשמט החוב אין שייך לתובעו כלל שכבר נפקע החוב, והרי הוא כתובע אדם מן השוק שאינו חייב לו, ולכך למד היראים שבאמת לא נפקע החוב ועל זה הוא שאמרה תורה לא יגוש, וממילא שפיר שייך הל"ת אף בנשים, שהרי לדבריו הלא תעשה אינו בא כתוצאה מן העשה. עיי"ש.

ובעיקר הדבר דהשמטת החוב הוי על החוב ולא על הגברא, לכאור' נראה שהתומים אינו סובר כן, לפי שכתב (סו, כה) לחדש חידוש גדול, והוא שאם הלוח מת קודם מוצאי

עשה זה נוהג בזכרים ובנקבות. וכ"כ המקנה (קדושין לד.) ופירש טעמו לזה דכיון דאיכא בשביעית לא תעשה דלא יגוש ליכא למילף מתפילין לפטור את הנשים, ומצוות בו ג"כ הנשים על העשה שבה, כיון שהשמטת כספים אית ביה נמי לא תעשה. מיהו דעת הבנין שלמה (חומ"ס סי' א') שבאמת נשים פטורות ממצוה זו.

ועמד בזה רבנו הגר"ח קניבסקי זצ"ל בדרך אמונה (שו"י ביאור"ל ט' א'), וכתב דכיון שמוכח בגמ' (גיטין לו.) שגם חוב של קטנים נשמט, ולוי הא דאמרינן דבי"ד אביהם של יתומים והוי משו"ה כנמסר לבי"ד, אף שאינם בני חיובא, מוכח שאין שמיטת החוב מוגדר כענין המוטל על הגברא, אלא על החוב הנמצא בשנת השביעית. ונכחו שהדבר ברור שחל קדושת שביעית על פירות הגדלים אצל יתומים אף שאינם בני חיובא, כך חל הפקר על חוב הנמצא בשביעית, אף שבעליו לאו בני חיובא, וממילא ה"ה לענין חוב של נשים החוב נשמט בשביעית, אף שהנשים בעלי החוב אינם בכלל המצוות במצות עשה זו לפי שהזמן גרמא. נאפילו חוב של גר תושב ועכו"ם היה נשמט, לולי שדרשו בספרי שמיטתו הכתוב שאינן בכלל רעהו ואחיו, ומוכרח כנ"ל. וכן הוכיח כבר המנח"ח (מצוה תע"ז) מדין השמטת כספים של קטנים.

וראיתי בשם הגר"ד לנדו שליט"א שדחה את הראיה מקטנים, די"ל שמה שהיו צריכים פרוזבול לולי הא דבי"ד אביהם של יתומים, הוא כדי שיוכלו לגבות בגדלותם את החוב שעברה עליו שנת השביעית בקטנותם. ומ"מ אין בזה דחיה על הראיה שהביא מגר תושב ועכו"ם. ודבריו מחודשים לומר שלולי הפרוזבול יתחייבו בגדלותם להפקיע את החוב שעברה עליו שביעית בקטנותם, ולכאור' מוכח גם מזה שגדר השמטת השביעית היא על החוב ולא על הגברא, וממילא א"ש שלא שייך בזה פטור מצו"ע שהז"ג.

שו"ר שכבר כתב כיו"ב התומים (סו, כה) מהאי טעמא דהא קטנים לאו בני מצוה נינהו, אלא שהוא העמיד באופן שירשו חוב

- ג -

האם שייך לתקן עבירת לאו דלא יגוש בהשבת החוב ללוה

הנה הנוגש בחבירו עובר על לא תעשה דלא יגוש את רעהו, ואפילו לא נענה רעהו לנגישתו ולא נתן לו דמי החוב, בעצם התביעה עבר את האיסור, שזהו שאסרה תורה שלא יגוש את רעהו. אמנם אינו לוקה על לאו זה שאין בו מעשה³.

ואם נטל את דמי החוב מרעהו, יתכן שנחשב מחמת כן למעשה⁴, ומ"מ אינו לוקה לפי שניתן להישבון⁵. ויש בדבר זה חידוש, שאף שיעקר הלאו הוא התביעה, שאינה ניתנת לביטול ע"י השבת הדמים, מ"מ ע"י חזרת הממון יחשב כלאו שניתן להישבון.

❖ ❖ ❖

החינוך מצוה תע"ה]. והדבר מחודש וצ"ע טובא, איך מתקן את הלאו שהוא הנגישה כלומר התביעה, במה שמחזיר את המעות שנטל, והרי אין תביעתו מתבטלת בהחזרת המעות, ואיך יקרא הלאו בכלל לאו שניתן להישבון.

וכבר תמהו כן ושאלו מרבינו, והשיב (במכתב כת"י) ונראה ביאור והבנת דבריו, שכיון שתכלית התביעה היא הוצאת הממון מיד הלוה, [ומשום שזו היא תכלית ומטרת התביעה, לכך התביעה הוי בכלל נגישה], וכשמחזיר את הממון ללוה מבטל את תכלית התביעה, לכך יש מקום להחשיבו גם כתיקון התביעה.

ולכאור' לפי זה יצא דבר חידוש, שלדעת רבי יהודה הסובר שלוקין על לאו שאין בו מעשה, הנוגש את חבירו ולא שילם לו חבירו - ילקה הנוגש, ואם שילם לו חבירו - לא ילקה הנוגש, לפי שניתן להישבון, נמצא חומרת מעשיו הביאוהו לידי הקולא שלא ללקות. [מיהו יש מקום לדון, שלר"י דסבר לאו שאב"מ לוקין עליו, ילקו גם על לאו הניתן להישבון, וזה תלוי בטעמא דמילתייהו, ע"י].

אמנם המנחת חינוך (מצוה תע"ז) נקט שאם גבה המלוה המעות בעל כרחו של הלוה, אינו יכול לתקן את הלאו דלא יגוש על ידי

שביעית והשאיר נכסים, יכול המלוה לגבות חובו מהנכסים אף אחר השביעית, לפי שאין שביעית משמטת אלא את הלוה עצמו שכלפיו נאמר לא יגוש את רעהו, וכיון שמת הלוה ונפקע שעבוד גופו אינו נוגשו, ולכך רשאי המלוה לגבות את החוב מהנכסים, [וכבר העירו שסותר דבריו בענין המוכר שטר חוב ומחלו, דכל שפקע שעבוד הגוף פקע שעבוד נכסים]. הרי שהוא סובר להיפך דהפקעת השמיטה הולכת על הגברא דווקא. וכבר הבאנו לעיל שכן מוכח בדעתו.

3. כ"כ החינוך (מצוה תע"ה). והתביעה עצמה אינה נחשבת למעשה, אף שעיקם שפתיו כדיבורו, כמבואר בדברי התוס' (ב"מ ז:): דדבור אינו נחשב כמעשה אלא במקום שבידבורו נעשה מעשה כמו חסמה בקול וכיו"ב, עיי"ש.

4. דאפשר שבכהאי גוונא נחשב כדיבורא דאיתעביד ביה מעשה, שמחמת דיבורו שתבעו בפיו עמד חברו ושילם לו דמי החוב. ונמצא שהלאו הנעשה ע"י המלוה תלוי ועומד בפעולתו של הלוה אם ישלם לו או לאו.

5. כן כתב רבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל בדרך אמונה (שו"י ט, ד) בשם ספר ספרי דבי רב פרשת ראה [להגר"ד פרדו זצ"ל, והובא בהג' על

- ד -

נשבע לשלם חוב שעברה עליו השביעית

לכאור' נראה שאם נשבע לאחר שכבר עברה השביעית אין השבועה מחייבתו כלום, שהרי נשבע על דבר שאינו, שהרי כבר אין החוב קיים, ולא נשבע ליתן לו ממון סתם אלא לשלם חוב והרי אין חוב⁶. ואפילו אם נשבע קודם שעברה שנת השביעית שישלם את החוב אף לאחר השביעית, נראה מדברי הרמ"א (חו"מ ס"ז, ו) שפטור מלשלמו, לפי שכתב, מי שחייב לחבירו ונשבע לשלם לו כל דבר שהשביעית משמטת, פטור ג"כ לשלם מכח השבועה, דלא נשבע לשלם רק כל זמן שחייב הממון⁷.

❖ ❖ ❖

ששימטתו השביעית אין החוב קיים, אין עליו שום חיוב מחמת השבועה.

והנה מקור דברי הרמ"א הוא מתשו' הרמב"ן (מיוחסות סי' רנ"ו) והביא הסמ"ע את לשונו [וראה אצלנו במיוחסות בלשון אחר], ונראה מדבריו שמדבר באופן שנשבע לשלם את החוב לזמן פלוני, ולא התייחס בשבועתו כלל כלפי ענין השמיטה, ובזה כתב הרמב"ן שאם נשבע שישלם את החוב לפני שתעבור עליו שביעית, מיד כשעברה שביעית נמחל החוב באפקעתא דמלכא, וכמו שהיה פטור מהשבועה אם היה המלוה מוחל לו על החוב, כמו כן פטור מהשבועה באופן שהקב"ה מוחל לו על החוב, [וכיו"ב כתב הרמ"א (עג, ז) מי שנשבע לחברו לפרוע לו לזמן והגיע השמיטה בינתיים, פטור משבועתו, דכל שפטור מדין הפרעון אינו חייב לשלם מכח השבועה. ואם נשבע שישלם לו לאחר השביעית, הוי כמלוה לעשר שנים שאינו משמט, [והיינו לכאור' באופן שהשבועה משקפת את תאריך זמן הפרעון].

וכיון שכן אין מקור כלל מדברי הרמב"ן הללו, לומר שגם מי שמתייחס בשבועתו בפירוש שנשבע לשלם כל מה שהשביעית תשמטתו, לא יתחייב לקיים שבועתו. ואף מה שכתב הסמ"ע להעמיד דברי הרמ"א ככגון שהגיע זמן הפרעון קודם סוף

חזרת המעות, כיון שאין מתבטל מה שנגשו מתחילה.

6. אלא אם נאמר שכיון שאין החוב קיים, מתפרש לשונו שמתחייב בשבועה ליתן לו ממון בשיעור החוב שהיה לו קודם השביעית, ואינו ענין לחוב עצמו. מיהו יל"ע בזה לפי מש"כ רבותינו האחרונים שחוב הממון לא נפקע לגמרי בשביעית, אלא שחל על החוב דין שמיטה, וחוב שמוט אסור לתובעו ואין הלוה חייב לשלמו, [עי' בספר ח"י רבי נחום גיטין אות צ"ב ואות קי"ד, ובספר אילת השחר לגיטין לו:]. וכיון שיש כאן מציאות של חוב, שייך לישבע עליו שישלם את החוב הזה, ואין זה כנשבע לבטל את המצוה, שהרי המצוה לדבריהם היא שאינו חייב לשלמו ולא שאסור לו לשלמו, ולכך יכול לישבע לחייב את עצמו לשלמו. [ובזה ניחא יותר מציאות חידושם, שהרי בפשוטו אין מציאות של חוב שאינו חייב לשלמו, דכל מציאות החוב היא החיוב שיש עליו, אבל מאחר שמצינו נפק"מ בשבועה לשלם את החוב, י"ל שמשום כך שייך מציאות ענין החוב, ויל"ד עוד נפק"מ בדבר].

7. ומחודש בדבריו הללו, שאפילו שאומר בפירוש שישלם לו כל דבר שהשביעית משמטת, וכיון שהשביעית משמטת לא יהיה חוב ואעפ"כ ישלם לו, אין מפרשים שבועתו אלא לשלם חוב קיים, וכיון שאחר

מצות השמיטה בחוב שאין בו שוה פרוטה

יש לדון האם שמיטת כספים משמטת אפילו חוב שאין בו שוה פרוטה. וכן האם התובע חוב שאין בו שוה פרוטה עובר בלא יגוש, [דאף שלא ניתן לתבוע פחות משו"פ בבי"ד, יחיד יכול לתובעו, בפרט אם תובע חלק מחוב שיש בו שו"פ]. ואם פחות משוה פרוטה אינו נחשב ממון כלל, הדעת נוטה שלא נאמר בו לא העשה ולא הלאו⁸. ואם יש בו דין ממון אלא שאינו חשוב לענין תביעת בי"ד וכיו"ב, נראה שחוב זה ישמט בשביעית⁹, ומ"מ יש לדון אם יהא בו לא יגוש¹⁰.

אמנם ראה בתשו' הרשב"א (ח"ב תשו' שע"ג) שכתב בפ"י הא' לפרש שזה הוא שנכלל במה שאמרו בגמ' (שבועות מט.) שהשביעית משמטת את השבועה, היינו שלולי לימוד זה היה הלוח חייב לפרוע משום קיום שבועתו, ואף שאמר לו המלוה משמט אני יהא חייב הלוח לומר לו אעפ"כ, וקמ"ל קרא שגם חיוב שבועתו פקע ע"י השביעית, עיי"ש.

8. משני טעמים, א' שאין בדבר שם חוב כלל, ואין חל חיוב על פחות משו"פ בפני עצמו מחמת שאינו ממון. ב' שאין שמיטה אלא על שם ממון, ואף שמצינו ששמיטה משמטת גם את השבועה אף שאינה ממון, מ"מ שמיטת כספים הוא על ממון וזה אינו בכלל ממון, כנראה מדברי המחנ"א (גזילה סי' א') שאינו נחשב ממון.

9. כיון שהוא נחשב ממון יש על זה שם חוב, וממילא אין טעם שלא תפקיענו השמיטה. שכן נראה מהכס"מ (גניבה א, ב) שיש לו דין ממון אלא שהוא חצי שיעור. וראה מנח"ח מצוה ק"ל במה שדן אם שני גניבות של פחות משו"פ מצטרפין, ולכאור' יש לתלות בהאי מילתא אי הוי ממון אלא שחסר בשיעור, או שלא הוי ביה חשיבות ממון כלל, וקמא קמא בטיל.

10. דכיון שמצינו שא"א לתבוע חוב זה בבית דין, אין על תביעתו שם תביעה, ולא

השביעית, ונשבע בשעת ההלואה שמ"מ לא יאחר מלפרוע בזמן שהוא לאחר השמיטה, בכה"ג כיון שפקע החוב בסוף השביעית אינו חייב לשלם לו, ואמרינן שכל מה שנשבע, הוא לפרוע חוב קיים ולא חוב שנשמט. אבל היכא שאמר בפירוש בלשון השבועה שישלם כל מה שהשביעית תשמט, הרי פירש להדיא שנשבע גם כלפי הזמן שישמט החוב.

וגדולה מזו כתב התומים (שם, ח) שאף מי שנשבע שיפרע אחר שביעית, כיון שהיה יודע שעוברת שביעית בינתיים ופקע החוב, למה נשבע, ומוכרח שנשבע לפרוע אף אם השמיטתו השביעית, ולא שייך לומר דכיון דהוי אפקעתא דמלכא יפטר, שבמה יפטר מן השבועה, [אא"כ שייך לומר שחשב שבודאי יעשה המלוה פרוזבול ולא ישמט החוב, עיי"ש]. וכיון שכך כ"ש בכגון מה שכתב הרמ"א, שאמר בפירוש בשבועתו שנשבע לשלם לו כל מה שהשביעית תשמטנו. וראה בהג' מהרב"פ שתמה עליו דכיון שנשבע לפרוע חוב ולא נשבע ליתן, אינו חייב לשלם שאינו פורע בזה חוב אלא נותן מתנה. [ויל"ע בלשון לשלם שאמר הרמ"א. וראה עוד ברמ"א (עג, ח) מי שנשבע לשלם לחבירו, אע"פ שלא היה חייב לשלם לו, מ"מ חייב לשלם מכח שבועתו, ועי' בסמ"ע ובש"ך שם].

כתיבת שעות בשטר פרוזבול שבערב ראש השנה

בספר ארחות רבינו (ח"ב עמ' שע"ג) הביא צילום פרוזבול שכתב רבינו הקה"י בערב ר"ה תשכ"ז, ונכתב בסופו "ולראי' באנו עה"ח כ"ט לחודש אלול בשעה השנית לאור היום, פה בני ברק", ונדפס גם בקריינא דאגרתא אגרת תצ"ח, וכתב שביאר לו בע"פ טעמו לזה, שכיון שנכתב ביום האחרון של השביעית, אם לא היה כותב את השעה שנכתב, יצא שכל חובותיו אינם נשמטים, אף מה שילוח באותו היום אחרי כתיבת הפרוזבול, משום שאין ראייה מתי כתב את השטר¹¹, ולכך כתב שעות, כדי שיוכל להלוות לאחר מכן ולהשמיטה כדין, ויקיים בהלואה זו את מצות השמיטה.

בסופו ואין החוב נשמט, וכיון שחייבו ודאי ופטורו ספק הרי הוא חייב, כמו ששנינו (ב"ק קיח.) נתחייבתי ואיני יודע אם פרעתיך חייב. אלא שלכאור' זה גרע שאינו יודע אם עשה מעשה פרעון לפטור עצמו מן ההלואה, משא"כ כשנעשה פרוזבול והוא ספק מתי נעשה, הרי כעין ספק קרוב לו ספק קרוב לה דבכה"ג הוי ספק ממון ופטור. ועוד יל"ע דכיון שאין השטר יכול להוכיח על מסירת החובות שאחר תחילת היום, ממילא לא יעשה מסירת החובות שבאותו היום לבי"ד, ולמה לא נאמר שמשום כך בודאי לא יועיל הפרוזבול למסירת החובות שנעשו באותו היום לבי"ד, וממילא אפילו אם לפי האמת נכתב הפרוזבול בסוף היום לא יועיל למנוע הפקעת החובות שבאותו היום, כיון שדין ההלואה שהשמיטה מפקיעה את החוב, אלא שאם נמסר החוב לבי"ד אין השמיטה מפקעת ועל המלוה להוכיח שנמסר החוב לבי"ד. ועוד יל"ע, דכיון שהמלוה עצמו יודע שהחוב שבאותו היום נעשה לאחר כתיבת הפרוזבול, ממילא עליו לשמט את החוב ושלא לתובעו, ומה לי שהלוה אינו יודע בכך, ואף אם יהיה הלוה בכלל הלוייתי ואיני יודע אם פרעתיך, מ"מ הלא המלוה יודע

הוי בכלל לא יגוש. ומאידך הרי כל חוב שעברה עליו השביעית אינו יכול לתובעו בבית דין, וכבר פקע החוב לשיטות רוב הראשונים, ואעפ"כ כשבא המלוה ותובעו ממנו עובר בלא יגוש, ואפשר שתביעת פחות משה פרוטה הוי ג"כ בכלל תביעה כזו לעבור עליו בלא יגוש.

והובא בחלק הביאורים שעל גליון ספר דרך אמונה (שו"י ט' הערה 21) שכתב רבינו הגר"ח ק בתשו' שאין בזה לא יגוש, משום שאינו נחשב ממון. ומ"מ ציין לדבריו (דרך אמונה מתנו"ע ביאור"ל ז, א) שדן אם פחות משה פרוטה נחשב ממון לענין מצות צדקה, והביא שהמהרי"ל דסקין נקט שיוצאין מצות צדקה גם בפחות משו"פ, וראיתו מדלא חשיב ליה בהדי ה' פרוטות. והשיג רבינו על ראיתו מכמה דוכתי, ודן להוכיח מפרוטה דרב יוסף שהש"ך כתב שאינו נעשה שומר שכר בפחות משכר פרוטה, והביא שדחה לו אביו בעל הקה"י דאפשר דמתרמי ליה כמה עניים שיחד הוי שו"פ. ושוב דן להוכיח מלשון הרמב"ם דמקיים צדקה אף בפחות משו"פ. עיי"ש.

11. והיינו לכאור' משום שהחוב ודאי והשמטתו ספק, שאין יודע אם נכתב שטר הפרוזבול בתחילת היום והחוב נשמט או

תליית שמיטת כספים ביובל

איתא בגמ' (גיטין לו.) וזה דבר השמיטה שמוט, בשני שמיטות הכתוב מדבר, בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים, ובזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים. ולדעת התוס' והרמב"ם הכוונה ליובל, כלומר שבזמן שאין היובל נוהג אין שמיטת כספים נוהגת¹².

ולפי זה כתב המנח"ח (מצוה תע"ז) לחדש שאם לא היו עבדים בישראל או שלא תקעו בי"ד בשופר, כיון שזה מעכב את היובל, לא תשמט אותה שמיטה כספים¹³, דמה לי אם אין היובל נוהג מחמת שאין יושביה עליה, או מטעם שלא היה עבד או שלא תקעו בשופר¹⁴. וסיים בדבריו שאף שאפשר לחלק בין הנושאים¹⁵, וצ"ע.

ודאי אין היובל נוהג... שהרי אין יושביה עליה ואין שם בי"ד תוקעין ואין עבדים משתלחין, והנך מעכבי כדאיתא בראש השנה (ט:) וכו' עיי"ש.

והנה בלשון המנחת חינוך נראה שכוונתו לשמיטת כספים של שנת השמיטה הסמוכה ליובל, והיינו שאף שבשנת השמיטה לא ידענו שבי"ד לא יתקעו בשופר בשנת היובל שלאחריה, מ"מ אם אירע שלא תקעו וממילא לא חל היובל, איגלאי מילתא למפרע שלא נשמט החוב בסוף שנת השביעית שלפני היובל. והדבר צ"ע מה לי שמיטה הסמוכה לה, מה לי שאר שש השמיטות שלפניהם במנין יובל זה, והלא המנין הוא שבע שמיטות ולאחריהם בשנת החמישים יובל, ושוב שבע שמיטות ולאחריהם שנת החמישים יובל, וכמו שיוכל חסרון היובל להשפיע למפרע על השמיטה שלפניו, כמו כן יוכל להשפיע על שאר השמיטות שלפניו שהם במנין שנותיו של יובל זה, וצ"ע.

14. מדברי המנח"ח מבואר שאף שבשנת השמיטה היה יכול להיות שינהג היובל כדת וכדין, שהרי אין מניעה לבי"ד מלתקוע בשופר, מ"מ כיון שלמעשה לא נהג היובל

שהחוב נפקע ע"י השמיטה, כיון שהפרוזבול נכתב לפני יצירת החוב. וצ"ע עוד בזה.

12. והנה הלא היובל הוא בשנת החמישים ולפניו יש שבע שמיטות, ויובל עצמו אינו משמט כספים, כמבואר בתו"כ הביאו המל"מ (שו"י ט' א.). מיהו בירושלמי (ר"ה ג' ה') מבואר דשמיטת כספים נוהג אף ביובל, וצ"ע, ויש לדון לו יצויר שבאמצע שנות היובל גלו יושביה מעליה, ולאחר עשרים שנים חזרו כל יושביה להיות עליה, וכיון שמנו יובלות לקדש שמיטין ינהג היובל כדינו בשנת החמישים, נמצא שלא בטל בפועל חלות היובל בשעתו, [וראה בדרך אמונה שו"י י', ג' ביאוריה"ל ד"ה י"ז בשם הקרי"ס], ומ"מ נראה שכיון שבאותן שנים לא היה דין היובל נוהג בהם, מחמת שלא היו כל יושביה עליה, וממילא השמיטות שאירעו באותן שנים הוו בכלל בזמן שאין היובל נוהג ולא נהגה בהם שמיטת כספים, ואף שמנו מנין שנות היובל כדי לקדש שמיטין כמבואר בגמ' (ערכין לב:), מ"מ לא מנאום לענין קידוש היובל. [ועי' בסמוך שמהיוצא מדברי המנח"ח יש לדון שאינו כן].

13. וכדבריו הללו נראה בלשון הראב"ד (שעל הרי"ף גיטין יט. מדה"ר) שכתב, דהשתא

- ה -

זמן השמטת הכספים לפי מקום הלוה או המלוה

הנה קי"ל ששביעית משמטת בסופה, ויל"ע כשהמלוה והלוה אינם נמצאים במקום אחד, ויש בין מקומתייהם חילוק בזמן שקיעת החמה וצאת הכוכבים. אם יש לילך לפי שיעור קביעת הזמן של מקום המלוה או של מקום הלוה.

ולכאו' אם זה מצוה על הגברא¹⁶ נראה שתלוי במקומו של המלוה, שהוא

הבא אחריו קשור ותלוי ביוכל שלפניו, דהיובל הוא שנת החמישים לשמיטות שלפניו ולא לשמיטות שלאחריו. והשאר דברי התוס' בצ"ע.

ולכאו' לדברי המנח"ח אין כאן קושיא כלל, שבאמת גם התוס' נתכוונו לשמיטות שלפניו ולא לשמיטות שלאחריו, ולולי הדרשא ס"ד לומר כדברי המנח"ח שאם לא תקעו וכיו"ב דבר זה יבטל את השמיטות שלפניו, שהרי בפועל לא נהג היובל מחמת כן, ולזה קמ"ל בתו"כ מדרשת הכתוב שאינו מבטל את השמיטות שלפניו, ומשום שיש חילוק בין זה לבין אין כל יושביה עליה, ודלא כסברת המנח"ח.

ויש לדון האי מילתא גם לענין שמיטת הקרקע בשביעית, שהיא ג"כ תלויה ביוכל, שבזמן שאין היובל נהג אין שמיטת הקרקע נהגת, ואף שא"א להחזיר את הנעשה מה שלא עבדו בקרקע, מ"מ נפק"מ לפירות שביעית היוצאים לשמינית, שעכשיו נתגלה למפרע שאין שביעית נהגת וממילא אין בהם קדושת שביעית, ונפק"מ לענן ספיחין שגדלו בשביעית, ולענין שמור ונעבד, שלדעת המנח"ח כל אלו יהיו מותרים עכשיו לאחר שנתברר שלמעשה לא נהג היובל, וצ"ע.

16. וכבר נתבאר בזה לעיל שדנו בזה האחרונים ונחלקו בזה, דמחד גיסא יש להוכיח מחיוב נשים וקטנים במצוה זו, שאין המצוה על הגברא שאינו בר חיובא, אלא על החוב מצד עצמו. ומאידך נראה שהוא דין

בשעתו משום שבי"ד לא תקעו, הרי זה נהחשב בכלל אין היובל נהג לעכב ניהוג השמיטה, א"כ נמצא שגדר לימוד זה של בזמן שאין היובל נהג היינו שאינו נהג בפועל. ולפי זה יש לחזור ולדון במה שנתבאר לעיל שאם באמצע שנות היובל היו עשרים שנה שלא היו כל יושביה עליה, כיון דמ"מ כשהגיע שנת היובל נהג היובל, הרי גם השמיטות שאירעו באותן עשרים שנה ינהוג בהם שמיטת כספים אף שלא היו כל יושביה עליה, וצ"ע.

15. לכאו' יש מקום להרכיח מדברי התוס' שמה שלא נהגו כדין היובל וממילא לא התקיים היובל, אין בזה בכדי להחשיב שאין היובל נהג, דהנה רש"י (גיטין לו.) הקשה על המבואר בירושלמי שבזמן שאין היובל נהג אין השביעית נהגת, ממה שאמרו בתו"כ עשה שמיטה אע"פ שאין היובל נהג, וסיים אומר אני שהוא מחלוקת. וכתבו התוס' (ערכין לב:) שיש לפרש דשביעית אע"פ שאין יובל, היינו שלא נהגו יובל והניחוהו בחטאם שזה מעכב את היובל. הרי מבואר בתוס' דזה שהניחוהו בחטאם, אע"פ שזה מעכב בדין את חלות היובל, מ"מ אינו בכלל בזמן שאין היובל נהג, אלא בזה אמרינן עשה שמיטה אע"פ שאין יובל.

מיהו ראה בשו"ת בית הלוי (ריש סי' ג' בהג"ה) שהבין כוונת התוס' שכיון שלא נהגו היובל בחטאם, אמינא שלא ינהג שביעית הבא אחריו, ולזה איצטרין קרא לומר דנוהג, ופירש רש"י מיאן בזה כיון שאין שביעית

הגברא המצווה להשמיט את החוב¹⁷. אבל אם זה דין על החוב בעצמו, ילה"ס אם הוא תלוי לפי הזמן שאצל הלוח או המלוה, או שמא תלוי בשניהם או אפילו בא' מהם¹⁸.

דספק דרבנן לקולא ולכך יוכל לתבוע חובו אף ע"י פרוזבול שנעשה אחר השקיעה, ולא נסתפק אלא בפרוזבול שנעשה אחר צאה"כ שהוא בודאי שמינית לדעת הגאונים וכו'. וגם לא תלה דבר זה במנהג הלוח או המלוה כשיטת הגאונים או כר"ת.

מיהו לשון הרמב"ם (שו"י ט, ד) וכשתשקע החמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב. משמע שאינו יכול לגבות את החוב משקיעת החמה אף שהוא ספק. ואולי י"ל שאף שכתב בהלכה שלפניה ששמיטת כספים בזמן הזה מדרבנן לחוד, מ"מ בהלכה זו שמביא דרשת המקראות מדבר על הלכות שמיטת כספים שמן התורה, ואינו יכול לגבות בבין השמשות לפי שהוא ספק דאורייתא ולחומר. שו"מ בביאורים שעל גליון הדרך אמונה, שהביאו שכתב הגר"ח שכיון שעיקרה של שביעית מן התורה אין להקל בזה כדן ספק דרבנן לקולא, ולכאור' זהו דלא כמו שהובא לעיל שכתב במקור"א להקל בכגון זה.

והנה כבר מצינו ברא"ש (מכות א, ג) שכתב דהמלוה לעשר שנים אין שביעית משמטתו, אע"ג שיש בזה שני לשונות בגמ', כיון דשמיטת כספים בזה"ז דרבנן ספק דרבנן לקולא. ועמד על זה הב"י (הו"מ סי' ס"ז) מהא דספק ממון לקולא, וכתב דאעפ"כ כיון שעיקר הספק הוא לענין דין השביעית, הוי ספק איסורא דרבנן לקולא, ומ"מ ביאר בדעת הרי"ף שפסק ששביעית משמטתו, כיון דסבירא ליה דנחשב כספק ממון משום הנפק"מ לממון שיש בספק זה, ולכך יש לדונן לקולא לנתבע. הרי שכבר נחלקו הראשונים בדבר זה.

על הגברא ממה שכתב התומים שאם מת הלוח יכול המלוה לגבות החוב מהנכסים, שלא נאמר אלא שלא ליגוש את רעהו, ומשמע שהוא דין על הגברא, שאם היה על החוב מצד עצמו היה בדין שיפקע אף בכה"ג, ועיין.

17. וכן נקטו מסברא הגרי"ש אלישיב והגר"ח קניבסקי זצ"ל, ראה בדרך אמונה (שו"י ט' ג' ביאור"ל ד"ה ומדברי, וראה שם ס"ק קכ"ז ובהערות שם). אמנם הם לא תלו הדבר בחקירה הנ"ל, ובפרט שנראה דעת הגר"ח קניבסקי שהוא דין על החוב, כמו שכתב בביאור"ל (ט' א') עיי"ש.

18. וכתב בדרך אמונה (שו"י ט' קכז) שמן הספק ראוי להקדים כתיבת הפרוזבול לפני השקיעה של ב' המקומות. והנה בביאורים (שם מס' 455) הביאו שכתב במכתב, שאם המלוה נוהג כדעת ר"ת שזמן שקיעת החמה מאוחר, והלוח נוהג כשיטת הגאונים שזמנה מוקדם, וכתב המלוה את הפרוזבול אחר שקיעת הגאונים, לא יוכל לתבוע חובו מהלוח, כיון דהמוציא מחבירו עליו הראיה. מיהו צל"ע בזה שכיון ששמיטת כספים בזמן הזה מדרבנן, א"כ הוי ספק דרבנן לקולא שלא תשמט השביעית, וכך מצינו שדן רבינו הגר"ח במכתב (מובא בהערה מס' 65) להקל משום ספק דרבנן, וכיון שכך למה לא יוכל לתבוע את החוב הנ"ל.

וראיתי בספר חוט שני (שביעית עמ' תמד) שכתב להסתפק אם מהני לעשות פרוזבול אחר צאה"כ של הגאונים לפני צאה"כ של ר"ת. ומשמע שאחר השקיעה פשיטא ליה דמהני הפרוזבול, אף שהוא כבר ספק שביעית ספק שמינית, ועל כרחק משום

האם המחזיר חוב אחר שביעית עובר בלפני עור

כתב הרמב"ם (שו"י ט', כ"ח) כל המחזיר חוב שעברה עליו שביעית רוח חכמים נוחה הימנו¹⁹, וצריך המלוה לומר למחזיר משמט אני וכבר נפטרת ממני וכו'. ומשמע שמוטל על הלוה להחזיר בכל גווני, אלא שהמלוה צ"ל לו משמט אני²⁰. וצ"ע בזה שהרי אם לא יאמר לו המלוה משמט אני, נמצא שיעבור על מה שאמרה התורה שמוט, וממילא יוצא שהלוה שהחזיר הכשילו בזה²¹, שלולי החזרתו לא היה המלוה עובר על כך, וי"ל.

חכמים, שהרי עדיין עלול להימנע מלהלוות. ונראה שחשבון הדברים כך, כיון שאפשר שאין המלוה חפץ מצד עצמו בקיום מצות שמיטת כספים אלא שאנוס הוא על פי הדיבור, לכך רוח חכמה וחסידות להחזיר לו המעות שלא ליהנות מממון אחרים, ועל כן החזיר החזו"א את המעות, אבל משעה שאמר משמט אני והכיר בו החזון איש שרצונו לקיים מצות השמיטה באמת ובתמים, נמצא שאין כאן הנאה מממון אחרים, שהרי נשתמש המלוה בממונו לקיים בהם מצות שמיטה שאין קץ לשכרו, ומה הנאה מממון אחרים שייך כאן, והרי קיבל תמורה גדולה מאד לממונו, ורק מי שאינו חפץ בכך ומעדיף את המעות מהמצוה, הוא אינו זכאי לשכר גדול מהמעות, שהרי מעריך את המצוה פחות מהמעות, ולכך אם לא יחזיר לו המעות, ייחשב כמי שנהנה מממון אחרים, ודו"ק.

20. אמנם השו"ע (ח"מ ס"ז, ל"ו) כתב בזה"ל, המחזיר חוב שעברה עליו שביעית, יאמר לו המלוה משמט אני וכבר נפטרת ממני. ולשון זה באמת אינו מורה שעל הלוה להחזיר בכל גווני, אמנם לשון הרמב"ם יש בו משמעות שאמר שיחזיר הלוה ולא התנה כן באמירת משמט אני.

21. כן העיר הגרנ"ק זצ"ל בספרו חוט שני (שביעית עמ' תמ"ד), ויל"ע בדבר שהרי מדברי הרמב"ם בהמשך ההלכה שכתב שיאמר

19. בדרך אמונה (שו"י ט', שעה"צ אות שס"ו) הביא שהעידו על מרן החזו"א ז"ל שהחזיר לא' חוב אחר שביעית, ואמר לו המלוה משמט אני, ונטל החזו"א את המעות בחזרה, ולא לאמר לו אף על פי כן. וביאר טעמו לפי שהכיר בו שרצונו באמת לקיים מצות שמיטת כספים.

ויש להתבונן בזה, שהרי פי' בדרך אמונה בשם המלאכת שלמה ובעל העיטור שרוח חכמים נוחה הימנו, הוא משום שרוח חכמה וחסידות בקרבו שאין רוצה ליהנות מממון אחרים, וכיון שמתחילה החזיר החזו"א את החוב למלוה, אות הוא שאינו רוצה ליהנות מממון אחרים, ולמה לבסוף לא אמר אעפ"כ מאותו הטעם שאינו רוצה ליהנות מממון אחרים.

ואולי החזו"א סבר כהטעם השני שהביא בדרך אמונה בשם המשנה ראשונה שהוא בשביל שלא ימנעו מלהלוות, וכלפי טעם זה שייך לומר שכיון שהמלוה מצד עצמו אמר משמט אני, שוב אין צריך ליתן לו. ולכך דקדק הגרנ"ק להביא עדות זו על החזון איש בציון טעם זה של המשנה ראשונה. מיהו לכאור' זה לא יתכן, שהרי המלוה חייב לומר משמט אני, ואם אינו אומר משמט אני, כתב הדרך אמונה שבי"ד כופין אותו לומר משמט אני, וכיון שכך למה לא ימנעו מלהלוות מחמת כן, ואדרבא לטעם זה נראה שכל זמן שלא יאמר לו הלוה אעפ"כ לא הניח רוח

- 1 -

המחמיר לכתוב פרוזבול בערב שביעית אך יכתוב בערב מוצאי שביעית דעת הרא"ש ובעל העיטור שמתחילת שנת השביעית אסור ליגוש את החוב, ולכך יש לכתוב פרוזבול בערב שנת השביעית, ובשנת השביעית עצמה אסור לכתוב פרוזבול, דכיון שכותבו בשביל לגבות החוב הוי בכלל לא יגוש. אבל דעת שאר הראשונים דבכל שנת השביעית יכול לכתוב פרוזבול, שלא יגוש נאמר אחר ששביעית השמיטה בסופה את החוב.

והביא בדרך אמונה (שו"י ט, כה) שיש מדקדקין לצאת דעת הרא"ש וכותבים פרוזבול אף בערב שביעית²². וצל"ע איך המדקדקים הללו יכולים לכתוב פרוזבול בערב שמינית על החובות שהלוו בשנת השביעית, הרי לדעת הרא"ש יש בזה משום איסור לא יגוש, ונמצא שהכניסו עצמם למצב של תרתי דסתרי²³.

* * *

22. והביא כן בשם התומים שכתב, שהירא וחרד יש לו להחמיר לעשות פרוזבול מערב שביעית. והביא שכן נהג הקה"י, וכן נהג הגרי"ש אלישיב. אולם החזון איש לא עשה כן, וראה מש"כ בדעתו בזה במקור"א.

23. והנה דעת הב"ח (חור"מ סי' ס"ז) שאף לדעת הרא"ש לא נאמר לא יגוש בשנת השביעית, אלא על החובות שנעשו קודם שנת השביעית, אבל מה שהלוו בשנת השביעית מותר ליגוש בשביעית. ולפי דבריו קושיא מעיקרא ליתא, שהרי הפרוזבול שכותבין בערב שמינית, נעשה רק עבור החובות שהלוו בשביעית, שעליהם לא נאמר שלא ליגוש בשביעית, שהרי על החובות שנעשו קודם השביעית כבר עשה פרוזבול בערב שנת השביעית. מיהו כבר הקשו האחרונים על ראייתו של הב"ח והשאירו דבריו בצע"ג, עי' בדרך אמונה ובביאור הלכה שם באורך.

והנה הביאו (ביאורים מס' 89) בשם רבנו הגר"ק שכתב בכתב, שאף אם יאמר הלוה

הלוה אעפ"כ ויתן לו, הוסיף שלא יאמר הלוה בחובי אני נותן לך, אלא שלי הם ובמתנה אני נותן לך, ומשמעות הדבר שאסור ללוה לפרוע בחובו כיון שהוא נפקע ואיננו, וכיון שכך גדולה מזו יש להעיר, שאם לא יאמר המלוה משמט אני נמצא שהלוה עבר איסור בעצמו במה שהחזיר ופרע חוב שעברה עליו השביעית. אלא בהכרח שגם כשמחזיר בתחילה לפני שאומר המלוה משמט אני, אין הלוה מחזירו בתורת פרעון חוב שזה אסור, אלא בתורת מתנה, וכיון שכך אף אם המלוה לא יאמר לו משמט אני לא יעבור בכך כלום, לפי שהמלוה לא תבע את החוב, וגם כשנטלו לא נטלו משום פרעון חוב אלא משום מתנה, וממילא לא שייך בזה ענין לפני עור כלל. מיהו לפי זה צ"ע מש"כ הדרך אמונה (שו"י ט, קסא) שאם לא אמר המלוה משמט אני, בי"ד כופין אותו שיאמר משמט אני, והלא לפי דברינו אין איסור בנטילת ממון זה כיון שהלוה נתנו בתורת מתנה ולא בתורת פרעון החוב.

- יא -

ביאור דעת החזו"א לענין פרוזבול

בספר דרך אמונה (ציון ההלכה שו"י פ"ט סמ"ד) כתב רבנו הגר"ק זצ"ל שאביו הקה"י היה עושה פרוזבול אף בערב שביעית לצאת דעת הרא"ש, אבל החזון איש לא היה כותב פרוזבול בערב שביעית. ובפשוטו היה נראה מזה שלא חשש החזון איש לשיטת הרא"ש בענין זה, אחר שרוב הראשונים לא סברי כוותיה.

אלא שבספר חוט שני (שביעית עמ' תל"ד) כתב שאין להוכיח מכך שהחזו"א לא חשש לדעת הרא"ש, לפי שהחזו"א אמר פעם כשהלך לעשות פרוזבול שאינו עושה כן כדי שלא ישמטו חובותיו, כיון שלא איכפת ליה שישמטו כדת וכדין, אלא שחושש שמא יבואו לפרוע לו החובות וישכח ולא יאמר משמט אני, לכך עושה פרוזבול. וכיון שלא עשה פרוזבול משום חשש לא יגוש, והלא כל פרוזבולו של הרא"ש בערב שביעית הוא

יכולין אנו לכתוב פרוזבול, אף שלפי דעת הרא"ש יש בדבר זה איסור. ועיין. אמנם עכ"ז יל"ע באמת לפי דעת הרא"ש איזה תקנה יש לחובות שנעשו בשנת השביעית, שהרי הפרוזבול הנעשה בערב שביעית אינו מועיל אלא על החובות שהיו קיימים בשעתו, ובשנת השביעית הלא אסר הרא"ש לכתוב פרוזבול, נמצא א"כ שלא נעשה תקנה לחובות אלו. וכשדיברתי בענין זה עם הגאון רבי חיים פרץ ברמן שליט"א צידד לומר שלא עשו תקנה לחובות הנעשים בשביעית, לפי שבאמת אינו חייב להלוות לחבירו בשביעית, שלא חייבה התורה להלוות הלואה שאינו יכול לתובעה כלל, ודווקא להלוואות שקודם השביעית שזמן פרעונה לפני שביעית וניתן ליתבע בזמנו, בזה אמרה תורה שאם לא ילוננו מחשש שמא יאחר פרעונו עד שישמט נחשב בכלל לבבו בליעל, ולענין זה תיקנו חכמים שיוכל להלוותו, אבל הלואה בשנת השביעית שלדעת הרא"ש לא ניתנה ליתבע כלל, בזה אינו חייב, שבזה לא חייבתו תורה.

קים לי כדעת הרא"ש כדי ליפטר מלשלם קודם מוצאי שביעית, אינו יכול. ומעתה אולי נוכל לומר שהכותבים פרוזבול בערב שביעית, יתנו ויאמרו קודם כתיבת הפרוזבול שבערב שמינית, שאין עושים פרוזבול זה אלא אם אין הלכה כדברי הרא"ש, אבל אם הלכה כדברי הרא"ש הרי הפרוזבול בטל ומבוטל, ומעתה יהא הלוח חייב לשלם החוב כיון שאינו יכול לומר קים לי כדעת הרא"ש. ונראה שאין עצה זו מועלת, דכיון שסו"ס ע"י פרוזבול זה יגבנו ממנו את החוב, נמצא שהעסק בכתיבת פרוזבול זה יביא לגביית החוב, וממילא לפי הרא"ש זה נחשב כנגישה האסורה לדעתו, ולא יועיל מה שיאמר שעושה כן רק אם אין הלכה כהרא"ש, ועיין. ואולי נוכל לערער את עיקר הקושיא, ונאמר שבערב שביעית כיון שאנו יכולין לחוש לדעת הרא"ש ולכתוב פרוזבול בשביל החובות הקיימים, יש לעשות כן, וכשמגיע ערב שנת השמינית שאם באנו לחוש להרא"ש אסור לנו לכתוב פרוזבול, ומאידך לדעת רוב הראשונים מותר לכתוב פרוזבול, עכשיו א"א לנו לחוש לדעת הרא"ש וממילא

רק משום לא יגוש, שהרי החוב קיים ורשאי המלוה לקבלו כדת וכדין, ממילא אין טעם שיעשה החזו"א פרוזבול בערב שביעית אף אם חשש לדעת הרא"ש²⁴.

והוסיף עוד החוט שני לבאר איך עשה החזון איש פרוזבול בערב שמינית, והרי אם חשש לדעת הרא"ש יש לו לחוש בכתובת פרוזבול זה משום לא יגוש. אלא שכיון שלא תבע חובותיו מבעלי החוב, וכל מה שעשה הוא רק בשביל שלא יעבור באי אמירת משמט אני אם יבואו בעלי החוב לפרוע מעצמם, נמצא שאין עסק פרוזבולו בשביל לגבות החוב, וממילא אף הרא"ש יודה שאין בכזה עסק פרוזבול משום לא יגוש²⁵.

- יב -

ביאור דין המלוה חברו ע"מ שלא לתובעו

העיד רבינו ראש הישיבה הגרב"ד פוברסקי שליט"א, שנשאל החזון איש על האמור בירושלמי (שביעית י', א') שהמלוה את חברו על מנת שלא לתובעו, אעפ"כ שביעית משמטתו, ונפסק דין זה ברמב"ם (שו"י ט', ט'). והקשו לו איך חל תנאי שלא לתבוע את ההלוואה, והרי לא מחל את גוף החוב, וכיון שלא מחלו ממילא יכול לתבוע את חוב המלוה, שזהו מציאות החוב שהחייב בו חייב לבעל הממון.

והשיב על זה החזו"א, שמלבד עצם מציאות החוב שפלוגי חייב לפלוני,

החוב ויכול לנוגשו, ואיך מחשבתו שלא ליגוש מועילה לענין זה, והחזו"ש חידש שכל הטעם שיש איסור בכתובת פרוזבול בשנה השביעית, הוא משום מחשבת הכותב ליגוש ע"י פרוזבול זה, ולכך כשאין מחשבתו לעשות כן, אף שיכול לעשות כן אין בזה משום לא יגוש.

ומ"מ לפי סברא זו שרשאי גם לפי הרא"ש לכתוב פרוזבול זה בשביעית, כיון שעושה כן רק כדי לינצל מקבלת חוב שנשמט, י"ל מה שהקשינו לעיל, דשפיר אינו צריך לכתוב פרוזבול זה מערב שביעית דווקא, שבשביל להציל עצמו מקבלת חוב שנשמט יכול לכתוב פרוזבול בערב השמינית.

24. ולכאוי' ילה"ק שעדיין יש לו לעשות פרוזבול בערב שביעית כדי לינצל ממי שיחזיר לו החוב לאחר השביעית, שהרי לדברי הרא"ש הפרוזבול שעושה בערב שביעית מועיל בין לענין ליגוש את ההלוואה בשביעית עצמה, ובין לענין שלא תיפקע ההלוואה לאחר השביעית, ואף שאין לו ענין בנגישת החוב שאינו נוגש חובותיו, מ"מ מחמת הענין שלא יעבור בנטילת החוב בלא אמירת משמט, יש לו לעשות הפרוזבול בערב שביעית לדעת הרא"ש. וראה בסמוך די"ל דלא קשיא.

25. ובודאי שיש בסברא זו חידוש גדול, שהרי סוף סוף פרוזבול זה מונע את השמטת

יש בזה גם ענין זכות נוסף של תביעה בבית דין, ועל ענין זה הוא ששייך מחילה ותנאי שלא לתובעו²⁶.

❖ ❖ ❖

- יג -

חוב השבת אבידה במי ששכח לכתוב פרוזבול

היודע בחברו שהלוה לאחרים ושכח לעשות פרוזבול, מחוייב משום מצות "השבת אבידה" להודיעו על כך מבעוד מועד²⁷, כדי שיוכל לעשות פרוזבול ולא יפסיד ממנו.

❖ ❖ ❖

לי' שנים. וקמ"ל דמשמט משום כח התפיסה שיש לו דהוי כנגישה, וכמו שביאר הכס"ט בשם הרי"ק עיי"ש.

וזכות התפיסה אינה צריכה לבא מכח תביעה, אלא מצד עצם החוב שממונו של זה ביד חברו, וממילא כשמעבירו לרשותו של בעל הממון יש כח ביד בעל הממון להחזיקו אצלו דהוי כמו שלו הוא נוטל, וכבר נתבאר דתביעה היינו שאינו יכול לסלקו בלא כלום, ולזה בעי זכות מיוחדת שזיכתה התורה, ועל זה הוא שמחל, אבל כיון שמציאות החוב קיימת נמצא שממונו אצלו, וכיון דממונא גביה יכול לתפוס ממנו, שאת שלו הוא תופס.

27. שמעתי מידידי הגר"מ אוסטון שליט"א, שבהקדמת הספר "משפט האבידה" הביא דין זה בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, וכשראה זאת אביו הגאון רבי יחזקאל דוד שליט"א תמה טובא על כך, וכי הפקעת החוב שע"י מצות השמיטה תיחשב כאבידה שיש בה מצות השבה, הלא קיים בממונו מצות השמיטה, וכשהציע תמיהתו בפני מרן הגרי"ש אלישיב, השיבו שאמת הדבר שהוא הורה כן, ויש לו הוכחה לכך מדברי הש"ך, ולא פירש לו איה מקומו.

ולימים ראה דברי הש"ך (חור"מ עג, לד) שעל הדין המבואר בשו"ע שם שמלוה שראה שהלוה מבזבז נכסיו, וירא שמא בהגיע זמן הפרעון לא יהיו בידו נכסים לפרוע חובו,

26. ובתנאי זה שעשה מאבד המלוה את זכות התביעה בבי"ד, ומ"מ כיון שהחוב קיים יכול המלוה לתפוס מן הלוה, ולכך לא יצא מכלל לא יגוש, וממילא השביעית משמטתו.

והיינו שמציאות החוב אינה סיבה מספקת לתביעתו, דתביעה היא זכות ממון נפרדת שזיכתה תורה למי שחייבים לו, ולכך יכול לסלק מעצמו את זכות התביעה, ונשאר החוב מחמת עצמו בלי כח תביעה של המלוה, ובעלמא כשאחד תובע את חברו אינו יכול לסלקו בלא תשובה, וכשאינן לו כח תביעה אינו צריך להתייחס לתביעתו כלל.

וגדולה מזו מצינו לרבינו הקצוה"ח (קד, ב) שכתב לחדש שבמטלטלין שאין עליהם שעבוד [וכן למ"ד שעבודא לאו דאורייתא] כל זמן שאין המלוה תובע את הלוה, אין הלוה מצווה לפרוע את החוב, דחוב הלוה הוא רק משום פריעת בעל חוב מצוה, וכל זמן שלא תבע המלוה אין עליו מצוה זו [דומיא דריבית ושוחד, עי' בקצוה"ח ט, א]. וכמה מן האחרונים נקטו כוותיה, עי' בספר נחל יצחק (סי' ט) ובאמרי בינה (גביית חוב סי' ב) עיי"ש.

נמצא שהחוב מצד עצמו אינו מחייב את החזרתו בלא תביעה, וכיון שכח התביעה הוא דבר נפרד מהחוב, כל שהתנה ע"מ שלא אתבע ביטל מעצמו כח התביעה, והיה מקום לדון שלא יהא בכלל לא יגוש וממילא לא ישמט, כמבואר בגמ' (מכות ג:): לענין מלוה

(קנו; דינא דגרמי) שדן שהיודע עדות ממון לחבירו ואינו מעידו נחשב כמזיק. וציין לדברי המחנ"א (ריבית סי' מ') לענין לזה שהזיק ממון המלוה בכך שעיצב את הפרעון. ע"כ.

והנה אם יש לדונו מחמת כן כמזיק אף לענין חיוב תשלומין, באמת דבר זה נסתר מן התורה לכאור', דא"כ מאי פן יהיה לבכך בליעל, והלא גם אם לא יפרע לו החוב, מ"מ יתחייב לו הממון מדין מזיק, ומאי איכפ"ל למלוה אם הלוה יהא חייב לו מדין לזה או מדין מזיק, ואדרבא ייפה כח המלוה שעד עכשיו היה חיובו של הלוה בבינונית ומעכשיו יהא חיובו בעידית. ואולי יחשוש לאופן שלא יפרע לו באונס וכיו"ב שאז לא יהא חייב מדין מזיק באופנים מסויימים, ודחוק.

אמנם אם אין חיוב תשלומין על מזיק כזה, כיון דהוי בכלל גרמא ולא בידים, ומ"מ איכא עליו איסור שגם גרמא בניזקין אף שפטור מ"מ אסור, ויתכן עוד שיהא עליו חיוב בדיני שמים, כדין היודע עדות ואינו מעידו כמבואר בגמ' (ב"ק נו.), ומ"מ כיון שאינו יכול לחייבו ולהוציא ממנו הממון בדין לכך ירע לבבו לבלתי הלוות לו, בזה מנליה שבאמת הלוה ואינו משלם עד סוף שנת השמיטה, אינו בכלל איסור מזיק וכו', שאין מבואר בתורה אלא שא"א להוציא ממנו הממון. וצ"ע עוד בזה.

מיהו אמנם אף שיתכן שמן התורה שאין להוכיח שאין הלוה נחשב כמזיק וכמשנ"ת, מ"מ מדברי הגמ' נראה שמוכח שאין הלוה נחשב כמזיק באי פרעונו בזמנו, שהרי אחז"ל שרוח חכמים נוחה הימנו כשמחזיר לאחר השמיטה, ואי הוי מזיק ואולי אפילו חייב בדיני שמים, לא הוי רק בכלל מי שרוח חכמים נוחה, אלא דהוי חיוב בדיני שמים להחזיר חובו משום מזיק, אלא ודאי שאינו נחשב כמזיק כלל ואפילו לא כגרמא. ואפשר לומר שטעם הדבר הוא, שכיון שהתורה אמרה שהחוב יפקע בסוף שנת השביעית, אף שהלוה גרם לחלות דין זה בכך שלא פרע חובו בזמנו, מ"מ אי אפשר להחשיבו כמזיק במה שמתקיים מה שאמרה התורה שיעשה כן, ועיין.

רשאי לתבוע בבי"ד שיעכבו הממון מלבזבוז עד זמן הפרעון, וע"ז כתב הש"ך בשם המהרש"ל שאם אינו מבזבוז נכסיו בידים, אלא שנכסיו מתמוטטין ממילא מידי יום ביומו אינו יכול לעכב נכסיו קודם זמן הפרעון, וראיתו לזה מדין המלוה לחבירו לעשר שנים שלחוד מ"ד שביעית משמטתו, והלא כיון שתבא השמיטה יפסיד חובו, וממילא יוכל לתבוע בבי"ד שיעכבו נכסיו של הלוה, ושוב לא תשמיטנו השביעית שהרי הוא כבר נגוש בבי"ד, אלא בהכרח שכיון שאין הלוה מבזבוז נכסיו בידים אלא שממילא יפסיד חובו, לכך אינו יכול לתבוע מבי"ד להציל ממנו. [כך הבנתי עיקר כוונתו, עיי"ש היטב בישי"ש פ"ק דב"ק ס"כ].

ואמנם שהש"ך כתב לדחות ראייתו של המהרש"ל, דשאני התם שסבר הלוה מעיקרא וקיבל על עצמו שהשביעית תשמט את החוב, ולכך לא יוכל לתבוע מבי"ד לעכב דבר זה, עיי"ש. מ"מ לא סתר את עיקר הראיה מצד עצמה. הרי מבואר שמסכים להלכה לומר שהפקעת החוב ע"י השמיטה נחשב כ"הפסד למלוה", שיש מקום לדון שבי"ד יעכבו נכסי הלוה משום "השבת אבידה" למלוה, [שכ"כ המהרש"ל שם בשם הגאון ז"ל, דתקנתא דרבנן הוא באינש דמפסיד נכסיה, משום השבת אבידה].

ומעתה שפיר מצאנו בדברי הש"ך שהפסד החוב ע"י השמיטה נחשב לאבידה, וממילא יש ללמוד מעתה לעניננו שהרואה בחבירו ששוכח לכתוב פרוזבול, יש מקום לחייבו להזכירו משום דין השבת אבידה, ועיין. ע"כ שמעתי, והדברים נפלאים.

שור' עכשיו בגליון חרוותא דאורייתא שי"ל זה עתה, שעמד בכל זה מרן הגר"ד לנדו שליט"א מעצמו, שנסתפק אם חייב להזכיר לחבירו לעשות פרוזבול מדין השבת אבידה, והביא שמדברי המהרש"ל שהובאו בש"ך הנ"ל נראה שיש בזה משום חיוב השבת אבידה. אלא שדן שאם הדבר נכון שהפקעת החוב נידון כהפסד, הרי נוכל לדון את הלוה שלא פרע חובו מדין מזיק, שהרי בשביל ליחשב כמזיק אי"צ מעשה כמבואר בדברי הרמב"ן

מפתחות הענינים

לא יגוש

- ד לדעת הרא"ש נאמר רק בשנת השביעית
- ה לדעת היראים נאמר כלפי חוב קיים
- ה, נא לדעת הראשונים נאמר על חוב שאינו קיים
- ה למה לא מיחה הרא"ש על נגישת שביעית
- ה מלוח התובע ע"י דיני עכו"ם אינו עובר
- ה חוב שאינו נשמט אין בו לא יגוש בשביעית

מלוח

- ו, נב בלא שיעבוד נכסים, אם הלוח חייב בלי תביעה
- טז החילוק בין מקדש במלוח למוכר במלוח
- יה דעת הרמב"ם במקדש במלוח כשהוציאה
- מב מקדש במלוח דידה, אפילו משכן בשעת הלואה
- יז מלוח לאו להוצאה ניתנה, ביאור רש"י
- ד חוב שיש בו אחריות נכסים, האם משמט
- ה כתב בשטר בין בדיני עכו"ם, האם משמט
- ז, מט כתב בשטר בדיני עכו"ם מה דינו לגבות בישראל
- נד חל שבת ביום אחרון של השביעית, אם משמט כח, נד
- כח נשבע לא לגבות החוב ביום אחרון של שביעית
- יא מטלטלי דיתמי דסמיך עלייהו משתעבד
- יב ביאור רש"י בטעם דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי
- יב ייחד מטלטלי לגבייה, גובה אף מיתמי
- יב גדר הפקעת שעבוד ממטלטלי שאפשר להכריחם
- כא בדברי הרמ"א כשקבל עליו המלוח בתורת פקדון

מלוח במשכון

- יג הפקיד המלוח המשכון אצל הלוח, האם משמט
- טז דעת הסוברים שמשכון נקנה למלוח לגמרי
- לא המלוח על המשכון, אינו משמט, אף בלא קנין
- לב אף משכנו שלא ברשות, אינו משמט. רמב"ם
- טז רגע לפי ההשמטה קונה המשכון מדר' יצחק

הנוטל משכון ימכרנו אחר ל' יום כסתם הלואה כז
 התופס משכון זכה, אף אם עבר בלאו ל
 כשאין הלוח רוצה לפרוע, המלוה תופס משכון ל
 תפיסת משכון מועילה אף שלא מדעת הלוח ל
 חיוב חזרת העבוט אינו מכריח שמקיים בו צדקה לב
 משכון על דמי הנייר לא יועיל לדמי הסופר מא

סתם הלואה ל' יום

אין אומרים כן משום אומדנא כו
 האם הוי בכלל מלוה לעשר שנים כו, נד
 אין בזה חזקה שלא פרע בתוך זמנו כו
 מכר בשר ביו"ט, אי הוי כסתם הלואה כז
 אין אומריין כן כשהמלוה נתן מדעתו ללוה כח
 דין סתם שאלה כח
 האם מועלת תפיסת המלוה בתוך ל' יום כט
 הטעם שאינו כהקפת חנות כא

עיסקא

הגדרת פלגא מלוה ופלגא פקדון ט
 שני צדדים בהגדרת פלגא מלוה ונפק"מ ט, נב
 האם הפלגא מלוה נקנה בקנין אגב י, יט
 האם הפלגא מלוה נשמט בשביעית יח
 הגדרה מחודשת בחיוב הפלגא מלוה יג
 פלגא מלוה כהלואה ממש, לדעת נתיה"מ יט
 שטר עיסקא של יתומים, למה גובה מחצה י
 דין מקבל עיסקא שפשע בשמירתו ט
 דין מקדש אשה בעיסקא י
 דין מקדש בפקדון שקיבל עליו אחריות יא

ע"מ שלא תשמיטני בשביעית

דעת רש"י והרמב"ן בגדר תנאי זה ב
 ביאורי האחרונים בדעת הרמב"ם בזה ב, נ
 גדר התחייבות חדשה, ישנה במכירה מו
 גדר התחייבות חדשה, כמלוה ל"י שנים כא

- גדר התחייבות חדשה, בכלל הקפת חנות כא
- דעת הרשב"א בגדר תנאי זה ג
- דעת הגרעק"א בגדר תנאי זה ד
- ג' קושיות החזון איש על גדרי הראשונים ג
- ביאורו של החזו"א בגדר תנאי זה ג, ג, מו
- האם חל על ידי אומדנא ב
- האם חל משום יפוי כח השטר ב
- האם התנאי חל בשעת הלואה או השמטה ג
- האם הלואה יכול לחזור בו מביטול השמיטה ג
- אין התנאי מועיל לענין שנת השביעית ו, נא
- איך מועיל התנאי לדעת היראים ו
- תנאי בממון אינו מועיל ממילא לדבר איסור ז
- כשהתנאי נעשה ע"י הלואה כ
- למה מלואה לעשר שנים אינו כעושה תנאי יט, נב
- מלואה בתורת פקדון, כמתנה ע"מ שלא וכו' כ
- האם תנאי זה נחשב בכלל ודאי עקר כג, נג
- מדוע ע"מ שאין לך כתובה הוי ודאי עקר כב
- האם תנאי זה הוי בכלל ידע ומחיל כא, כד
- מכר השט"ח לחברו, ישמט החוב מהלוקח מו
- האם עובר בכה"ג בלאו דהשמר לך וכו' מז, נ

פרוזבול

- דיינים ועדים בתורת הפרוזבול לג
- חסרון עדות מדעת המתחייב לג
- גדר מסירת שטרותיו לבי"ד לה, נה
- איך חל מסירת השטרות לבית דין לה
- לדעת הסוברים שמכירת שטרות דרבנן לה
- גדרה שליחות שחלה באמירה לו
- למה אין מועיל מסירת שטרות לחברו לו
- נחשב ע"י מסירת השטרות כגבוי לו
- מעשה בית דין או עדות העדים לז
- למה אין בו חסרון דעת המתחייב לז, נו
- נאמן על הפרוזבול, אף שעכשיו אינו בידו לז

עדי הפרוזבול כרתי כעידי שטר קדושין. לח
 המוכר שט"ח לחברו, על מי לעשות פרוזבול. מד
 מוכר שט"ח אחר שמיטה, כאומר עשיתי פרוזבול. מד
 טענת פרוזבול היה לי עדיף מתנאי היה בינינו. מה
 האומר פרוזבול היה לי ואבד, אי"צ לישבע. מה

שמר חוב

חסרון דעת המתחייב בשטר קדושין שלא מדעתה. לד
 אי"צ דעת המתחייב אלא דעת בעל השטר. לד
 דעת הר"י מיגש והרמב"ם ביסוד דין שטר. לד
 לבעה"מ כתב המתחייב כשר, כתב העדים פסול. לה
 גדר חיוב הלואה בדמי הנייר ושכר הסופר. לט
 כשלא שילם הלואה דמי הנייר, של מי הנייר. לט, מג
 דעת הסוברים שאף ששילם הלואה אי"צ להחזיר. מג
 שויות הנייר אחר כתיבת החוב עליו. מ
 עיכוב השטר ביד המלוה על דמי הנייר והסופר. מ

שמיטת כספים בזמן הזה

דעות הסוברים ששמיט"כ בזה"ז דאורייתא. מח
 דעות הסוברים ששמיט"כ בזה"ז דרבנן. מח
 אם נוהג מדרבנן או שאינו נוהג. א
 באיזה מקומות תיקנו שמיטה בזה"ז. ד, מח, מט

